

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Tudománytörténet	(6)
Kutatások	(30)
Fórum	(32)
Néprajzi muzeológia	(42)
Alma mater	(52)
Szemle	(56)
Köszöntések	(65)
In memoriam	(73)
Hagyományápolás, hagyományteremtés	(75)
Mindenféle	(79)

NEGYVENKETTEDIK ÉVFOLYAM
2013/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

Folyóiratunk e számát a kalocsai népművészeti motívumok alkalmazását bemutató fotókkal illusztráltuk.

Kalina Veronika *A kalocsai motívumok térhódítása napjainkban* című írását lásd a 75–78. oldalon.

A kiadást támogatta a

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Innova-Print Kft.

1047 Budapest, Baross u. 92–96.

Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	3
Paál Zsuzsanna: Az I. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat eredménye	3
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	6
Debreczeni-Droppán Béla: A Magyar Néprajzi Társaság egykori vezetőinek sírjai	6
Domonkos Ottó: Százötven éve született Bünker János Rajnárd (1863. április 25.–1914. november 13.)	16
Szilágyi Miklós: Vajon méltó-e az ötven éve eltávozott Gönyey Sándor utóélete?	22
Pálóczy Krisztina: Konferencia az 50 éve elhunyt Lajtha László emlékére (Budapest, 2013. február 16.)	28
KUTATÁSOK	30
Gellény Krisztina–Szűcs Brigitta: A II. Etnoökológiai Tábor	30
(Sztána–Zsobok, 2013. július 18.–augusztus 3.)	30
FÓRUM	32
Klamár Zoltán: A Duna–Tisza közti nemzetiségi kutatások lehetséges irányai	32
Fiatalkorú Néprajzkutatók és Antropológusok VII. Konferenciája (Topolya, 2013. szeptember 7.)	38
Kalina Veronika: Beszámoló a fiatal néprajzkutatók és antropológusok topolyai konferenciájáról	38
Paládi-Kovács Attila: Üdvözlő sorok a Fiatal Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok VII. Konferenciájához	40
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	42
Tari János: Szóts István néprajzifilm-felvételei a Néprajzi Múzeumban	42
Főzy Vilma–Szeljak György: Értékes magángyűjteménnyel gazdagodott a Néprajzi Múzeum Amerika Gyűjteménye	44
Busa Mónika: A néprajzkutató muzeológusok továbbképzése (Mályi, 2013. október 9–11.)	47
Örsi Julianna: Múltidéző tárgyak a korszerűsítés jegyében	50

ALMA MATER	52
Mohay Tamás: Néprajz az Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2013-ban	52
Nagyillés Anikó–Szücs Brigitta: Az andocsi Szűzanya ruhatárában	54
SZEMLE	56
Voigt Vilmos: Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban	56
Örsi Julianna: Nagykunsági lapozgató Budapesten	59
Molnár Gergely: Tanulmánykötet a szőlőről és a borról – Csoma Zsigmond születésnapjára	60
KÖSZÖNTÉSEK	65
Eperjessy Ernő: Lantosné Imre Mária köszöntése	65
Paládi-Kovács Attila: Köszöntő Bodó Sándor 70. születésnapjára	67
Liszka József: Az örökifjú gömörológus, Kovács István (Szubjektív sorok egy, Kelet-Közép Európában kereknek tartott évforduló kapcsán)... ..	69
IN MEMORIAM	73
Richter Pál: Búcsú Kovalcsik Katalintól	73
HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS	75
Kalina Veronika: A kalocsai motívumok térhódítása napjainkban	75
MINDENFÉLE	79
Hála József: Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum új főigazgatója	79
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	80

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

Az I. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat eredménye

A Magyar Néprajzi Társaság vezetői 1889 óta ápolják a nép, az érdeklődő nagyközönség és szaktudomány közötti kapcsolatokat, erre példa az önkéntes gyűjtőmozgalom koordinálása. 2012 óta a megújuló Önkéntes Gyűjtő Szakosztály vezetősége, Paál Zsuzsanna elnök, Baksa Brigitta, Birinyi József titkárok által kidolgozott stratégia alapján, nagy erővel folytatja a gyűjtők felkutatását és az elmúlt egy évben jelentős gyűjtői kört ért el, mozgósított. A szakosztály a megvalósításhoz feszes ütemtervet dolgozott ki, az egyes tevékenységekhez pedig anyagi alapot is teremtett (NKA-tól érkező támogatás).

Az elektronikus felületeken lehet ma a legeredményesebben kommunikálni, a szakosztály által létrehozott és működtetett weboldalak a következők: tradicio.weebly.com; facebook.com/neprajziguujto.hu; facebook.com/tradicio.hu; facebook.com/tradicio2013; az aktívan és eredményesen használt levelezőlista pedig: <https://groups.google.com/forum/?fromgroups#!forum/oneprajzigy>

A szakosztály online megjelenése nagyon eredményes, a legtöbb pályázóhoz így jut el az örökségünk, hagyományaink egykori és mai értékeit mentő mozgalom híre. A szakma is megmozdult (bírálatok, értékelések, újabb segítő útmutatások készültek), érzékeltetve, hogy a 21. század elején is van még mit tenni a néprajzi gyűjtésben. A pályázat rámutatott arra, hogy az újra éledő formákat, a neofolklorizmust is mintavételszerűen dokumentálni, vizsgálni érdemes, a még elérhető „autentikus” forrásokon kívül. A szakosztály a tradíció pályázati időszakban előadásokat szervezett a néprajzi gyűjtők munkájának szakmai segítésére, az érdeklődők módszertani tájékoztatására. Előadásaink a következők voltak. Szenczi Jánosné, szövvő: *Székelyföldi gyűjtőút és szóttésbemutató*; Enyedi Ágnes, népdalénekes: *A gyimesi, kalotaszegi és mezőségi népdalgyűjtés módszerei és énekbemutató*; Birinyi József: *A néprajzi gyűjtés filmes módszerei*; ~ *Farsangi, tavaszi népszokások gyűjtése, filmezése, feldolgozása. Hagyományápolás és hagyományörzés*; Vasvári Zoltán: *Az emlékkönyvek folklórájának gyűjtése*; ~ *A II. világháborús hadifogoly visszaemlékezések folklór jellege és gyűjtésük lehetősége*; Szulovszky János: *A kézműves örökség és a néprajzi gyűjtés*; Csapó Angéla, szövvő népi iparművész: *Az élő népművészet néprajzi gyűjtésének gyakorlati kérdései*; Baksa Brigitta: *A néprajz az iskolában – tantervi keretek és a néprajzi gyűjtő pedagógus lehetőségei*; Erdei Lilla: *A csipkekészítés néprajzi gyűjtésének feldolgozása*; Legeza Márta: *Korondi és csíki fazekasmesterek tudása. Néprajzi gyűjtőutakon*; Lanczendorfer Zsuzsanna: *Balladából krimi? A népköltészeti kutatás tudományközi lehetőségei*. (Az előadások beszámolóit a tradicio.weebly.com internetes oldalra és a csoport levelezőlistára kerülnek fel.)

Az MNT Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya együttműködést kezdeményezett szakmai szervezetekkel, szövetségekkel az átfogóbb, összehangolt gyűjtések sikere és eredményei felhasználása érdekében. Az eddig megkötött együttműködések (Tájház Szövetség, Honismereti Szövetség) szeretnénk bővíteni, több területre kiterjeszteni. Az önkéntes gyűjtők értékes anyagainak, eredményeinek népszerűsítését szélesíteni kell, hogy minél többekhez (kutatók, oktatás, ismeretterjesztés) eljuthassanak, megismertessenek. Egyre nagyobb jelentőséggel bír az elektronikus, online, közösségi közzététel, amely gyorsan, olcsón juttatható el az érdeklődőkhöz.

A szakosztály a néprajzi múzeumi gyűjtőpályázatok folytatásaként szakmai hagyományt újított meg, amikor 2013. február 20-án első alkalommal meghirdette *Tradíció* néven gyűjtőpályázatát. A Néprajzi Múzeum sajtóhírt adott közre az alkalomból. Az MTI, a Magyar Rádió és több csatorna, online oldal beszámolt a felhívásról, pályázatról. A szervező szakosztály vezetősége anyagi forrásokat is teremtett a rendezvényekhez. Az NKA-támogatás, valamint más támogatók felajánlásai, a szakosztály vezetői, önkéntes segítői együttesen hozzájárultak Társaságunk gyűjtői mozgalmának ismételt fellendítéséhez.

A szakosztály elnöksége a pályázati időszakon belül (a fent említett előadásokon kívül) folyamatos szakmai segítséget, konzultációs lehetőséget biztosított a pályázóknak telefonon és elektronikus felületeken, levelezésben. Ennek is köszönhető a pályaművek kiforrottabb minősége, fokozott sikere. 133 érvényes pályázat érkezett be a 2013. április 30-i határidőre. A néprajzi gyűjtés pályázati lehetőségét a szakmabeliek előtt is megnyitotta a szakosztály, így a pályázók közt 17 néprajzkutató is szerepelt. Egy pályázó több pályaművet is benyújthatott. A résztvevők száma 117 volt. A nagy számban pályázó pedagógusokon kívül szerepeltek kézművesek, néptáncosok, valamint közművelődésben dolgozók, szakkörvezetők is. Örömeinkre az országhatáron túlról is küldtek 12 gyűjtést bemutató összeállítást.

A legtöbb pályamunka az *Emlékezünk és Szülőföldünk értékei* kategóriában érkezett. A témakörön belül beküldött munkák széles tartalmat fognak át. Leginkább az anyagi kultúrából merített gyűjtések voltak hangsúlyosak. A teljesség igénye nélkül: 8 táplálkozás, 15 kézművesség, 7 viselet és babakészítés, 26 Emlékezünk, 11 népszokás, 6 a közösségek-témakörben született.

A pályaművek értékelése 31 szakértő kolléga, néprajzi társasági tagtárs segítségével két ülésnapon zajlott. A zsűrizés az Önkéntes Gyűjtő szakosztály elnöksége koordinálásával történt és szervezésünkben valósult meg a Néprajzi Múzeum dísztermében az ünnepélyes eredményhirdető, díjátadó rendezvény. A pályázók a hagyományokat és a jelenkori élő kultúrát dokumentáló munkákat vitték a zsűri elé. A bírálók elsősorban a dokumentálást, a gyűjtés és a feldolgozás minőségét értékelték.

A pályaművek értékeléséről, tapasztalatairól a zsűri tagjai 2013. június 22-én az etnográfus és folklórkutató kollégák munkájának eredményeként létrejött egynapos rendezvényen, konferencia keretében számoltak be. A

szakmai zsűri tagjai Paál Zsuzsanna, Baksa Brigitta, Landgraf Ildikó, Tátrai Zsuzsanna, Máté György és Vasvári Zoltán beszámoltak a *Tradíció* pályázatról. A konferencián szó volt a pályázat újszerű szellemiségéről, a pályaműveket összesítően értékelték és a különböző témakörökben benyújtott munkák részletes elemzését hallgathatták meg a jelenlévők.

Az érdeklődésre jellemző, hogy a pályázók és rokonaik, barátai, valamint mindazok a vendégek, akik a gyűjtőmozgalom programjának hírére eljöttek, alig értek be a Néprajzi Múzeum dísztermébe. Kiállítás is kapcsolódott a konferenciához, ahol a legjobb helyezést elért pályázókat kértük fel pályamunkáik bemutatására: Gyarmati Éva, Turós Éva, Tóth Erika, Németh Erzsébet, Makkai-Ilkei Ildikó, Szörfi Józsefné Solti Erzsébet, Hadri Veronika, Zemen Pálné, Kurdi Tibor és Bárány Krisztián. Enyedi Ágnes néprajzkutató, népdalénekes énekével tette emlékezetessé az ünnepélyes eredményhirdetést. Devecsei Gábornénak, a 2013-as esztendő *Sebestyén Gyula-emlékermesének* *A nemeshanyi csipke útja* címmel tartott előadása és kiállítása volt az ünnepség csemegéje.

A legjobb pályaművek alkotói számára a Tradíció Néprajzi Országos Továbbképző Táborban (a táborról későbbi számunkban tudósítunk) ingyenes részvételt, továbbképzést biztosított a szakosztály (NKA-támogatással). A Társaság lehetőségeihez mérten és támogatóinak köszönhetően gondoskodott a jeles munkák elismeréséről, és szakmai tanulmánykötetekkel jutalmazta a legjobb pályaművek benyújtóit. Az ünnepségen az elismeréseket a Társaság főtitkára és egyben a Néprajzi Múzeum főigazgatója, Kemecsi Lajos nyújtotta át. A kiállítással bemutatkozók és a szakemberek megismerkedésére lehetőséget teremtett az ünnepi alkalom. A résztvevőket a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya szervezésében és a társasági tagok hozzájárulásával a szünetekben vendégül látták. A forró kánikulai nap ellenére a résztvevők kitartottak a nap végéig. A rendezvény és egyben a *Tradíció Pályázat* legfőbb szakmai támogatói a Néprajzi Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központjának Néprajztudományi Intézete voltak. A további támogatóink: Nemzeti Kulturális Alap, Mezőgazda Kiadó, A Magyar Kézművességért Alapítvány, Tradíció Stúdió.

A Magyar Néprajzi Társaság a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában helyezi el a szakmai zsűri elismerése alapján, az egyedi szakmai minősítéssel ellátott pályaműveket és a jogi akadályokat is elhárítja a kutathatóságuk elől. A pályázókat arra ösztönözzük, hogy saját településük, megyéjük múzeumaiban gyűjtésük másodpéldányát helyezték el, munkájuk eredményét minél szélesebb körben terjesszék, tegyék hozzáférhetővé az érdeklődők számára.

A következő, a *II. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat* benyújtási határideje: 2014. március 14.

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

A Magyar Néprajzi Társaság egykori vezetőinek sírjai

Minden évben halottak napján elhunyt szeretteinkre gondolunk, felkeressük sírjaikat, virágot viszünk és gyertyát gyújtunk emléükre. Ez egy nagyon szép és természetes dolog, de úgy gondolom, ilyenkor fontos lenne, hogy megemlékezzünk a nemzet nagyjairól vagy egy kisebb helyi közösség példaképeiről is. Az ő sírjaikat a legtöbb esetben az adott közösségnek kell ápolnia, hiszen már nincsen leszármazott vagy a történelem vihara sok ezer kilométerre sodorta a családtagokat. Azt gondolhatnánk, hogy nagyjaink nyughelyei rendben vannak, méltó módon őrzi az utókor emléüket ezek ápolásával is. Sajnos nagyon sok esetben nem így van. Végig kell csak sétálni a Fiumei úti Nemzeti Sírkert parcelláin és szomorú lesz az ember. Hosszan lehetne ezen keseregni, keresve az okokat, sorolva az elhanyagolt és szörnyű állapotba került sírokat. Alábbi kis tanulmányomnak nem ez a célja, csupán az, hogy felhívja a figyelmet öt olyan jelentős személyiség sírjára, akik egykor a Magyar Néprajzi Társaság vezetői voltak. Ezen kívül az köti össze őket, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum (fő)igazgatói posztját is betöltötték.¹

Pulszky Ferenc (1814–1897)

Pulszky Ferenc negyedszázadon át (1869–1894) állt a Magyar Nemzeti Múzeum élén. Múzeumigazgatói és országgyűlési képviselői munkája mellett számos tudományos társaságban vállalt szerepet, köztük a Néprajzi Társaságban, melyben választmányi tagként működött (1889–1895).²

Pulszky 1897. szeptember 9-én reggel 6 órakor, ahogy a család által kiadott gyászjelentés fogalmaz „*hosszabb betegeskedés után*” hunyt el nemzeti múzeumi lakásában.³ Itt helyezték el holttestét halála után néhány órával a ravatalon, melynél a következő két napon sokan rótták le kegyeletüket. A *Magyarország* c. napilap a következőképpen írja le a gyász helyét: „*A halott, az egészen feketével bevont szobában, arannyal áttört ékes fekete selyemsátor alatt nyugszik, gazdagon díszített, görög stílusú, kettős érczkoporsóban. Körülötte kandeláberben száz meg száz égő gyertya lobog s a szobában pálmák és más szép délinövények pompáznak. A ravatal mellett kétoldalt az első temet-*

¹ A Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatói sírjaira vonatkozóan Csorba László főigazgató úr megbízásából 2012 őszén folytattam kutatást.

² Hála József szíves közlése szerint.

³ OSZK Gyászjelentés-gyűjtemény.

kezési egyesület testőrei állanak.”⁴ A lapok részletesen beszámoltak arról, hogy a ravatalt ki látogatta meg és ki küldött részvétnyilvánító levelet, pl. Wlassics Gyula kultuszminister és Jókai Mór levelét nem egy közölte is.⁵ A kondoleálók között volt az uralkodó is. A Nemzeti Múzeum igazgatósága pedig szeptember 10-i ülésén elhatározta, hogy a temetés napján, 11-én osztályait zárva tartja, valamint „*az elhunyt halála fölött való mély fájdalomát jegyzőkönyvben örökíti meg, a ravatalra koszorut küld s a temetésen testületileg jelen meg.*”⁶

Pulszky Ferenc sírja
(Fotó: Debreczeni-Droppán Béla)

A temetés napjának reggelén a Temetésrendező Vállalat a Múzeum kapuját arannyal-ezüsttel gazdagon áttört fekete bársony drapériába, az (északi) udvart és a folyosókat teljesen fekete lepelbe vonta. A belső udvar közepén magas emelvényt állított föl, hogy a halottat a megáldás előtt itt helyezték el. Pulszky temetését nagy tömeg követte. A Múzeum környéke már a búcsúztató szertartás előtt egy órával megtelt emberekkel. A közélet neves személyiségei a Nemzeti Múzeum ugyancsak fekete lepelrel bevont előcsarnokában gyülekeztek, ott, ahol három évvel korábban Kossuth Lajos volt felravatalozva.

⁴ Magyarország 4. évf. 1897. szept. 11. 252. sz. 4.

⁵ Budapesti Napló 1897. szept. 11. 252. sz. 6.; Pesti Napló 48. évf. 1897. szept. 11. 253. sz. 6.

⁶ Magyarország 4. évf. 1897. szept. 11. 252. sz. 4.

Eljött a temetésre többek közt a kormány és a városvezetés számos tagja mellett Benczúr Gyula, Czigler Győző, Falk Miksa, Herman Ottó, Lotz Károly, Türr István tábornok és Zala György. Miután délután 4 órakor megjelent a gyászoló család is, elkezdődött a gyászszerartás, melyet Horváth Sándor evangélikus lelkész végzett. Az ő búcsúszavai után Szalay Imre, a Nemzeti Múzeum igazgatója és Szily Kálmán, a Magyar Tudományos Akadémia nevében mondtak gyászbeszédet. Ezek elhangzása után a koporsót áttették a hatlovas díszkocsira és elindult a temetési menet, mely a Múzeum körúton, a Kerepesi úton (a mai Rákóczi úton) és a Népszínház utcán haladt és jutott el a Kerepesi temetőig. Az úton végig nagy tömeg várta és követte a halottat. A családi sírhelynél a gyászörtség levette a koporsót a kocsiról és a sírbolt szélére helyezte. Itt Horváth Sándor lelkész még egyszer megáldotta, majd rövid ima után leeresztették a kriptába.⁷

A Pulszky család kriptája ma is ugyanott, a Kerepesi temetőben, azaz újabb nevén: a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben található, a főbejárattól jobbra, a fal melletti 30-as sírhelyen (ennek megjelölése: J 30). A sírba az első ismert temetés 1866 szeptemberében történt, amikor egy nap különbséggel halt meg a 48 éves Pulszky Ferencné sz. Walter Terézia és lánya, a 16 éves Pulszky Henriette.⁸ A temetés képét (a kriptá mellett fekvő két koporsó beszentelését) a *Magyarország és Nagyvilág* című képes újság meg is örökítette olvasói számára.⁹ A temetésre jött haza száműzetéséből Pulszky Ferenc, akinek két héttel később Gábor fiát is el kellett temetnie.¹⁰ A védettnek nyilvánított (dupla) sírhelyen a sírtáblák tanúsága szerint a család tizenhárom tagja nyugszik. A legutóbbi temetkezés 2010-ben történt. A Pulszky-kriptán található szobrot, amely a nagyszentmiklósi kincs ivókupáját mintázza, Donáth Gyula (1850–1909) szobrász, a főváros akkori legelismertebb sírkőszobrásza készítette.¹¹

A falsírbolt ma egy kicsit elhanyagolt állapotban látható, bár a Donáth alkotta síremlék általában be van ültetve virággal. Ugyanakkor a temető falán végigfutó vadnövényzet a Pulszky-kriptá sírtábláira is ráfutott. Maga a kriptá

⁷ *Pesti Hírlap* 19. évf. 1897. szept. 12. 253. sz. 4–5.

⁸ *Fővárosi Lapok* 3. évf. 1866. szept. 8. 205. sz. 847.; *Pesti Napló* 17. évf. 1866. szept. 8. 206–4915. sz. (2.). Elképzelhető, hogy a sírbolt már 1851-ben a családé volt, hiszen a kriptában nyugszik az ebben az évben elhunyt Fejérváry Gábor, Pulszky Ferenc nagybátyja. Lehetséges azonban, hogy őt később helyezték ide, talán a felszámolt régi Váci úti köztemetőből. Tóth Vilmos az előbbi állítja a Kerepesi temetőről írt művében. (Tóth Vilmos: A Kerepesi úti temető másfél százada. In *Budapesti Negyed* 24. [1999/2.] 11.)

⁹ *Magyarország és a Nagyvilág* 2. évf. 1866. szept. 16. 37. sz. 585.

¹⁰ *Fővárosi Lapok* 3. évf. 1866. szept. 21. 215. sz. 887.; *Képes-Ujság* 3. évf. 1866. okt. 1. 1. sz. 30.

¹¹ A kerepesi úti temető II. A bev. tanulmányt írta, az adattárat etc. összeáll.: Tóth Vilmos. In *Budapesti Negyed* 25. (1999/3.) 514. Érdekes, hogy már korábban tervezett Donáth egy Minerva-szobrot Pulszky Ferenc síremlékének (*Vasárnapi Ujság* 46. évf. 1899. okt. 29. 44. sz. 734, 736.).

kőanyaga viszonylag jó állapotban van, csak egy-két köelem mozdult el kissé az eredeti helyéről. A sírhely kovácsoltvas kerete mutatja a legnagyobb károsodást erősen korrodálódva, déli vonalán szétcsúszva. A Pulszky-kripta tehát a Kerepesi temető számos más jelentős sírjához képest viszonylag jó állapotúnak mondható, de ezzel együtt mindenképpen szükségesnek látszik a restaurálása, méltó állapotba hozása.

Szalay Imre báró (1846–1917)

Pulszky Ferenc hivatalbeli utóda, Szalay Imre 1894 és 1916 között állt a Magyar Nemzeti Múzeum élén. A Néprajzi Társaságnak pedig 1899-től 1917-ben bekövetkező haláláig volt elnöke, nála hosszabb ideig csak Ortutay Gyula vezette a Társaságot.¹² A magyar néprajz, illetve a Néprajzi Múzeum történetében játszott szerepéről néhány éve Fejős Zoltán írt tanulmányt a Bodó Sándor tiszteletére összeállított kötetbe.¹³

Báró Szalay Imre sírja
(Fotó: Debreczeni-Droppán Béla)

¹² Kósa László: *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története 1889–1989*. Bp., 1989. 107. Szalay az elnöki poszt betöltése előtt 1896 és 1899 között a Társaság társelnöke is volt.

¹³ Fejős Zoltán: Szalay Imre és a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya. In *Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából*. Szerk. Viga Gyula, Holló Szilvia Andrea, Cs. Schwalm Edit. Bp., 2003. 565–570.

Kéméndi Szalay Imre báró hosszas betegeskedés után 1917. július 24-én hunyt el (71 éves korában) az ausztriai Gainfarnban. (Ide két héttel halála előtt érkezett, hogy gyógykezeltesse magát.) A *Pesti Hírlap* halálhírének közlésekor a következőket írta munkásságáról: „Negyvenhét esztendő telt el a köztisztviselői pályán és ebből huszonkét év jutott a Nemzeti Múzeum igazgatására, amelynek fejlesztése és gazdagítása körül nagy érdemeket szerzett. Az ő működéséhez fűződik az ornitológiai központ szervezése, a természettudományi osztályok kibővítése laboratóriumokkal, a természetrajzítár anyagának tetszetősebb csoportosítása, a néprajzi osztály és a növénytár kitelepítése, a tisztviselők fizetésrendezése és az osztályigazgatói tisztségek szervezése. Mint a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelő helyettese, tevékeny részt vett a vidéki kulturintézmények alapításában és irányításában. Elnöke volt a Néprajzi Társaságnak.”¹⁴

Szalay ravatalát a Nemzeti Múzeum „gyászdíszítésű” kör alakú előcsarnokában állították fel. A 1917. július 27-én délután 4 órakor kezdődő temetési szertartáson megjelent a kormány számos tagja: Esterházy Móric gróf miniszterelnök, Apponyi Albert gróf kultuszminiszter, Zichy Aladár gróf, Mezössy Béla miniszterek és Ugron Gábor belügyminiszter, az elhunyt veje. A tudományos élet jeles képviselői közül részt vett a búcsúztatáson pl. Eötvös Loránd báró, Forster Gyula báró, Fraknoi Vilmos püspök, Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (az elhunyt fiának apósa), Lóczy Lajos, a Földtani Intézet igazgatója. Az egyházi szertartást Hock János józsefvárosi plébános végezte „nagy papi segédlettel”. Ezt követően Fejérvataky László, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója búcsúzott elődjétől, majd Sebestyén Gyula osztályigazgató a Magyar Néprajzi Társaság nevében búcsúzott elhunyt elnökétől. A hivatalos búcsúztató ünnepség alatt az opera énekkara gyászdalokat adott elő. Az említett beszédek elhangzása után a koporsót a Múzeum udvarára vitték, ahol feltették a gyászhintóra és megindult a menet a Kerepesi temetőbe. Itt a halottat, utolsó kívánságának megfelelően, 1891-ben elhunyt felesége, Trefort Mariska (Trefort Ágoston kultuszminiszter lánya) mellé temették.¹⁵ A temetési költségeket „a család által vállalt összeg leszámitásával” az állam fizette, amelyről az 1917. október 26-i ülésén döntött a kormány a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére.¹⁶

Szalay Imre földi maradványai a Kerepesi temető 10/1–1–16 sz. védett státuszú dupla sírjában nyugszanak.¹⁷ A sírban még két személy van eltemetve: az egykori múzeumigazgató édesapja, Szalay Ágoston jogtudós, akadémikus (1811–1877) és 26 évvel előtte elhunyt felesége. A Szalay-síremlék nagy gránit keresztjéből egy jó darab hiányzik. A sírkövön az elhunytak nevei már

¹⁴ *Pesti Hírlap* 39. évf. 1917. jún. 25. 185. sz. 8.

¹⁵ *Pesti Hírlap* 39. évf. 1917. júl. 28. 187. sz. 11.; *Budapesti Hírlap* 1917. júl. 28. 188. sz. 11. Vö.: *Az Ujság* 15. évf. 1917. júl. 28. 188. sz. 11.

¹⁶ MOL K27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1917. okt. 26. 19.

¹⁷ Kerepesi úti temető. Halotti Főkönyv 1917. 211.

alig kivehetőek. Hiányzik a síron eredetileg meglévő két családi címer, csak az egyik címerpajzs bronzból készült koronája maradt meg rongált állapotában. A síremlék tehát restaurálásra szorul.

Bátky Zsigmond (1874–1939)

Bátky a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának igazgatója volt hosszú éveken keresztül, végül a Nemzeti Múzeum megbízott főigazgatójaként (1932–1934) fejezte be több évtizedes múzeumi munkásságát. Emellett a Magyar Néprajzi Társaság alelnöki tisztét is betöltötte 1920 és 1935 között.¹⁸ Gunda Béla 1978-ban megjelentetett Bátky Zsigmondról írt könyvében a következőképpen méltatja: „Bátky Zsigmond a magyar néprajz egyik legszélesebb látókörű, sokoldalú tudós egyénisége.”¹⁹ Gunda ugyanebben a kötetében így ír Bátky haláláról és sírjáról: „1939. augusztus 27-én, súlyos betegség után örökre elhagyta tudományának területét. A kőbányai Újköztemetőben augusztus 30-án temették el, de sírja után ma már hiába kutatunk. Mint annyi más magyar tudósé, az övé is jeltelenné vált...”²⁰

*Itt domborult Bátky Zsigmond sírja
(Fotó: Debreczeni-Droppán Béla)*

¹⁸ Kósa 1989. 108.

¹⁹ Gunda Béla: *Bátky Zsigmond*. Bp., 1978. 163.

²⁰ Gunda 1978. 20–21.

Bátly halálakor a Magyar Nemzeti Múzeum adott ki gyászjelentést, melynek szövege így kezdődött: „*A Magyar Nemzeti Múzeum mély fájdalommal jelenti, hogy testületének erőssége, aki 40 évien keresztül szolgált a magyar tudományt...*” A gyászjelentésből azt is megtudjuk, hogy az elismert néprajztudóst 1939. augusztus 30-án du. 4 órakor kísérték utolsó útjára az Új Köztemető halottasházából.²¹ A *Pesti Hírlap* azt írja, hogy Báltyt „*barátainak és a tudományos világ képviselőinek nagy részvételével*” temették el. A búcsúztatáson három gyászbeszéd is elhangzott: a tanítványok nevében Györffy István egyetemi tanár, a Nemzeti Múzeum nevében Rédey Tivadar osztályigazgató és a Néprajzi Társaság részéről Bartucz Lajos ügyvezető alelnök beszélt, utóbbi méltatva az elhunyt kimagasló munkásságát és kiemelve kiváló érdemeit, mind a néprajzi kutatások, mind a Néprajzi Múzeum fellendítése terén.²²

Bátly Zsigmondot a X. kerületben található Új Köztemető 33. parcellájában temették el (33/13–21–22).²³ 1939-ben megvett dupla sírját, mivel valószínűleg 25 év elteltével nem lett megváltva, valamikor 1964 után felszámolták és eladták. Bár a 33-as parcellán belüli számozás időközben megváltozott, többszöri helyszíni bejárás és a temetői irodában való kutatás után sikerült meghatározni az egykori Báltly-sír helyét a Zaremba család mostani sírjában (jelenlegi számozás szerinti koordinátái: 33/I–1–241/242). A temetői főkönyvből csak annyi tudható, hogy utoljára 1987-ben temettek a sírba (Zaremba Lászlót), mely már Gunda idézett Báltly-könyvének 1978-as megjelenésekor mindenképpen a Zaremba-családé lehetett. Valószínű, hogy jelentős néprajztudósunk sírja az 1960-as évek második felében került felszámolásra, illetve eladásra.

A Zaremba-család sírja 2012-ben járt le. Amennyiben a család nem váltja meg a sírhelyet, a lejárta után meg lehetne vásárolni azt, hogy egy síremléket emeljen rá a Néprajzi Múzeum a Néprajzi Társasággal, valamint a Nemzeti Múzeummal karöltve. (Amennyiben ez nem sikerülne, akkor még ott van a szomszéd sírhely, Eötvös Zoltán és feleségének sírja, mely 2011-ben lejárt.)²⁴

Zichy István gróf (1879–1951)

Zichy 1934 és 1944 között vezette a Nemzeti Múzeumot (akkori hivatalos nevén a Magyar Történeti Múzeumot). Főigazgatói regnálására esett a Néprajzi Társaságban betöltött elnöki tisztségviselése is (1935–1944).²⁵

²¹ OSZK Gyászjelentés-gyűjtemény. A gyászjelentésben kiemelten szerepelt, hogy Báltly halála idején a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja volt.

²² *Pesti Hírlap* 61. évf. 1939. szept. 1. 199. sz. 8.

²³ Kerepesi úti temető. Halotti Főkönyv 1939.

²⁴ Azt is lehetségesnek tartom, hogy az Eötvös-család sírja volt eredetileg Báltlyé (ez esetben rosszul számoltam ki a felszámolt sír helyét), amire utalhatna az Eötvös-sír fejrészén álló nagy, de üres (!) köemlék. Talán ezen volt Báltly sírtáblája vagy erre készült volna egy dombormű, ami végül mégsem készült el? Nem tudjuk. Sajnos egyelőre nincs ismert fotó a sírről, ami a kérdést könnyen eldöntené.

²⁵ Kósa 1989. 107.

Zichy István gróf utolsó éveit (1948–1951) a Fejér megyei Abán töltötte. (Egykori házának falán ma egy emléktábla áll, melyen azt is feltüntették, hogy a Néprajzi Társaság elnöke volt.) Itt hunyt el 1951. január 11-én. Az anyakönyv tanúsága szerint két nappal később, január 13-án temette Török Ferenc hitoktatási felügyelő, helyettes esperesplébános.²⁶

Gróf Zichy István sírja
(Fotó: Debreczeni-Droppán Béla)

Zichy István Abán, a katolikus temető rész 18–1–2 sz. védett sírhelyén nyugszik feleségével, Krempp Lucievel (1889–1949). A sír 1993-ra nagyon méltatlan, gáz állapotba került. Az eredeti fakereszt teljesen elkorhadt. Kralovánszky Alán főigazgató, nem sokkal halála előtt, 1993 szeptemberében járt Abán, ahol szembesült a szomorú valósággal.²⁷ Ezután elindult a sír megújításának folyamata, amely 1994. november 4-én az új sír felszentelésével fejeződött be.²⁸ A sírkövet egy sárkeresztúri kőfaragó készítette el, költségeit a Nemzeti Múzeum állta. A Zichy-sír rendbehozatalának ügyét a Múzeum részéről Patay Pál régész intézte.²⁹ A sír jelenleg jó állapotban van. Ugyanakkor az egykori jeles főigazgató talán igényesebb, méltóbb síremléket érdemelne.

²⁶ Aba, Róm. Katolikus Plébániahivatal. Halottak anyakönyve 1936. évtől. p. n.

²⁷ MNM Központi Adattár. Múzeumtörténeti Gyűjtemény. M. T. 83/2455/1995. Gr. Zichy István eltemetésére és sírjára vonatkozó adatok, fotók.

²⁸ MNM Központi Adattár. Irattár. 20–30/94. Főig.

²⁹ Patay Pál szíves közlése szerint.

Hóman Bálint (1885–1951)

Hóman Bálint 1918-ban lépett be a Néprajzi Társaságba, majd 1925-ben már, mint a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója lett a Társaság elnöke. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter mellett neki köszönhető, hogy a Néprajzi Múzeum helyzetén sikerült segíteni, hogy a gyűjtemények anyagát sikerült megmenteni és átköltöztetni a szörnyű állapotba került millenniumi Iparcsarnokból a Széchenyi Gimnázium impozáns épületébe. Amikor 1932-ben Hóman a kultuszminiszteri székbe került, a Társaság elnöki tisztségéről le kellett mondania, ugyanakkor védnökévé vált (1944-ig), mint korábban Klebelsberg, majd később Kodály.³⁰

Hóman Bálintot a II. világháború után háborús bűnösként elítélték és utolsó éveit a váci börtönben kellett leélnie. Itt halt meg 1951. június 2-án. Testét a Váci Rabtemetőben (a váci Deákvár úti temetőben) földelték el, tisztességes temetésről szó sem lehetett. Fél évszázadot kellett erre várni. Ehhez az első lépést a Váci Rabtemető kegyeleti-régészeti feltárása jelentette, 2000-ben. Ennek során sikerült megtalálni Hóman Bálint sírhelyét is. Miután Susa Éva igazságügyi orvosszakértő (antropológus) 2001-ben hitelt érdemlően bizonyította, hogy az exhumált személy azonos Hómannel, már lehetővé vált újratemetése.³¹

Hóman Bálint sírja
(Fotó: Debreczeni-Droppán Béla)

³⁰ Kósa 1989. 57, 59, 107.

³¹ Kő András, Nagy J. Lambert: Hóman Bálint hamvait azonosították. In *Magyar Nemzet* 2000. ápr. 29. 32.; Kő András: Azonosították Hóman földi maradványait. In *Magyar Nemzet* 2001. máj. 22. 2.

Hóman Bálint újratemetésére 2001. október 13-án került sor a Fejér megyei Tasson. A temetést a tassi Darányi–Hóman Alapítvány szervezte, költségeit a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma állta. A temetést a római katolikus szertartás szerint Takács Nándor székesfehérvári püspök celebrálta. A koporsót, katonai díszpompával, dobpergéssel hat katona vitte a tassi református temető ravatalozójából (Földvály Gábor sírboltjából) a néhány méterre lévő Darányi-sírkertben lévő Hóman-sírhoz, ahol szülei és nővére mellé temették. A temetést a katonai tiszteletadás mellett a Zeneakadémia kis kórusa és egy négy fős rézfúvós zenekar előadása tette ünnepélyessé. A búcsúztatáson a családtagokon és a rokonságon kívül megjelent a kormány több tagja: Dávid Ibolya igazságügyi miniszter, Stumpf István kancelláriaminiszter, Rockenbauer Zoltán kulturális miniszter, Pálinkás József oktatásügyi miniszter, valamint Glatz Ferenc, az MTA elnöke és Kosáry Domokos, az MTA korábbi elnöke, aki ifjúkorában Hóman Bálint munkatársa volt. Ezen kívül számos országos tudományos társaság és helyi civil szervezet képviseltette magát a temetésen. A szertartás befejezését követően a Földvály Gábor Általános Iskolában a meghívottak halotti toron vehettek részt.³²

Hóman Bálint Tass temetőjének különálló, kovácsoltvas kerítéssel körbevett családi sírkertjében (az ún. Darányi-sírkertben) nyugszik szülei és Irén nővére mellett (az újratemetés óta még két családtag került a sírba: 2005-ben ifj. Hóman Bálint, 2006-ban pedig ifj. Hóman Bálintné). Hóman sírját kezdetben egyszerű fejfa jelölte. Néhány éve a Tassi Helytörténeti Egyesület megbízásából Sári Csaba faragó művész készített rá (Horváth Attila festő, helyi rajztanár tervei alapján) kopjafa-emléket.³³ A sírhely állapota jó. Az önkormányzat, a Darányi–Hóman Alapítvány és a Tassi Helytörténeti Egyesület garancia arra, hogy a jelenlegi ápoltság tartósan megmarad. A sírkertet és benne a Hóman-sírt társadalmi munkában folyamatosan gondozzák.

A Magyarország és Nagyvilág c. lap 1874-es évfolyamában halottak napja alkalmából a következőket olvashatjuk: „Megemlékezzél a halottakról – erre nemcsak a keresztény vallás int, de minden népek hite, pietása ezt hirdeti. E szózatot méltó meghallgatnia nem csak az egyesnek, ki koszorut visz kedvesei sírjára, hanem a nemzeteknek is, melyek különben sem róhatják le hálaadójukat mással, mint kegyeletes megemlékezéssel azon jelesek iránt, kik egész életüket, nagy szellemök minden erejét a közjónak, a hazának szentelték.”³⁴ Emlékezzünk tehát nagyjainkra, köztük Pulszky Ferencre, Szalay Imrőre, Bátky Zsigmondra, Zichy Istvánra és Hóman Bálintra, akik valóban sokat tettek a hazáért és nem utolsósorban a Magyar Néprajzi Társaság céljainak megvalósulásáért.

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

³² Szilágyi József (a Darányi–Hóman Alapítvány titkára) által összeállított összefoglaló.

³³ Horváth Attila szíves közlése szerint.

³⁴ *Magyarország és a Nagyvilág* 10. évf. 1874. nov. 1. 44. sz. 540.

Százötven éve született Bünker János Rajnárd
(1863. április 25.–1914. november 13.)

Bünker a halálának 75. évfordulója alkalmából készített emlékplaketten
(Szabadosné Egyed Emma alkotása, fotó: Bolodár Zoltán)

A kiváló pedagógusnak és néprajzkutatónak 2013-ban születése 150. és 2014-ben halála 100. évfordulóján tisztelgünk kiemelkedő szakmai és emberi példamutatása előtt. Bünker Ausztriában, a karintiai Seebachban született. Apja festőmester (Rothfärber) volt, a svájci Bern kantonból települt át Karintiába. A negyedik gyermekként született fiú elemi iskoláit Seebachban és Unterhausenben végezte, majd a magyarországi Felsőlvő (Oberschützen, ma Burgenland) tanítóképezdjében szerzett tanítói oklevelet 1881-ben. Magyar nyelvtudását iskolatársai között sajátította el, ennek tökéletesítésére 1882-ben Győrött magyar nyelvi tanfolyamot látogatott. 1882–1883-ban Lékán (Lockenhaus) az Eltz családnál nevelőként vállalt munkát. 1884–1891 között azonban már Sopronban a Lenk családnál nevelő, illetve 1900-tól a soproni evangélikus fiúiskola tanítója, egészen haláláig. Rajztudása révén a soproni k. k. Tisztileánynevelő Intézetben rajtot oktatott. 1893-ban Schranz kollégájával közösen írt könyvet *A kézimunkaoktatás fejlődéstörténete, jelen állapota és jövője* címen. 1894-ben pedig az akkor divatos Slöjd-módszer oktatására is képesítést szerzett Sopronban. A városi polgári életben az Általános Tanítóegyletnek titkáraként 1890-től, a soproni evangélikus egyházkerület jegyzőjeként, a soproni Régészeti Társulat tagjaként, majd a városi és megyei múzeum egyesítése során 1894-től munkatársaként is közreműködött a tervek kidolgozásában. Az

új városháza második emeletén rendezett állandó kiállításban újíto tervekkel lépett elő. A régészet, várostörténet mellé javasolta néprajzi szobák berendezését 1900-ban.

Választott tanítói hivatása mellett 1893-ban kapcsolódott be a német parasztház és település kutatásába. Mestere a bécsi Rudolf Meringer professzor volt. Kutatásait az Osztrák Antropológiai Társaság éveken át támogatta, közleményeit a társaság folyóiratában jelentette meg 1894–1914 között.

Néprajzi vizsgálatait Sopron volt jobbágyközségeiben (Bánfalva, Ágfalva, Lépesfalva, Kelénpaták, Meggyes, Balf, Kópháza, Harka) kezdte. Első közleménye a Sopron környéki parasztházak típusait tárgyalta. Bemutatta a lakóházat, annak berendezését, a gazdasági épületeket és munkaeszközeit is.

Az úgynevezett „Exkurziók”, gyűjtőutak 1894-ben kezdődtek. Minden húsvéti, nyári és karácsonyi szünetben járta a nyugat-magyarországi, majd az osztrák tartományokat, vizsgálta a lengyel, a galíciai és szepességi, a székely és az erdélyi szász településeket, háztípusokat. Felszerelésében ott találjuk az üveglemezes fényképezőgépet. A 9x13, 13x18 centiméteres lemezek, egyéb kellékek cipelésére alkalmanként kisegítőt vett fel. A kiváló fényképek alapján készítette el rajzos illusztrációit közleményeihez.

Tárgyi gyűjtései eredményezték a „néprajzi szobák” berendezését, ami nagy újításnak számított és sok dicséretet kapott a látogató közönségtől. Ismeretetésre került a *Néprajzi Értesítő*ben is. A „kultúrpalota”, a Deák téri Lenckvilla megvásárlása és 1913-ban történt megnyitása idejére azonban ezek kibővültek az épület alagsorában berendezett takács-, asztalos-, fazekasműhelyekkel és egy harkai kármentős kocsmá beépítésével. Tervezték egy gazdanegyedből áttelepítendő barokk homlokzatú ún. „két mór ház” megvételét, a múzeum kertjében felállítandó. Ez szerencsére elmaradt, az épület ma is egyik díszje a Szent Mihály utcának, egy 18. századi kőfaragómester lakóházaként.

Kiemelkedő vállalkozás volt az ún. régi evangélikus temető 17–18. századi hatalmas síremlékeinek a múzeumkertbe történő áttelepítése, megmentése az Országos Műemléki Felügyelőség eszmei és anyagi támogatásával. Ebben jelentős szerepet játszott Bünker szervezőkészsége és Divald Kornéllal közösen írt cikke a *Magyar Iparművészet*ben már 1906-ban.

1890-ben nősült, a svájci születésű Möhl Josefínát vette nőül, aki azonnal felvette a magyar állampolgárságot, akárcsak Bünker. Waldemár fiuk hadnagyként szolgált az első világháborúban. Bünker 1914. november 13-án váratlanul hunyt el.

Hagyatéka az özvegnél maradt, melyre 1937-ben (!?) Veszelka László német nyelvész és történész hívta fel a figyelmet a *Sopronvármegye* hasábjain. A kérdést az 1938-ban megindult *Soproni Szemlé*ben ismét napirendre tűzte, magyarosított Verbényi László névvel. Közvetítésével az iratok, kéziratok egy része a Soproni Levéltárba került. Mollay Károly, ugyancsak soproni születésű német nyelvész és történész a kéziratoknak egy másik részét a pannonhalmi Karsai-Kurzweil Géza főiskolai tanártól a soproni Liszt Ferenc Múzeumba

juttatta. A maradék egy német kutatóintézetbe, majd 1945-ben a bécsi Néprajzi Múzeum őrizetébe került.

Bünker születésének 125. évfordulója alkalmára, 1988-ban, az *Arraboná*-ban életművéről rövid áttekintést írtam, tíz illusztrációval. Ez egyben felkészülést is jelentett halálának 75. évfordulójára (1989).

Az 1970-es években a múzeumi költözés során előkerült több száz üveg-negatív tisztítása, kópiák készítése kínálta a lehetőséget egy életműkiállítás rendezésére. A képanyag identifikálására a bécsi Néprajzi Múzeum szakembereinek (Klaus Beitzl és Franz Grieshofer) támogatásával és segítségével került sor. A kiállítás címe: *Ethnographie – ohne Grenzen. J. R. Bünkers Forschungen – Néprajz – határok nélkül. J. R. Bünker kutatásai*. Az első kiállítás a soproni Lásbas-házban épült fel és nyílt meg, 20 db 110x70 cm-es tablóval, tíz asztali tárlóval és szabadon álló néprajzi tárgyakkal, 1989. május 6-án. A kismartoni (Eisenstadt) bemutatóra a Landesregierung és a Megyei Tanács védnöksége alatt került sor 1989. október 12-én, nagy közönségsikerrel. Az Österreichisches Museum für Volkskunde bécsi épületében hasonló magas védnökség mellett nyílt meg az emlékkiállítás, kiegészítve tárgyi emlékekkel, 1990. május 11-én. Ekkor merült fel a gondolat, hogy a kiállítást Karintiában is be kellene mutatni, Bünker szülőházájában. Ezt karolta fel Oskar Mooser gráci professzor, háztörténet-kutató, a karintiai Maria Hilf községben létrehozott szabadtéri falumúzeum szellemi atyja. A Karintiai Egyesület és a falumúzeum vezetősége nagyon szívesen fogadta Maria Hilf múzeumi kiállítótermében a Bünker-emlékkiállítást.

Az életműkiállítás alkalmára rendelt a Liszt Ferenc Múzeum egy bronz emléklakettet Szabosné Egyed Emma szobrászművésznél, amelynek egy példányát Mária Hilfben Mooser professzornak adtuk át a helyi kuratórium javaslatára. Számomra öröm volt megismerkedni a kiváló néprajzkutatóval.

A mellékelt bibliográfiából láthatjuk a gazdag és fáradságos kutatások eredményeit az „Exkurziók” széles köréről, de a műemléki, várostörténeti, múzeumpedagógiai elképzeléseiről egyaránt. Korai halálával sok terve maradt megvalósítatlan, nem is szólva a várható volt megyei néprajzi emlékek megmentésének elvesztéséről, melyeknek megvalósítására mi kései utódok csak hézagosan tudunk eleget tenni. Bünker utcanévet kapott Sopronban, volt iskolája mellett 1991-ben.

DOMONKOS OTTÓ

Bünker János Rajnárd publikációi a megjelenés időrendjében

- Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Ödenburg in Ungarn. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* (a továbbiakban MAG.) Jg. XXV. (1894) 115–130.
- Heanzischen Sprüchwörter. *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* (Budapest) 1894. Band III. Heft 11–12.

- Eine heanzische Bauernhochzeit. *Zeitschrift des Vereines für Volkskunde* (Berlin) (a továbbiakban ZfVkB) Jg. I. 1895.
- Das Bauernhaus in der Heanzerei (Westungarn). *MAG XXVI*. 1895.
- Der weisse Wolf. Beilage zu Nr. 36. der *Oberwarter Sonntagszeitung* 1896. 9. 13.
- Türken und Husar und ein Dreikönigsspiel. (Umzugsspiele aus Umgebung Oedenburgs.). *Wiener Zeitschrift L*. 1895.; *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* (a továbbiakban ZföVk.) I. 1895.
- Das Bauernhaus in der östlichen Mittelsteiermark und in den benachbarten Gebieten. *MAG XXVII*. 1897.
- Das ethnographische Dorf der ung. Milleniums-Landesausstellung un Budapest. *MAG XXVII*. 1897.
- Herde und Öfen in den Bauernhäusern des ethnographischen Dorf der ung. Milleniums-Landesausstellung in Budapest. *MAG XXVIII*. 1897.
- Übersetzung von Gabriel Sinte's Buch: Széklerhaus. *ZfVkB*. 1897.
- Niederösterreichische Schwänke, Sage und Märchen. *ZföVk*. 1897–1898.
- Der Hexenglaube im alten Oedenburg. *Ödenburger Zeitung* (a továbbiakban: OeZ.) 1898. 6. 7–15.
- Heanzische Schwänke, Sagen und Marchen. *ZföVk*. IV. 1898.
- Erzählungen. *Antrpophylein Lehrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen* II. 173. ff.
- Das siebenbürgisch-sächsische Bauernhaus. *MAG XXIX*. 1899.
- Heanzische Kinderreime. *ZföVk. Supplement-Heft zu Jg. VI*. Wien, 1900.
- Typen von Dorffluren an der dreifachen Grenze von Niederösterreich, Ungarn und Steiermark. *MAG XXX*. 1900. 111–148. 16 Abb.
- *Eine heanzische Bauernhochzeit*. Oedenburg, 1900.
- Eine heanzische Bauernhochzeit. *ZfVjB*. 1900. Heft 3–4.
- Das Rastkreuz bei Sopron. *OeZ*. 1902. jan. 2.
- Das Bauernhaus am Nillstätter See in Kärnten. *MAG XXXII*. 1902.
- Die Hafneröfen in Stoob. *MAG XXXIII*. 1903. 329–335. 10 Abb.
- A soproni múzeum néprajzi szobái. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értésítője* IV. 1903. 78–80.
- Heanzische Volkslieder. *ZföVk*. 1903.
- Wiener Spätrenaissance Luster. *Jahrbuch der K. K. Zentralkommission für Kunst- und Historische Denkmale* II/2. 247–254. 1904.
- Widische Fluren und Bauerhäuser aus dem Gailtale in Kärnten. *MAG XXXV*. 1905. 1–37. 39 Abb.
- Die Grabmäler in alten evangelischer Friedhöfe in Sopron. *OeZ*. 1906. Mai 6.
- Bünker J. R.–Divald Kornél: Az evangélikusok régi temetője Sopronban. *Magyar Iparművészet* 1906. 233–236.
- *Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart*. Leipzig 1906. 436. p.
- Újabb adatok a meglakatolt emberi állkapcsok történetéhez. *A Magyar*

- Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője* VI. 1905. 215–217.
- Das Bauernhaus der Gegend von Stams in Oberinntale (Tirol). *MAG* XXXVI. 1906.
 - Meisterstücke des Schlossergewerbes in unseren Museum. *OeZ.* 1907. jan. 7.
 - Tischkreutze. *ZföVk.* 13.1907. 12–18. 9 Abb.
 - A soproni evangélikus templom ötvöstárgyai. *Magyar Iparművészet* 1907. 12–33.
 - Ein altes Kartenspiel. *ZföVk.* XIII. 1907.
 - Polnische Häuser und Fluren aus der Gegend von Zakopane und Neumarkt in Galizien. *MAG* XXXVII. 1907. 102–124. 22 Abb. 2 Taf.
 - Westungarische Vorhallenhäuser. *MAG* XXXVIII. 1908. 1–8.
 - Tischkreutz, Feuerross, Mondidol. *OeZ.* 1909. Mai 20–25.
 - Dorffluren und Bauernhäuser im Lungau (Herzogtum Salzburg). *MAG* XXXIX. 1909. 1–14.
 - Heanzische Volkslieder. *ZfoVk.* XV. 1909. 127–138.
 - Soproni emlékek. *Arch. Ért.* XXIX. 1909. 392–401.
 - Vom Museum. *OeZ.* 1909. Apr. 14.
 - Vom Museum. *OeZ.* 1910. Marz 27.
 - Volkstümliche Jugendspiele aus Kärnten. *ZföVk.* 1910. 188–191.
 - Fresken der Heiligengeist-Kirche in Sopron. *OeZ.* 42.
 - Der Haschendorfer Bronzfund. *MAG* XLIV. 1914.
 - Dorffluren und Bauernhäuser in der Gegend Lienz (Tirol). *MAG* XLIV. 1914.
 - Volksschauspiele aus Obersteiermark. *ZföVk.* Ergänzungenband 11. (Stuttgart) 1915.
 - *Über den alten Ornat der evang. Kirche in Sopron.* é. n. [1903]
 - Das Bauernhaus der Gegend von köflach in Steiermark. *Wörter and Sachen* I. 1909. 121–163.
 - Das Speil von reichen Prasser und dem ermen Lazarus. *ZföVk.* XIX. 1913. 160–189.
 - *Was mir der alte Mann erzählte. Märchen aus dem Burgenland,* aufgezeichnet von J. R. Bünker. München–Gladbach, Volksverein Verlag, 1929. 119. p.

Bünker János Rajnárdról szóló írások

- Rajnárd Bünker, 1863–1914. *Oedenburger Zeitung* 1914. nov. 14.
- H[errmann] A[ntal]: Bünker Rajnárd halála. *Ethnographia* XXV. 1914.
- Meringer Rudolf: Bünker J. R. *MAG* 1915.
- Bothár Dániel: Johann Reihard Bünker 1863–1914. *Gotthold. Evangl. Volkskalender*, Agendorf, 1916.
- Bothar, Michael Ferd.: J. R. Bünker: Ein Gedenkblatt zu seinem 10. Todestage. *Der Freie Burgenländer* 4. 1924.

- Jaksch, August v.: Johann Reihard Bünker. *Carintia* (Klagenfurt) I. 106. 1916. 84–89.
- Veszelka László: Veszélyben van egy értékes soproni kézirat. (Bünker J. R. iratai). *Sopronvármegye* 1937. jan. 3.
- Verbényi (Veszelka) László: A Bünker kéziratok sorsa. *Soproni Szemle* 1938. 167–168.
- Karsai-Kurzweil Géza: J. R. Bünker und die deutsche Volkskunde-Forschung. *Südostdeutsche Forschungen* II. 1937. 364–378.
- Schmidt, Leopold: Johann Reihard Bünker. *Volk und Heimat* III. 1950. 10. No.
- Schmidt, Leopold: *Die Entdeckung des Burgenlandes in Biedermeier*. Eisenstadt. 1959.
- Csatkai Endre: *Rövid vezető a Soproni Liszt Ferenc Múzeumban*. Bp., 1952.
- Domonkos Ottó–Környei Attila–Nováki Gyula: *A Soproni Múzeum kiállításai*. Győr, 1966.
- Domonkos Ottó: *Száz éves a Soproni Múzeum*. Győr, 1967. 16–21.
- Schmidt, Leopold: Johann Reihard Bünker und die Erforschung des Volkserzählungsgutes in Burgenland. *Mitteilungen des Institut für Gegenwarts-Volkskunde* Nr. 6. Wien, 1979.
- Bünker, Otto: J. R. Bünker (und die heanzische Märchensammlung). *Jahrbuch der Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes*. Die Freundesgabe. 1977.
- Tompos Ernő: Bünker János Rajnárd (1863–1914). *Soproni Szemle* 1979. 357–361. (Tanítványa volt Bünker Jánosnak a soproni evangélikus elemi iskolában.)
- Bünker, Otto: *Johann Reihard Bünker. Sein Lebenswerk für die Volkskunde*. Eisenstadt, Herausgegeben vom Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt. 1982. 71. p. 13 Abb.
- Domonkos Ottó: Bünker János Rajnárd a Soproni Múzeum néprajzkutatója. *Arrabona* 24–25. Győr, 1988. 83–90. 10 kép.
- *Néprajz határok nélkül – J. R. Bünker kutatásai – Ethnographie ohne Grenzen – J. R. Bünkers Forschungen*. Életműkiállítás, Sopron, Lábasház 1989. május 6.–június 18.; Eisenstadt Burgenländisches Landesmuseum, 1989. okt. 12.–1990. jan. 25.; Wien, Österreichisches Museum für Volkskunde, 1990. Juni.; Karintia-Maria Hilf, Freilichtmuseum. 1991. Juni.
- Domonkos Ottó: *Kézművesség–népművészet*. A Soproni Szemle kiadványai, Új sorozat 17. Sopron, 1994. 1–2.
- Filep Antal: Bünker, Johann Reihard. *Magyar Néprajzi Lexikon* I. k. Bp., 1977. 406.
- Tóth Imre: Bünker János Rajnárd. *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest, 2002. 139–140.

Vajon méltó-e az ötven éve eltávozott Gönyey Sándor utóélete?

Ötven év hosszú idő: Gönyey Sándor emberi alakja, hanglejtése, gesztusai ma már mind kevesebb pályatársunk emlékezetében rémlenek fel olykor-olykor. Pedig minden valamikor volt alkotó ember utóéletét – az eszméltető példaként való ráhivatkozásokat, életműve maradandó értékeinek számbavételében megmutakozó igyekezetet – számottevően befolyásolni szokta, hogy miként él az a közvetlen utókor eleven emlékezetében!

Csupán a kortársaim (és a nálam idősebbek) találkozhattak vele – ha betértek az (akkor még) Könyves Kálmán körüti Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába, ahová (jóllehet 1944-től nyugdíjas volt) halála évéig visszajárt dolgozni. Azt nem tudom (akkortájt sem tudtam, mert nem tulajdonítottam neki jelentőséget), hogy ez a múzeumi jelenléte vajon „munkaviszonyt” jelentett-e, vagy az akkori körülményekhez igazodóan mássá alakulóformálódó, a lényegét illetően mégis változatlan: az otthonosság-érzést és az önzetlen szolgálat emberi kötelességét sugárzó múzeumi légkörben tudott csak létezni, tehát *nem* a nyugdíj-kiegészítés lehetősége sarkallta a folyamatos múzeumi tevékenykedésre.¹ Mivel mind kevesebben vagyunk, akik akár csak „nyugdíjas korában” találkoztunk vele, amikor most reá emlékezem, talán még azt is tudatosítanom kell, hogy a tréfálkozásra, a jóízű anekdotázásra (sőt: a huncutságra)² mindig kész Gönyey Sándor bácsi (egy-egy publikációkban Gönyei, az 1930-as évek előtt Ébner) bizony-bizony nem érte meg a világból

¹ Granasztói Péter a Néprajzi Múzeum diaporitív-gyűjteményéről írt összegzésében megemlíti, hogy az 1960-as évek elején az ekkor önállósított gyűjteményegység leltárba vételére igényelt és kapott póthitelt (1100 Ft) az e munkát elvégző Gönyey Sándor két havi munkabérére fordították. Ez a megjegyzés az éppen adódó anyagi lehetőséggel élő alkalmi „nyugdíjas foglalkoztatást” sejtet, ám az ilyen munkaviszony *folyamatosságát* nem igazolja (vö. Granasztói Péter: Diaporitív-gyűjtemény. In Fejős Zoltán [főszerk.]: *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest, 2000. 778–779.).

² Ritka egyetemista kori budapesti látogatásaimkor történt beszélgetéseinkről (most már nagyon sajnálom) nem készítettem feljegyzéseket, következésképpen csak a véletlen találkozásaink szívet melengető hangulatát őrizte meg az emlékezetem. És „huncutságairól” is csak a „szakmai folklórból” származó vagy igaz, vagy nem apróságokat tudok felidézni. Ilyeneket: előszeretettel fényképezett népviseletes lányokat-menyecskéket olymódon, hogy létrára küldte fel őket, azzal az indoklással, hogy az alsószoknyáknak is látszaniuk kell a képen. Ő azonban „mást” is szeretett volna látni e tetszetős nőszemélyekből! – A háborús (vagy a háború utáni inflációs?) években a múzeumnak rendszeresen vásárolt festett és faragott láda-féléket a falun mégiscsak beszerezhető disznóhús-/szalonna-félével telepakolva és gondosan lezárva adta fel a vasúton. Ennek az illegális/féllegális beszerzési módszernek „zsiros” bizonyítékait máig őrzi az eredetileg nagyon más funkciójú múzeumi darabok alapanyaga. A beavatatlanok tehát csodálkozhatnak, hogy mitől lett zsiros a kelengyés láda...

kivonulást kikényszerítő „aggastyán” kort. 1886-ban született Kolozsvárott, vagyis nem-is-olyan-öregén: 77 évesen fejeződött be munkás élete – vonult ki végérvényesen a honi etnográfia mindennapjaiból...

Ám e folytonos és szívós munkában eltelt, megismételhetetlenül egyszeri emberi életnek megannyi eredménye itt maradt nekünk és az utánunk jövő etnográfus és folklorista generációknak! Itt maradt könyvekbe, de inkább folyóiratokba zárt tanulmányokban, apróbb-nagyobb adatközlő dolgozatokban, s még inkább az archívumokban rejtőzködő, valamikor, valaki által bízást megírható, tehát megírandó, tanulmányok és/vagy monográfiák „nyersanyagául” felkínálkozó kéziratos „mini-esszék”, vegyes feljegyzések, sokat sejtető skiccek, bár „hiteles dokumentum”, de művészi igénnyel komponált fényképek, a valóságtükrözés „új” technikai lehetőségével való kísérletezés soha vissza nem térő őszinte örömről (is) árulkodó filmetűdök formájában.

Ránk maradt tehát egy alig beláthatóan hatalmas „életmű”,³ ám az emiatt érzett őszinte örömünk kinyilvánítása mégsem lehet zavartalan – kötelességünk ugyanis válaszolni arra a mind nyugtalanítóbb kérdésre: vajon megfelelően sáfárkodunk-e az örökséggel?

A válaszuk – csupán a külsődleges jelekre figyelve – akár önelégült is lehet! Hiszen:

– a közelmúlt évtizedekben a Néprajzi Múzeumnak alig számba vehetően sok tematikus (időszaki és állandó) kiállításán voltak láthatóak a Gönyey gyűjtötte tárgyak, s az általa készített fényképfelvételek, és 1982–83-ban *Falusí krónika 1920–1944 – Válogatás Gönyey Sándor fényképfelvételeiből* címmel (több vidéki városban is bemutatott!) önálló kiállítás szintén népszerűsítette a fotóművészetbe áthajló dokumentum-fotósi munkásságát;⁴

– a *Magyar néprajz* című szintézisünk kötetében (hevenyészett számításom szerint) az irodalomjegyzékekben mindösszesen 62 anyagközlő dolgozata, a képes mellékletek között 108 (nem egy ma is „alkotó” pályatársunkénál lényegesen több!) fényképfelvétele szerepel, tehát akár e kollektív vállalkozás „névtelen társszerzőjének” is tekinthetjük;⁵

³ A *Magyar néprajzi lexikon* Sándor István által írt címszava szerint (2. kötet, 313.): „Az ország szinte minden táján s a néprajz szinte minden tárgykörében közvetlen kutatás, tapasztalat alapján – a halásztától a néptáncig – értékes, részben monografikus gyűjtő munkát végzett. Több mint 10 000 fényképfelvétel, több száz gyűjtött tárgy tanúsítja eredményeit.” – A fényképgyűjteményt bemutató Fogarasi Klára szerint (Fényképgyűjtemény. In Fejős Zoltán [főszerk.]: *Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest, 2000. 751.) viszont a lexikonban közölnél lényegesen nagyobb a fotógyűjtemény neki köszönhető hányada: „beleltározott felvételeinek száma jelenleg 13 644”.

⁴ Fejős Zoltán (főszerk.) i. m. 965–991.

⁵ II. *Gazdálkodás* (2001): 29 fénykép + 13 szakirodalmi tétel; III. *Kézművesség* (1991): 24 fénykép + 15 szakirodalmi tétel; IV. *Életmód* (1997): 23 fénykép + 20 szakirodalmi tétel; VI. *Népzene, néptánc, népi játék* (1990): 8 fénykép + 6 szakiro-

– a megyei népművészeti kötetek és sok egyéb újabb, összegző igényű néprajzi munka között feltűnően sok olyan akad, amelyikben fel-felbukkan több-kevesebb, hallatlanul beszédes és megismételhetetlenül egyedi Gönyey-fénykép;⁶

– az etnográfiai igényű, az ún. autochrome eljárást alkalmazó színes fényképezésben, valamint a néprajzi filmezésben pedig az ő (két világháború közötti) *kezdeményező* érdemét és ma is kiválóan használható eredményeit hangsúlyozza minden kutatástörténeti igényű összefoglalás⁷ (újabban szinte minden internetes említés, ha Gönyey nevét a keresőbe beírja valaki).

Az eltávozása óta folyamatosan tűnő ilyen „jelenléte” a honi néprajz mindennapjaiban azonban alig jelent többet a kivételes *adatgyűjtői* szorgalomnak: a csíksomlyói biológiatanárság után, a hadifogságból hazaérkező (tulajdonképpen „hontalan”) Ébner Sándor önként vállalt etnográfus-folklorista létforma iránti példátlan elkötelezettségének – azaz: szakmánk önzetlen szolgálatának, másképp fogalmazva a szakág egykori vezető személyiségei által megjelölt igények hűséges „kiszolgálásának” – kissé mégiscsak lefokozó értelmű elismerésénél! Nem jelenti tehát egy ma is követhető és követendő példa gyanánt felkínálkozó *tudósi életműként* a honi néprajz tudománytörténetébe beleszerveződött intellektuális teljesítmény maradéktalan és feltétlen tiszteletét-megbecsülését.

Nem árt tehát tudatosítanom: ennek a „szolgáló”/„kiszolgáló” szerepnek a túlhangsúlyozását alighanem Gönyey közvetlen kortársaitól-pályatársaitól örököltük, s jószerevével senki sem kísérelte meg azóta sem e ránk hagyományozott értéklefokozásnak a lényegi igazságtartalmára újra meg újra rákérdezni. Jól emlékszem ugyanis arra, hogy mesterem, Gunda Béla gyakorta emlegette – bár szakmai értékítéletként, mégis derűsen és inkább elismerődicsérő hangszínnel és nem tanórákon persze, hanem a kötetlen beszélgetésekre alkalmat kínáló nagyerdei sétáinkon –, hogy a „néprajzi terepmunkát” nem kedvelő Bátky Zsigmondnak⁸ a kulturális jelenségek táji tagoltságáról szóló

dalmi tétel; VII. *Népszokás – néphit – népi vallásosság* (1990): 13 fénykép + 6 szakirodalmi tétel; VIII. *Társadalom* (2000): 8 fénykép + 2 szakirodalmi tétel.

⁶ L. pl.: *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete* (Miskolc, 1997): 8 fénykép; *Nógrád megye népművészete* (Balassagyarmat, 2000): 21 fénykép; *Somogy megye népművészete* (Kaposvár, 2001): 65 fénykép; *Heves megye népművészete* (Eger, 2005): 20 fénykép; Balassa Iván: *A határainkon túli magyarok néprajza* (Budapest, 1989): 13 fénykép; Lábadi Károly: *Kopács, a víz melletti falu* (Budapest, 1994): 20 fénykép; Szilágyi Miklós: *A tiszai halászat – Az eszközök és fogási módok történeti változásai* (Budapest, 1995): címlapfotó + 4 fénykép; Bihari Anna–Pócs Éva: *Képes magyar néprajz* (Budapest, 2005): 28 fénykép; Borsos Balázs: *Három folyó között* (Budapest, 2000): címlapfotó.

⁷ Pl. Tari János: Film- és videogyűjtemény. In Fejős Zoltán (főszerk.): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest, 2000. 794–795.

⁸ „A lenyűgöző tudású Bátky Zsigmond nem volt terepmunkás” kortársi tapasztalása Gunda Béla Bátkyról írt életrajzi monográfiájának is egyik vezérlő gondolata (lásd

elméletei (pl. a „házvidékekről” írott nagyívű összegzése) részletes bizonyító apparátusát Gönyey Sándor ugyanakkor tájta a *Néprajzi Értesítő*ben megjelent leíró dolgozatai „rejtegetik”. Bevett gyakorlat volt ugyanis a Néprajzi Múzeumban, hogy ha Bátky osztályigazgató úr a rendelkezésére álló szakirodalom alapján páratlan intuíciójával valamely kulturális jelenség elterjedtségére: földrajzi körülhatárolhatóságára következtetett, a teljes bizonyosság kedvéért a fáradhatatlanul gyűjtő „múzeumi mindenest”, ebben az értelemben a „jobb kezét” sürgősen elküldte a „gyanúsnak” vélelmezett, általa pontosan megjelölt helyre/helyekre kiegészítő gyűjtésre. És az ilyen alkalmi megbízatásoknak: a „hivatalos kiküldetésben” rigorózan megjelölt célfeladatnak mindig maximálisan eleget tevő „szorgalmas terepmunkás” Gönyey rendszerint egy azonnal publikálható leíró dolgozatnyi „bizonyítékkal” érkezett meg olyan helyekről is, ahová előtte (lehet, hogy azóta sem!) etnográfus nem jutott el!

Valószínűleg nem „szó szerint igazat” foglal magában ez az anekdotába áthajló (és a hitelességét alkalmasint az én gyarló emlékezetem is valamelyest csorbító) emlékidézés. Az azonban mindenképpen benne foglaltatik, hogy a nem csupán készséges és bámulni valóan „mozgékony”, no meg az „új” adatrögzítési módszerek és technikák (a fényképezés és a filmfelvétel) iránt bárki másnál fogékonyabb Gönyeyt sokkal inkább bármikor „hadra fogható”, a szakmát elkötelezetten és eredményesen szolgálni kész „másodhegedűsnek”, mintsem elméleti és módszertani értelemben irányt mutató „mesternek” tekintették kortársai-pályatársai. (Alighanem még Györffy István is, aki a kolozsvári egyetemről ismerte, barátjának tekintette, és akinek komoly része volt a háború utáni pályamódosításában: etnográfussá válásában).

Meggyőződésem, hogy e máig ható „örökség” ellenére tüzetesen végig kellene gondolnunk: bármilyen sokat köszönhet *általában* az etnográfiai és folklorisztikai kutatástörténet a mára egybegyűlt adattömeg „jelenléte” és „iskolázott figyelme” feltételező egybegyűjtésében a „szolgáló” szerepet zokszó nélkül vállaló: a vezető tudósok iránymutatásait-utasításait hűségesen pontosan követő – úgymond – „másodhegedűsöknek”, néhányuk – legfőképpen Gönyey Sándor – esetében mégiscsak illendő rámutatnunk a személyes intuíció és invenció meghatározó szerepére, jelentőségére a csupán *példakövető* buzgalomnak vélelmezett „szolgáló”-/„kiszolgáló” szerep mellett.

A Gönyey-életműnek legalább az alábbi vonatkozásai mindenképpen megérdemelnék az ilyen szándékú újraértelmezést:

a.) Az ökológiailag meghatározott paraszti (s ennek részeként zsákmányoló, természetkielő) gazdálkodásstratégiát, egyszersmind életmódszervezést aprólékos adatfelvétel alapján bemutató nagy ívű bodrogi közeli tanulmányát⁹ aligha lehet „példakövető” regionális vizsgálatnak: a másutt, mások által kez-

Gunda Béla: *Bátky Zsigmond. A múlt magyar tudósai*. Budapest, 1978. 18.).

⁹ A Bodrogi köz lapi községeinek településföldrajzi vázlata. *Föld és Ember* V. (1925) 65–102.

deményezett elméleti és módszertani alapvetés „duplikátumának” minősíteni. Hisz a 19. századi tiszai ármentesítési munkálatok jelentőségét és hatását azon frissiben „monográfiába” foglaló kortársi igyekezeten túl e témának nem volt érdemi előzménye. Borsos Balázs háromnegyed évszázaddal későbbi és egzaktásra törekvő, módszeres adatelemzései mégis máig érvényesnek mutatják Gönyeynek a őhöz képest okkal-joggal „impresszionisztikusnak” minősíthető személyes megfigyelésekre alapozott általánosításait.¹⁰ Ami számunkra azt a jövőre vonatkozó biztatást is magában rejti, hogy alighanem érdemes lenne más, hasonlóan „emberföldrajzi” szemléletű (tulajdonképpen az ökológiai gondolkodást megelőlegező) Gönyey-gyűjtéseket, elsősorban a Drávaszögre vonatkozókat,¹¹ melyeket csak töredékesen publikált, tényleges tudománytörténeti jelentőségének megfelelően – vagyis: az általa megelőlegezett antropogén ökológia szemléletével – újra-elemezni.

b.) Indokolt lett volna már eddig is legalább „rácsodálkoznunk”, hogy vajon milyen előismeretek és ösztönös megérzések vezették el Gönyeyt már néprajzossá válása legkezdetén (később pedig mind meggyőzőbb egyértelműséggel) a népművészeti jellegű/értékű tárgy-félék biztos ítéletű összeválogatásának feladatvállalásához,¹² majd miként lett – a paraszti tárgykészlet mellett – sok más egyéb esztétikai érvényű megnyilvánulás elismert szakértője – elsősorban a népi tánc,¹³ a folklorizmus szervezett-intézményes formájának, a Gyöngyösbokréta-mozgalomnak szakmai felügyeletét is ellátván.¹⁴ Az autodidakta – és aligha vitathatóan a folyamatos, igen intenzív terepmunkának köszönhető – ismeretszerzés/ismeretbővülés az ő esetében azért lehetett a kortársaihoz képest is különösen eredményes, mert mindenki másnál jelentősebb volt a készsége a tárgyalás és az emberi mozgás tárgyi kellékeinek, valamint technikai-technológiai részleteinek megfigyelésére, majd verbális (és persze képi) megörökítésére, azaz: érzékletes „leírására”.¹⁵ A legtágabban

¹⁰ Vö.: Borsos Balázs i. m. (2000).

¹¹ Pl.: A Drávaszög néprajzi elkülönülése. A Drávaszög halászata. *Majoros Imre Múzeum Értesítője* 1942. Pécs, 1942. 42–52.

¹² Pl.: *Bodroközi szöttesek*. (Magyar Népművészet, 5. Budapest, 1924); *Drávaszögi hímzések* (Magyar Népművészet, 13. Budapest, 1944).

¹³ L. pl. Az erdőbényei bodnártánc. *Ethnographia*, XLV. (1934) 74–77.; Kun táncok. *Ethnographia*. XLVII. (1936) 214–218.; Kunszentmiklósi törökös tánc. *Ethnographia*, XLVIII. (1937). És ő írta – Lajtha László társszerzőjeként – *A magyarság néprajza* IV. kötetének „Tánc” fejezetét (Budapest, 1937/1943. 76–131.); utóbb Lugossy Emma társszerzőségével is készült egy összegző munkája: *Magyar népi táncok*. Budapest, 1947.

¹⁴ Pl. A hasznosi (Heves m.) Gyöngyös Bokréta hitelesítése. *Ethnographia* XLIX. (1938) 225–229.; Az 1938-iki Gyöngyösbokrétáról. *Ethnographia* XLIX. (1938) 427–428.

¹⁵ L. pl. A Budapest-környéki községek népi kendermunkája és eszközei. *Néprajzi Értesítő* XIX. (1927) 49–62.; Gyékényszövés Bodroghözön. *Néprajzi Értesítő* XXI. (1929) 109–112.; A szőrtarisznás mesterség Dunántúlon. *Néprajzi Értesítő* XXIII.

értelmezett „népi művészkedéssel” kapcsolatos tudása (a szó szoros értelmében persze a „szép” és ezzel együtt „jó”/„hasznos”/„az ember szolgálatára rendelt” tárgykészlet és cselekvési mechanizmusok egységben látása mint etnográfusi képesség) szinte-szinte észrevétlen megszerzési folyamatának lenyomatai ott vannak tehát a folyamatosan publikált és a csak a kéziratárban fellelhető tárgy- és munkafolyamat-leírásaiban. Ilyeneket alighanem ő készített kortársai közül a legnagyobb mennyiségben és a legszakyszerűbben a legkülönbözőbb háziiparosokról és kisiparosokról – egy alapos elemzés is aligha fogja majd kideríteni, hogy a „mennyiség” mikor és hogyan lényegült át nála a néprajz elméletét és a módszerét is szolgáló „minőségé”.

c.) Abban vitathatatlanul „példakövető” volt Gönyey is (hiszen nemcsak a jellegadó, irányt szabó „mestereket”, hanem a szakág egészét áthatotta akkortájt, s még később is, ugyanez a törekvés), hogy az ún. „archaikumoknak”: a napi gyakorlatnak akárcsak a perifériáján még fellelhető „régiességeknek” az „utolsó pillanatban még lehetséges” megörökítését tekintette elsődleges feladatának, nem pedig az „olyan, amilyen” két világháború közötti paraszti kultúra működőképessé szerveződését igyekezett dokumentálni. Csakhogy ő – kortársaitól, közöttük a korszak vezető etnográfusaitól-folkloristáitól eltérően – nem csupán a reliktumterületeken (illetve a trianoni döntéssel megcsonkított kis-hazában kényszerűen „felfedezett” kvázi-reliktumokon¹⁶) keresett és talált valós (olykor csupán viszonylagos) régiességeket! Nagyon hangsúlyos az anyagközlő dolgozatai között a „centrum centrumának”, azaz Budapest tágabb, illetve közvetlen környékének¹⁷ lehetséges kutatási terepként való felfedezése: a „néprajzot érdeklő archaikumok itt is fellelhetőek” alap gondolat tudatosítása. Elemzésre vár tehát, hogy miért nem volt érdemi hatása a magyar néprajzban az „egyidejű különbözőségekre” való, bár nem elméleti igényű, de elméleti értékű idejekorán jött rámutatásnak.

(1931) 165–169.; A veszprémi csutorás mesterség. *Néprajzi Értesítő* XXIV. (1932) 81–84.; A hortobágyi pásztorkalap készítése. *Néprajzi Értesítő* XXV. (1933) 65–69.; A kendermunka népi szerszámai Magyarországon (A Néprajzi Múzeum tárgyi anyagának felhasználásával). *Néprajzi Értesítő* XXVIII. (1936) 1–13.; Fafaragás a Börzsöny hegység községeiben. *Ethnographia* LI. (1940) 228–235.; Ősi gyapjúvanyoló a mezőszéki románoknál. *Műveltség és Hagyomány* I–II. Budapest, 351–357.

¹⁶ Trianon után a magyar néprajz által „felfedezett” kvázi-reliktumnak tekinthető, Gönyey által különösen kedvelt gyűjtőterületek közül pl. a Bodroghöz, Palócföld, Szatmár, Bereg, Somogy megye.

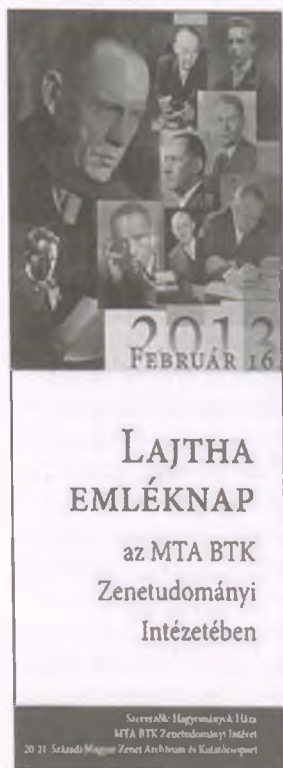
¹⁷ L. pl. A Budapest-környéki községek népi kendermunkája és eszközei. *Néprajzi Értesítő* XIX. (1927) 49–62.; Kaminkéményes konyhák Bugyi, Sári. Dabas és Gyón Pest megyei községekben. *Néprajzi Értesítő* XIX. (1927) 155–160.; Adatok Galgamácsa néprajzához. *Néprajzi Értesítő* XXXII. (1940) 22–51.; Budapest környékének községei. I. Szada települése és építkezése. *Néprajzi Értesítő* XXXIV. (1942) 221–251.

* * *

Meggyőződésem: az öröklétbe távozottak halálának kerek évfordulóján nem elegendő egykor volt pályatársaink mind jobban halványuló emberi alakját megidézve és műveit kötelességszerűen idézve emlékeznünk. Kötelességünk szembenézni azzal a nyugtalanító kérdéssel is, hogy vajon jól sáfárkodunk-e a ránk maradt örökséggel. És kötelességünk megfogalmazni azt is, ha úgy érezzük: vannak olyan ránk maradt jeles – és beláthatatlanul hatalmas – életművek, s az ötven esztendeje az öröklétbe költözött Gönyey Sándoré meggyőződésem, hogy ilyen, melynek tanulságai sokáig nem halogatható monografikus vizsgálatot igényelnek!

SZILÁGYI MIKLÓS

Konferencia az 50 éve elhunyt Lajtha László emlékére (Budapest, 2013. február 16.)

Az MTA BTK Zenetudományi Intézetében 2013. február 16-án Lajtha László-émléknap és -konferencia került megrendezésre. A Lajtha halálának 50. évfordulóján rendezett konferencia a Lajtha-émlékszoba és -kiállítás megnyitójával kezdődött. Az emlékhelyet fényképek alapján Lajtha személyes tárgyaiból és bútorraiból állították össze, így a látogatók egy nagypolgári Váci utcai lakásba, a zeneszerző szobájába pillanthatnak be. Helyet kapott itt Bösendorfer zongorája, íróasztala, írógépe, könyves szekrényei, valamint egy biedermeier ülögarnitúra. A hagyatékot Lajtha Ildikó, a hagyaték gondozója adta át, melynek nagy része addig a Hagyományok Házában volt. Dallos Anna, a 20–21. századi magyar zenei archívum és kutatócsoport vezetője kiemelte: fényképek, bizonyítványok, eddig nem látott dokumentumok tanúskodnak a zeneszerző munkásságáról.

A konferencia folytatásában az előadások Lajtha sokoldalú munkássága köré szerveződtek. Solymosi Tari Emőke: „...comme une fleur” – *Lajtha levelei „Európa lelkiismeretéhez”* című előadásában a zeneszerző Lajtha a komponista Romain Rollandhoz írott

első levelét és a viszontválaszt ismertette, mely ráirányította a figyelmet a *II. Vonóstrióra* is, mely Lajtha kamarazenei oeuvre-jének egyik legritkábban megszólaló opusza. Szekfű András *Lajtha és Höllering – Zene és film viszonyának a korban új megközelítése* című előadásában a *Hortobágy* című film-ben alkalmazott, a korban szokatlan zenei megoldásokat vizsgálta.

Népzenekutatói munkásságáról 3 előadás szólt: Pálóczy Krisztina az 1950-es években folyó népekkutatásról, Pávai István *Bözödi György és Lajtha erdélyi gyűjtéseiről*, Sebő Ferenc pedig *A Buházi-afférről* tartott előadást.

Tudományszervezői és zeneszerzői munkásságáról is megemlékeztek. Berlász Melinda *Mit ígér Lajtha László Összegyűjtött írásainak második kötet?* címmel a készülő II. kötetet mutatta be, mely megvalósulásával Lajtha irodalmi örökségének – tudományos és publicisztikai írásainak – teljes körű ismeretanyaga válik hozzáférhetővé. Erdélyi Zsuzsanna, Lajtha munkatársa a Lajtha-csoport hőskorából mutatott munkafelvételeket. Tari Lujza *Lajtha László hangszerkutatása, mai tanulságokkal* című előadásában a modern hazai hangszerkutatás megalapozásában folytatott tevékenységére hívta fel a figyelmet.

Zeneszerzői műhelyébe három érdekes előadás engedett betekintést. Szabó Ferenc János Lajtha László fiatalkori zongoraműveit mutatta be, melyen keresztül Lajtha fiatal személyiségét, zongorázásának sajátosságait is megismerhették a jelenlévők, és rávilágított a műveiben érezhető, Bartók zeneszerzői közelségére is. Bíró Viola *A szerená-d-hang továbbéltetése Lajtha Erdélyi esték című vonóstriójában* címmel tartott előadást, szimfóniáiba Halász Péter *Egy mű képmásai – A 8. szimfónia szerzői értelmezése és kortárs recepciója* címet viselő előadása nyújtott betekintést.

A konferenciát hangverseny zárta be, amelynek keretében Lajtha klasszikus művei is felcsendültek – *Mesék zongorára, op. 2.*, Balog József (zongora); *Két darab fuvolára, op. 69.*, Fülep Márk (fuvola); *X. vonósnégyes, op.58.*, Kádár Vonósnégyes –, Lajtha kőrispataki népzenei gyűjtéseiből a Szeret Együttes jóvoltából kaptak ízelítőt a konferencia résztvevői.

PÁLÓCZY KRISZTINA

KUTATÁSOK

A II. Etnoökológiai Tábor (Sztána–Zsobok, 2013. július 18.–augusztus 3.)

2013. július 18-tól augusztus 3-ig megrendezésre került a II. Etnoökológiai Tábor, amelynek helyszínt két kalotaszegi falu: Sztána és Zsobok adott. A két település Bánffyhunyardtól északkeletre fekszik, Kalotaszeg alszegei részén, lakossága magyar nemzetiségű, és református vallású.

A negyvenfős kutatótáborban több természettudományi terület képviseltette magát, úgy, mint a botanika, a zoológia, az etnoökológia, az etnobotanika, valamint az agrártudományok. Ezenkívül a bölcsészettudomány is bekapcsolódott a kutatómunkába, három néprajzos hallgató közreműködésével (Eötvös Loránd Tudományegyetem két, és a Szegedi Tudományegyetem egy hallgatója). A tábor célkitűzése a táj és ember viszonyának, a népi természetismeretnek, és a hagyományos ökológiai tudásnak a kutatása volt.

A táborban a fiatal kutatók számára lehetőség nyílt a tudományterületek legkiválóbb képviselőitől tanulni. A résztvevők munkáját Molnár Zsolt és Biró Marianna, a MTA Ökológiai és Botanikai Intézetének tudományos munkatársai, Margóczy Katalin, a Szegedi Tudományegyetem oktatója, valamint Bódis Judit, a Pannon Egyetem Georgikon Karának oktatója segítette. A területen egykor kutató Péntek János nyelvészprofesszor, valamint Szabó T. Attila, természettudományi szakíró és egyetemi tanár vezetésével az ifjú kutatók között terepgyakorlaton vettek részt, amelynek során a résztvevők a további, saját kutatásaikhoz nélkülözhetetlen ismeretanyagra tettek szert.

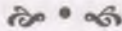
A kéthetes kutatómunka, illetve terepmunka során, többek között élőhely-térképezési, népi élőhelyismereti, cönológiai felvételezési, tájhasználati és tájtörténeti, valamint erdődinamikai kutatások folytak. Többen kutatták a fenntartható erőforrás-használatot, a népi állat- és növényismeretet, a népi gyógynövény-felhasználást, a hagyományos gyümölcsfeldolgozást, a hagyományos tudás átadását, és végül, de nem utolsósorban a növények megjelenését és szerepét a helyiek népszokásaiban és a hitvilágában.

A tábor rávilágított és felhívta a figyelmet arra, hogy a táj és az ember rendkívül bonyolult kapcsolatrendszerének megértéséhez szükség van a multidiszciplinaritásra: az ökológiai kutatások a néprajzkutatók munkájával kiegészülve váltak igazán értékké.

A terepmunka már véget ért, de a gyűjtött anyagok feldolgozása jelenleg is folyamatban van. Több hallgató szándéka, hogy a kalotaszegi táborban végzett saját kutatásáról BSc-, MSc-, MA-, és PhD-dolgozatokat, dolgozatfejezeteket, illetve cikkeket, tanulmányokat írjon.

A kutatótábor tudományos munkáján, a szakmai tapasztalatot és tudást gazdagító szerepén kívül, közösségi élményének megélése is fontos és jelentős, hiszen a természet- és a bölcsészettudomány képviselői a tábor alatt remekül együtt tudtak dolgozni, mindeközben igen erős, és jó kapcsolat alakult ki közöttük. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a jövőben folyamatos diskurzusban legyenek egymással, és együttműködjenek a további kutatómunkák során is.

GELLÉNY KRISZTINA
SZŰCS BRIGITTA

A kalocsai népművészeti motívumok alkalmazása, Szabó Éva robogója
(Forrás: internet)

FÓRUM

A Duna–Tisza közti nemzetiségi kutatások lehetséges irányai*

Bevezetés

Mielőtt a konkrét témámra rátérnék, talán nem oktalanság így a bevezetőben szót ejteni az etnográfiai kutatások terepéről, a Duna–Tisza közének déli részéről, vagyis a Baja–Kecskemét vonaltól a Bácspalánka–Újvidék–Titelig terjedő térségről. A két folyó ölelte-határolta Bácskaság településeinek lakóiról, a magyar, német, horvát (bunyevac, sokác), szerb, ruszin, szlovák, montenegrói, bosnyák, albán népelemekről, melyek együtt élnek e tájon és melyeket államhatár választ el egymástól gyakorlatilag Trianon óta. Ennek az együttélésnek van múltja, ami esetenként több száz éves, közelmúltja, ami néhány évtizedes csupán, van jelene, mely gondoktól terhes és minden bizonnyal van jövője is. A térség tehát folyamatosan változó élettere az ott lakóknak, így rendkívül izgalmas kutatási terep.

Az etnikai tarkaság kialakulásának gyökerei a török hódoltság alatti népmozgásokra, de főként a 18. századi telepítésekre vezethetők vissza – minderről Bárh János írt összefoglaló tanulmányt a *Dunáninnen – Tiszaninnen* kötetben 1995-ben –, amit a 20. század csak tovább bonyolított a két világháborúval, majd következett a délszláv polgárháború, aminek folyamányaként ismételten átrendeződött a vidék etnikai térszerkezete. Hogy ez mennyire így van, legyen elegendő csupán arra a tényre felhívni a figyelmet, mi szerint Trianon és a második világháború után a térségben egyharmad magyar, egyharmad német és egyharmad délszláv népelem alkotta a lakosságot. Mára a magyarság aránya 15% alá csökkent. Talán mondani sem kell, hogy mindez nem a természetes népszaporulat vagy népességfogyás eredménye. A változások, lakossági mozgások érintették a táj népi kultúráját, azt a kultúrát, amely vizsgálódásunk, kutatásunk tárgya.

Két jelentős műről

Először vessünk pillantást átfogó táji kutatási projektekre, jelesül a *Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlaszára* (2003).

Az atlasz az 1997-ben önálló szervezetté váló Kiss Lajos Néprajzi Társaság mindezidáig egyik legnagyobb szabású vállalkozása. A kutatás illeszkedett a *Magyar Néprajzi Atlasz* és a *Jugoszláv Néprajzi Atlasz* eredményeihez

* A Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya 2013. április 10-én megtartott ülésén elhangzott előadás írott változata.

és részben azok módszertanához, figyelembe vette az említett munkák kutatópontjait, tudományos eredményeit. A VMNA regionális atlaszként teljesebb, árnyaltabb képet tudott felmutatni a térség magyarságának népi kultúrájáról. A kutatás három jól elkülöníthető időszakra fókuszált: a második világháborút követőt évtizedre, az 1970-es évekre és az 1990-es évek társadalmi változásaira. 41 kutatóponton történt kérdőíves adatfelvétel, a hagyományos témák mellett külön vizsgálat tárgyát képezték a lokális és társas kapcsolatok, valamint az identitás. Így rákérdeztünk az önmeghatározásra, vallásosságra, közösségalkotásra, közösségi munkaalkalmakra, rokonsági kapcsolatokra, társadalmi mobilitásra, szegregációra, újságolvasásra, rádióhallgatásra, tévénézésre, nyelvhasználatra stb. Az atlasz e tekintetben úttörőnek bizonyult, megpróbálta a zajló folyamatokat is feltérképezni, rögzíteni. Kétségtől mentesen jelentős csapatmunka folyt a kutatási koncepció kimunkálásától a kérdőívek kidolgozásán át a tudományos feldolgozásig.

Egy másik hasonló (konferencia)kötet, az *Etnikai kontaktzónák a Kárpát-medencében a 20. század második felében* (2005) az egyéni kutatások eredményét próbálta felmutatni. Ahogyan a kötet címe is mutatja, a konferencia kitekintés volt a Kárpát-medence népességének sokszínű térmozaikjára. Példák segítségével mutatja meg az együttélés, egymás mellett élés kultúrákat megtermékenyítő hatását, vagy éppen az etnikai kiszorítási tájegységenként és településenként megmutatkozó következményeit prezentálták az egyes szerzők. A számunkra érdekes térségből is voltak előadások, így három is foglalkozott Bácskával. Betekintés erejéig láthattunk példát egy falu táplálkozaskultúrájának átalakulásáról, valamint nyelvhasználati szokások és térkijelölő tárgyi szimbólumok identitáshordozó szerepéről. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a konferencia szervezésekor megpróbáltuk megszólítani a térségben élő más ajkú kutatótársakat is, hogy támogassuk a látómezőt és egyazon kérdést más-más szemszögből is megvilágítsunk, járjunk körül. Sajnos nem sikerült. Mindez azt is mutatja, hogy a jelenségek vizsgálatakor van egyfajta bezárkózás, befelé fordulás.

E két jelentősebb kötet mellett számtalan kismonográfia jelent meg, melyekben a lokális kutatások eredményei láttak napvilágot az 1990-es és 2000-es években. Szerencsére a változó népi kultúra újabb feladatokat ad a kutatóknak. Hogy van mit kutatni, arra nagyon jó példák a bemutatott kötetek. Magam a továbbiakban arra vállalkozom, hogy néhány lehetséges újabb és a jelzöt talán idézőjelbe kellene tenni, kutatási témára, irányra hívjam fel a figyelmet.

Néhány kutatási kulcsszó

Multikulturalizmus. Hoppál Mihály erről így ír: ennek a kultúránkívülségnek az a természetes következménye, hogy a helyi lakosság, közösségek identitását készakarva tagadták, illetve mindent megtesznek a csoportokat

megkülönböztető jegyek összemosására. Röviden ez az identitás tagadása (Hoppál: 2011).

Erre példa jugoszlávság mint etnikai kategória: nem vagyok sem szerb, sem magyar, hanem szerbül, illetve magyarul beszélő jugoszláv.

Identitás. Biztonságot nyújtó, a múltat a jelenen át a jövővel összekötő kulturális kapocs. Bonyolulttá az által válhat, ha az egyén egyszerre többféle kulturális örökséghez is kapcsolódik. Példa erre a vegyes házasságból születettek identitása, a többes kulturális kötődés. Fontos vizsgálni az egyén helyzetét és viszonyát a lokális társadalmon belül: mit gondol a közösségről, közösségekről és fordítva, róla hogyan vélekedik a közösség, amelyben él. milyen hagyományokat fogad el magáénak és mit örökít tovább.

Materiális identitás. Van ilyen és talán kevésbé kutatott téma. A térségben kialakított „nemzetstratégiák” mentén tapasztalható felbukkanása nyelvhasználati és kulturális szokások tömkelegét befolyásolhatja. Friss tapasztalat: a Gombosra (Szerbia) bevándorolt cigányok magyar osztályba íratják gyermekeiket, hogy megkapják az Magyar Nemzeti Tanács beiskolázási segélyét, ami 70 euró. Így családon belüli konfliktushelyzetet okoz a nyelvismeret hiánya. Márpedig a nyelv kulturális hagyományokat is közvetít, így a felnövekvő generációk identitásválsága is felszínre kerülhet.

Vallási identitás. Az egyházak társadalom- és tájszervező szerepe: katolikusok, evangélikusok, reformátusok, ortodoxok ebbéli tevékenységének vizsgálata nagyon is aktuális kérdés napjainkban. Térkijelölő, térmegjelölő tevékenység: keresztek, feszületek, szobrok, képoszlopok. Ezek állítási, megújítási körülményei és okai általában számon tartottak a lokális közösségekben.

Vallásos társulatok, egyletek és szerepük a közösségek életében: rózsafüzér társulat, Mária-lányok stb. Példa a valláshoz kapcsolódó identitás megnyilvánulásáról: gombosi izbeglica (*szökevény*, mondják a menekültekre a helybeliek) számára csak egy kereszt létezik, az, amelyik az épülő szerb templom mellett áll. A faluban és annak határában a katolikusok 20 szakrális kisémléket állítottak, ám azok nem részei a szerbek identitásának.

Ünnepek és hétköznapiak: hogyan tagolja ismét az időt az egyház?

Migráció. A második világháború után a térségben a politika által felülvázelt vándormozgalmak átstrukturálták a vidék lakosságát. Magyarországról a németeket telepítették ki, Bácskából, ami újra jugoszláv fennhatóság alá került, a németeket és a csángókat űzték el. A helyükre szerbek, montenegróiak érkeztek. Később jelentős albán beszivárgás következett be, ami spontán gazdasági migrációként volt jelen a társadalomban.

A délszláv polgárháború folyamán a horvát lakosság egy része elhagyta a Duna-Tisza közét, helyükre újabb szerb népelemek érkeztek. Hogyan alakultak az új kapcsolatok, milyen új szokások, munkamódok jelentek meg a vidék társadalmában?

Vendégmunka. 1960-as évek, 1990-es évek és napjaink. Viszonylag nagy hagyománya van a jelenségnek, hiszen az elsők, a pionírok még Titó

Jugoszláviájából indultak Nyugat-Európába. Az utolsók pedig Milošević háborúba ájult Szerbiájából. A közösségből messze kerülők kötődésének, kapcsolattartásának vizsgálata mellett az is fontos, hogy lássuk a visszatérők miként illeszkedtek vissza és mit hoztak, hoznak magukkal (munkaszokások, népszokások, építkezési módok stb.)?

Háborúk. Az első és második világháború emlékanyaga, impériumváltások és az azzal járó megtorlások. Sajnos az első világháború résztvevői, tanúi már nincsenek közöttünk, de a családi hagyományokban még megvan az emlékanyaguk. A narratívák mellett kitűnő fotóanyag is gyűjthető. A második világháborúban szolgáltaktól még sok emlékanyag rögzíthető.

A tapasztalatok azt mutatják, itt a Bácska szerbiai részére gondolok, hogy az impériumváltásokkal kapcsolatban értékes plébániai iratanyagok találhatóak a különböző településeken. Külön figyelmet kell szentelni az ortodox egyházközösségekben találhatóaknak, hiszen azokat az esetek többségében még nem vizsgálták. Sok mindent elárulnak a kor hangulatáról és a nemzetiségi együttéléstről. A kutató háttéranyagként hasznosíthatja az ott találtakat.

Beszolgáltatás. Ahogyan Magyarországon, úgy Jugoszláviában is volt kuláklista. Főként a Vajdaság parasztságát, azon belül a magyar parasztokat érték atrocitások. Ezekről viszonylag keveset tudunk, de még élnek a szemtanúk és talán most van az a pillanat, amikor, ha nem is szívesen, de már elmondják az akkor történeteket.

Tapsikolt földek. A szegény parasztok földhöz jutása 1945-ben a megtorlások és vagyonekbobzások idején. A földéhség párhuzamos jelenség a határ mindkét oldalán. Talán a földosztás technikája is, ami különbözőséget jelenthet, az a földhöz jutottak társadalmi helyzete. A Bácskában sok olyan családnak juttattak földet, mintegy kárpótlásul, amelyeknek tagjai aktív részesei voltak a háború végi harcoknak. Igaz, hogy kényszerűen vettek részt a tömegek az eseményekben, de ezt a kényszert a „jutalmazással” akarta felülírni a hatalom.

Szövetkezetesítés. 1948 és 1953 között erőszakos szövetkezetesítés zajlott Jugoszláviában is. Különösen keményen sújtotta a vajdasági magyar paraszti rétegeket. Párhuzamos kutatások, azonos szempontrendszerű kérdőívek alapján volna jó vizsgálni az egész térséget.

Az építészeti örökség átfogó vizsgálata. A tulajdonosváltások megmutatkozása a faluképek alakulásában. Bácskában a németek helyére, házaikba érkezett délszlávok még napjainkban sem érzik magukat teljesen birtokon belül. Jó lenne feltárni ennek az ambivalens viszonynak az okait.

Háztörténetek. Valójában családtörténetekre gondolok, melyek a házban és a ház körül zajló életet térképezik fel. A ház építése, vétele, átalakítása, de elsősorban a lakóház mint élettér kutatására fókuszálva. Ennek a témának különös aktualitása van a Bácska déli, szerbiai részén, hiszen ott napjainkban is zajlik az etnikai térfoglalás. Hol erőszakosabb, hol kevésbé erőszakos formában.

Hagyományápolás. Talán érdemes utalásszerűen megemlíteni, hogy a 20. század elején-közepén még megvoltak a klasszikus belenevelődés intézményei. Ezeket számolták fel a szocializmus évei alatt. Maradtak a központilag ellenőrzött és irányított szemlék, amelyek népzene, néptánc, népviselet ápolását tették lehetővé.

Az egyesületi élet csírája, gyökerei a két világháború közötti parasztpolgári egyesületek létrejöttében keresendő. Azok működése valamilyen szinten kapcsolódott a magyarországi szerveződési modellhez. A Gyöngyösbokrétamozgalom túl is élte azt. Érdemes lenne kutatni a szervezeti hátteret. Ahogyan azt is kutatni kellene, hogy kik és milyen hagyományokra építve tartották életben az egyesületeket.

A rendszerváltozás után gombamód szaporodtak a helyi, fesztiválszerű rendezvények. Ezek új hagyományok beépülését eredményezték. Ilyenek az *Uborkanapok* Péterrévén, a *Kukoricafesztivál* Magyarakanizsán, a *Gazdag ág* Oromhegyesen, az *Aratóverseny* Felsőhegyen stb. Vizsgálni kellene az egyesnek szerepét ezeknek az újabb közösségi alkalmaknak a megteremtésében. Már csak azért is, mert a hagyományok visszaplántálásával van dolgunk. Így nem ártana tudnunk, hogy honnan, milyen csatornákon kerül vissza a közösségi kánonba egy-egy szokás, tánc és népdal.

Vannak újráleledő szokások, melyeket az egyesületek hoznak vissza a gyakorlatba, ilyen például a *locsolkodás* Horgoson, Gomboson.

Új szokáselemek. A globalizáció, a kitáruló világ új, eddig nem létező szokásokat közvetít a vidék közösségei felé: *adventi koszorú*, *halloween* – ezek most zajlanak, jó lenne megjelenésük idejében kutatni a jelenségeket, illetve az általuk létrejövő alkalmi szerveződések, csoportok életét. Magyarakanizsán a *halloween partik* társadalmi eseménnyé nőttek ki magukat.

Nyelvhasználat. A nyelvi érintkezés a proverbiumokban is megmutatkozik. Szólások, szóláshasonlatok tömkelege él a nemzetiségek nyelvében. Általában a kapcsolatfelvétel, a kommunikáció gyakorlati példáit őrzik, mutatják be. Pl.: bunyevácok nyelvtudása, németek nyelvtudása, szerbek nyelvtudása stb. Jó lenne párhuzamos vizsgálatokat folytatni, hogy láthatóvá váljon az érem mindkét oldala. A történetnek nemcsak az a része érdekes, hogy mi hogyan látjuk a másikat, hanem az is, hogy minket hogyan látnak.

Kutatás, kutatásszervezés

Zárásul néhány gondolat munkánk talán egyik legfontosabb eleméről, a kutatásról. A térségben több szervezett kutatásban volt szerencsém részt venni. Egy-egy kisebb tájegység kutatók által „megszállt” vidékének lakossága – itt most a Bácska szerbiai részére gondolok – mindig jól, barátságosan és türellemmel fogadta a messziről jött kíváncsiakat. Sőt, nemegyszer tapasztalhattam meg, hogy presztízskérdést csináltak a látogatásokból, illetve azok elmaradásából. Van annak valami jóleső, szívmengető bája, amikor a falu utcáján

megállítják az embert azzal, hogy: „*Ha bejönnek hozzám és is főzök egy kávét!*”

Tudjuk, hogy a kutatótáborok alkalmával nagyobb merítésre van mód. Mivel több kutató mozog egy adott területen, így arra is van lehetőség, hogy egymás munkáját segítsék, egymás témájához adalékokat szolgáltatassanak, illetve lehetséges adatközlőkre vagy inkább beszélgetőtársakra hívják fel a figyelmet.

Ezek a táborok viszont költségesek. Nem mindig adódik lehetőség arra, hogy pályázati támogatást lehessen kieszközölni. A kutató közösségek viszont igen ritkán tudnak e téren anyagi áldozatot vállalni. Ezért volna fontos, hogy az anyaország e téren az eddiginél nagyobb figyelmet szenteljen a pályázati lehetőségek kiszélesítésére.

Az egyéni kutatások – a térségben igen jelentős hányadát teszik ki a tudományos eredményeknek –, többnyire egy település hagyományvilágának a feldolgozására szorítkoznak, sőt, sok esetben a hagyományok egy szeletét mutatják be csupán. A kutatás mellett az eredmények prezentálásának lehetősége, a tudományos konferenciák igen termékenyítően hatnak a kutatómunkára. Ennek okán, igen fontos ezeknek a fórumoknak a szervezése.

Amikor a lehetséges kutatási irányokról beszélünk, ez utóbbi tényt sem szabad szem elől tévesztenünk. Tudni egymásról, ismerni egymás munkáját, szót váltani egymással, legalább olyan fontos tényezője a tudományos életnek, mint maga az alapkutatás.

Zárásul annyit, hogy a lehetséges kutatási irányok egy nagyon kis és nagyon szubjektív szeletét mutattam fel, de remélem felvetéseim gondolatébresztők voltak.

KLAMÁR ZOLTÁN

Irodalom

Bárth János

- 1995 Népcsoportok, néprajzi csoportok és történeti-néprajzi tájak a Duna–Tisza közén. In Bárth János (szerk.): *Dunáninnen – Tiszáninnen. A Duna–Tisza közén élő népcsoportok hagyományait számbavevő nemzetközi néprajzi tudományos konferencia (Baja, 1993. júl. 8–9.) előadásai.* 7–21. Kecskemét

Hoppál Mihály

- 2011 Az etnológiai kutatások jövőjéről. *Ethnographia* CXXII. 1. sz. 29–43.

Klamár Zoltán (szerk.)

- 2005 *Etnikai kontaktzónák a Kárpát-medencében a 20. század második felében. Nemzetközi tudományos konferencia 2004. augusztus 26–28.* Aszód

Papp Árpád–Raffai Judit–Terbócs Attila (szerk.)

- 2003 *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának kommentárkötetete.* Szabadka

**Fiatal Néprajzkutatók és Antropológusok VII. Konferenciája
(Topolya, 2013. szeptember 7.)**

**Beszámoló a fiatal néprajzkutatók és antropológusok
topolyai konferenciájáról**

„Egyedinek lenni, s ebben hasonlítani másokhoz.”

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a Topolyai Múzeum idén hetedik alkalommal rendezte meg fiatal néprajzkutatóknak és kulturális antropológusoknak szóló konferenciáját, melynek helyszíne ebben az évben is, csakúgy, mint az előzőekben, Topolya volt.

A tanácskozás azonban valójában már az előző nap, 2013. szeptember 6-án, 16 órakor kezdetét vette, amikor a Magyarországról érkező előadók a szegedi vasútállomás mellett parkoló kisbusszal közösen indultak útnak Kishegyes felé. Az ottani iskola Galériájában nyílt meg, ugyanazon a napon, a konferencia kísérőrendezvényeként, a *Himnusz zengenek múltunkról – Kishegyes egykori paraszti társadalmának konyhai eszközei* című gazdag, változatos, helyi gyűjtésből származó tárgyakat felvonultató kiállítás. A megnyitót követően az előadók és a meghívott vendégek saját maguk is megtapasztalhatták a méltán híres vajdasági vendégszeretetet, majd másnap reggel szintén közösen utaztak Topolyára.

A konferencia színhelyén, a Topolyai Múzeumban, az állandó kiállítás mellett szintén előző nap nyílt meg a 60 éves Topolyai Művésztelep kiállítása, az előadások tehát igen impozáns, ugyanakkor barátságos környezetben zajlottak.

Az előadókat és a vendégeket elsőként a kishegyesi Szajkó népdalkórus köszöntötte egy vajdasági népdalokból álló csokorral, őket követte Gazsó Hargita, a Topolyai Múzeum múzeumpedagógusa, aki hét éve szintén ezen a konferencián mutatkozott be, majd Kókai Mernyák Melinda, Topolya város polgármestere is örömmel üdvözölte a résztvevőket. Tarnóczy Mariann, az MTA Határon Túli Magyarok Titkárságának osztályvezetője Paládi-Kovács Attila köszöntő levelét olvasta fel és maga is üdvözölte a konferenciát. Liszka József a felvidéki néprajzkutatók nevében is köszöntötte a megjelenteket, a tanácskozáshoz kapcsolódva pedig a kutatók személyes találkozásának, tapasztalat- és eszmecseréjének fontosságát emelte ki. Szőke Anna, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a konferencia a felfedezés és a kérdésfeltevés jegyében jött létre, s bár korábban kizárólag a vajdasági kutatók Vajdasággal foglalkozó munkáinak bemutatása volt célja, idén örömmel változtattak ezen a koncepción, és nem utasították el az egyéb témájú előadásokat sem, mivel azok példát szolgáltathatnak a jövőbeni vajdasági kutatások számára is. Végül a megjelent fiatal előadókat a jelenkor feltáráróiként üdvözölte és a következő gondolattal nyitotta meg a rendezvényt: *„Egyedinek lenni, s ebben hasonlítani másokhoz.”*

A konferencia résztvevői a kishegyesi kiállítás megnyitóján

Ezt követően a plenáris előadásokon Lovra Éva, Glässer Norbert és Mátéffy Attila értekezett sorrendben a szocialista modernizmus építészetéről, a szegedi néprajzi tanszék vajdasági kutatásairól, valamint bizonyos magyar teremtésmonda-töredékek jelentőségéről. Liszka József és Juhász Ilona több kiadvány segítségével mutatta be a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának tevékenységét és a felvidéki kutatásokat.

Mindezek után a konferencia egy emeleti és egy földszinti szekcióra bomlott, előbbiben Silling István, Liszka József és Glässer Norbert, míg utóbbiban Beszédes Dévavári Valéria, Raffai Judit és Kónya Sándor elnökölt. A konferenciára jelentkezett tizenkilenc, különböző intézményekből érkező, fiatal néprajzkutató, kulturális antropológus, szociológus és történész: Alács Márton, Cvetanović Milan, Csillik Blanka, Cs. Tóth Gabriella, Frauhammer Krisztina, Fülöp Tiffany, Horváth Péter, Juhász Szécsi Viktória, Kákai Emese, Kalina Veronika, Kavecsánszky Máté, Kukár Barnabás Manó, Móser Tamás, Nagyillés Anikó, Rácz Krisztina, Rácz Márk, Szoboszlai-Gáspár István, Szűcs Brigitta, Terendi Viktória kutatásaik nyomán etnikai, kisebbségi, demográfiai, szociális, vallási vagy kulturális/örökségvédelmi problematikát mutattak be elsősorban vallási néprajzi anyagra vagy az identitás kérdését elemző vizsgálatokra alapozva.

Az előadások végeztével a résztvevők koszorúzással emlékeztek Borús Rózsa, Harkai Imre és Tóth Ferenc elhunyt topolyai néprajzkutatókra.

A Fialat Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok VII. Konferenciáját egy kellemes hangulatú, közös ebéd zárta.

KALINA VERONIKA

Üdvözlő sorok a Fialat Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok VII. Konferenciájához

Tisztelt Konferencia! Kedves Fialatok, Reménybeli Pályatársak!

Tisztelettel köszöntöm a Fialat Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok VII. Konferenciájának intézményi háttérrel nyújtó Topolya város, a Topolyai Múzeum és a Kiss Lajos Néprajzi Társaság vezetőit. Szeretettel üdvözlöm a néprajzi tanácskozás ifjú résztvevőit, szervezőit, minden támogatóját. Szőke Anna elnök asszonynak, az „istenfélésre utalt” bánási szórványmagyarság áldozatos kutatójának, ezúton is őszintén gratulálok 2010-ben megjelent könyvéhez. A fiatal néprajzkutatóktól azt kérem, hogy hasonló alázattal végezzék választott témájuk feltárását, mint azt vendéglátójuk tette és tanuljanak az elhunyt topolyai elődök, Borús Rózsa, Tóth Ferenc, Harkai Imre példáiból is. Helyettem is tegyenek egy-egy szál virágot a sírhalmukra!

Közel negyedszázada részese lehettem annak a tanácskozásnak, ahol elhatároztuk a *Néprajzi Látóhatár* mint a külhoni magyar néprajzi kutatások folyóiratának elindítását. Támogattam a Kriza János Néprajzi Társaság, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság alapítását. Azóta még számos egyesület és néprajzi kutatóhely, néprajzi, antropológiai műhely és folyóirat született. 2005 tavaszán, Kolozsváron részt vettem a Kárpát-medence magyar néprajzi egyesületeinek, intézményeinek első fórumán. Azt a fórumot a Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza Társaság akkori vezetői a külhoni néprajzi kutatások összehangolásának, a tudományos és gyakorlati célkitűzések megvitatásának szándékával hívták össze. Annak a tanácskozásnak sajnos nem volt folytatása.

Ma is úgy gondolom, hogy törekednünk kell a Kárpát-medence magyar néprajzi kutatóhelyeinek kapcsolatápolására, a tapasztalatok megosztására, a közös célok megvitatására. A mai magyar nyelvállapotra irányuló kutatások összehangolását a *Termini Kutatóhálózat*ba tömörült műhelyek, egyetemi tanszékek, intézetek – az MTA Nyelvtudományi Intézetével karöltve – már 2007 óta sikeresen végzik. Három kiemelt program körül szerveződő munkásságuk további alprogramokat ölel fel. Vezető kutatóikhoz csatlakozhatnak a

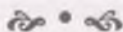
feladatot kereső fiatalok. Összehangolt pályázataikat szívesen támogatják a különböző alapok, a Domus Hungarica kuratóriuma és maga a Magyar Tudományos Akadémia is.

Kérem a tisztelt tanácskozás résztvevőit, vitassák meg egy hasonló kutatói együttműködés, országhatárokon átívelő hálózat működésének dologi és személyi előfeltételeit. Még fontosabb volna a közös, átfogó tematika körvonalazása. A kisebbségben élő magyarságot nem csupán a nyelvvesztés és nyelvromlás erői fenyegetik, de a hagyomány- és kultúravesztés jelei is évről évre erősödnek közösségeikben. Állapotfelmérésre nem csupán a bánági és szerémségi, szlavóniai szórványokban, hanem a tömbmagyarsághoz tartozó bácskai településeken is égető szükség lenne. Gondolkodjanak el azon, mi lenne ma a legfontosabb feladata az 1904-ben alapított Julián Egyesületnek, ha jövőre – 110 év után – újra megalakulna. Mi a teendő a templomot, papot, tanítót és magyar iskolát nélkülöző szórványokban, apró településeken?

Önálló alprogram vizsgálhatná a honismeret, a néphagyomány átörökítésének mai formáit, lehetőségeit és helyi intézményeit (iskolák, egyházak, kórusok, népdalkörök, táncházak, fesztiválok). Kutatni kellene, mi a szerepe, helye a tárgyi örökség őrhelyeinek, a múzeumoknak, tájházaknak és néprajzi gyűjteményeknek, az ipari foglalkozások műhelyeinek, még élő mestereinek, az anyagi termelés helyi hagyományainak, termékeinek a nemzeti (és a lokális, táji) önazonosság fennmaradásában? A szellemi értékek, a szájhagyomány, a történeti tudat, a zene- és táncfolklór, a vallási élet feltérképezése, egyes szokáshagyományok felújítása, a helyi tradíciók iskolai és iskolán kívüli átadása (óvoda, aprók tánca, táncház), szerbe-számbevétele nem csupán tudományos érdek, ma már inkább parancsoló gyakorlati szükséglet. Abban a szellemisségben végzendő teendő, amely Györffy István 1939-ben megfogalmazott *Néphagyomány és nemzeti művelődés* című emlékiratából sugárzik.

Egy leendő (néprajzi) *Látóhatár* vagy *Horizont Kutatóhálózat* programját természetesen az erdélyi, vajdasági, szlovákiai stb. magyar résztvevők fogják meghatározni. Addig is gyümölcsöző eszmecsere, konstruktív vitákat kívánok a Fiatal Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok Konferenciájának, hasznos, emlékezetes együttlétet minden résztvevőjének!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Szöts István néprajzifilm-felvételei a Néprajzi Múzeumban

A Néptudományi Intézet munkatársaként 1953-tól kezdve Szöts István nagyon sok néprajzi jellegű filmjegyzetet, filmfelvételt, kutatóanyagot rögzített.

1940-ben kezdett el filmgyári asszisztensként dolgozni. Az első, nagyobb jelentőségű munkája riport volt egy híradó számára, majd egy tudományos rövidfilmet készített.

A kezdő lépcsőfokok után Nyíró József regénye alapján rendezte első filmjét (*Emberek a havason*, 1942), amely nagyon sok néprajzi elemet tartalmazott.

Szöts nagyon sok előtanulmányt, előmunkálatot, előforgatást végzett helyszíneresés közben kint a természetben, Horváth József kolozsvári fényképésmester kísérte őt el az útján 1940-ben a Retyezátra, Hunyad megyébe. Szöts elment operatőrével egy kézi Arriflex-kamerával ezekre a tájakra és szabad környezetben, természetben készített vágóképeket vettek fel a filmhez. Ez egyfajta előkutatás volt, látjuk, hogy gyönyörű vidék, ott megy bottal, kabátban, tehát látszik, hogy a terepet igazán bejárta, nem terepjárókkal, hanem gyalog, és iszik a tiszta forrásból.

Az *Ének a búzamezőkről* című, 1947-ben készített filmje után, amelyet betiltottak, nem engedte a politikai vezetés, hogy újabb nagyjátékfilmeket készítsen, kárpótlásul nagy mennyiségű filmnyersanyagot kapott. 35 mm-es film mellett 16 mm-es nyersanyagot is és ebben az időszakban lépett tulajdonképpen ő a Néprajzi Múzeummal kapcsolatba, amikor többé nem dolgozhatott a filmje miatt, és a Néprajzi Múzeum filmgyűjteményében helyezték el ezeket a felvételeket. A néprajzi örökség megmentését *Bölcsőtől a koporsóig* című filmsorozatában tervezte, amit nem készíthetett el.

Szöts István munkatársa és filmjei néprajzi szakértője Raffay Anna volt, aki az ötvenes évek elején az ELTE-n tanult. 1952-ben a Műemlékvédelmi Tanács restaurátori tanfolyamát végezte el, majd a Néprajzi Múzeumba került. Ennek során fordult figyelme a film felé. A Hunnia Filmgyárban Szöts István munkatársa volt.

Szöts István 1948 után a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályán próbált meg dolgozni, és olyan néprajzi tematikát dolgoztak ki, amelynek az volt a lényege, hogy a népművészetet, a népi élet hétköznapi pillanatait és azokat a mozzanatokot örökítse meg, amelyek addig nem voltak láthatóak az ún. néprajzi filmekben. S azt írta, hogy ő mindig a művészi mozzanatokot kereste a népi témákban is.

1953-ban Szöts István a Népművészeti Intézet munkatársával vidékre

mehetett és motívumgyűjtést kezdett el, először nem nagyon lelkesedett ezért a munkáért, de lemenni a nép közé, az egyszerű emberek közé, az számára óriási élményt jelentett.

Szöts István és Kiss György Pál, a Népművészeti Intézet munkatársai Szárászon, forgatás közben (NM F 107467)

(Fotó: Maác László, 1953)

Szöts István és Raffay Anna 1955-ben féléves kutatóutat szerveztek, hogy anyagot gyűjtsenek Szöts *Honfoglalás* című filmjéhez. Olyan, még élő vagy rekonstruálható népszokásokat kerestek, amelyek motívumként felhasználhatóak lennének a készülő filmhez. Az alkotás soha nem jött létre, de az előforgatások anyagából több néprajzi ismeretterjesztő rövidfilm született, köztük 1955-ben a *Busójárás*.

Az 1956-os Velencei Filmfesztiválon kitüntetett rövidfilmjüket, a *Kövek, várak, embereket* a Hungarofilm külföldön is forgalmazta.

Szöts István 1957-ben elhagyta Magyarországot és Bécsben telepedett le. Ez alatt a rövid idő alatt készültek azok a néprajzi felvételek, melyeket Raffay Anna fejezett be és formált kész filmekké a Néprajzi Múzeumban. Az ötvenes években több dramatikus népszokást is megörökítettek. Ezekre jellemző a szinkronhangfelvétel hiánya, ami pedig elengedhetetlen lenne a folklór e műfajainak rögzítésénél. Hangot azonban mindig vettek fel, sokszor a forgatás előtt vagy utólag. Az anyag összeállításánál megpróbálták a megfelelő képi részekhez rendelni a hangot és a zenét. Nagy részük vágatlanul került be a gyűjteményünkbe, és 1981-től, amikor a Néprajzi Filmstúdió megszületett, akkor kezdtük el hangosítani, vágni, én magam is részt vettem ezekben a munkákban Papp János és Lehel László kollégáimmal együtt, és akkor készültek ezeknek a filmeknek a hangosított változatai.

Szöts Istvánnak a Néprajzi Múzeum Mozgóképgyűjteményében (Etnológiai Archívum) az alábbi néprajzi filmjei is megtekinthetők.

- FILM 034 *Kövek, várak, emberek / Stones, castles and people;*
- FILM 093 *A téli ünnepkör hagyományaiból / The folk customs and plays of winter;*
- FILM 066 *Busójárás Mohácson / The masked carnival of Mohács;*
- FILM 095 *A tavaszi ünnepkör hagyományaiból / The customs of spring;*
- FILM 105 *A szamosháti fonó /In the spinning-room in the Szamoshát region;*
- FILM 202 *Tavaszi népszokások: Bujáki népviselet, Búzaszentelés, A bujáki várban, Kiszéégetés, Mancsozás, Barkaszentelés, Hímestojásfestés;*
- FILM 203 *Az örhalmi népi együttes táncai / Dances of Örhalom Folk-ensemble;*
- FILM 213 *Tilaji pincézés /Visiting a vine cellar in Tilaj.*

A Néprajzi Múzeumban digitálisan is megnézhetők a könyvtárban és van egy számítógépes programunk az aulában, ahol a gyűjteményben levő összes film megtekinthető.

TARI JÁNOS

Értékes magángyűjteménnyel gazdagodott a Néprajzi Múzeum Amerika Gyűjteménye

Boglár Lajos (1929–2004) kulturális antropológus, muzeológus 1959–1999-ig végzett gyűjtőmunkát a dél-amerikai trópusi őserdei indián törzsek körében. Brazíliában a *nambikuara*, *guarani*, *kajapó* és *botokudo* indiánoknál, Venezuelában a *piaroáknál*, Francia Guyanában pedig a *wayana* indiánok között ku-

tatva gyűjtött össze Magyarországon páratlan és napjainkra már pótolhatatlan kollekción e közösségek ünnepi és hétköznapi tárgyaiból. Itthon főként általa ismerte meg mind a szakma, mind pedig a nagyközönség a dél-amerikai indiánok kultúráját.

Nemzetközileg is elismert gyűjtő- és kutatómunkájának eredménye az a felbecsülhetetlen értékű, mintegy 450 tárgyból álló gyűjtemény, amely ma a Néprajzi Múzeum Amerika-gyűjteményében található, melynek 1953 és 1980 között ő is munkatársa volt.

Halálát követően a család tulajdonában maradt a gyűjtemény egy rendkívül értékes része, közöttük olyan amazóniai tárgyak, amelyek többségéhez Boglár Lajos haláláig ragaszkodott, személyes emlékei fűződtek hozzájuk, lakásában őrizte őket. Emellett visszakerültek a családhhoz azok a tárgyak is, amelyek az 1989-ben Tatabányán megnyílt *Amazóniai tollművészet* kiállítás anyagát képezték. A tárgyak szakszerű állagmegőrzését a család nehezen tudta biztosítani, a megoldást e gyűjtemény megvásárlása és szakszerű múzeumi elhelyezése jelenthette.

Az örökösök szerették volna, ha a 250 tárgyból álló együttes magyar közgyűjteményt gazdagít, ugyanakkor minél hamarabb el akarták adni a gyűjteményt, és fennállt a veszély, hogy ha nem sikerül előteremteni rövid időn belül a pénzt, akkor megpróbálják külföldön értékesíteni azt.

Tolldísz

(Fotó: Sarnyai Krisztina)

2013 tavasza és 2014 augusztusa között három különböző forrásból sikerült összegyűjteni a szükséges összeget.

1. A Néprajzi Múzeum a Nemzeti Kulturális Alaptól nyert támogatást a vételi összeg mintegy kétharmadára.

2. A Boglár Lajos barátai, tanítványai által vezetett Szimbiózis Kulturális Antropológiai Alapítvány *Fogadj örökbe egy tárgyat!* címmel internetes szponzor kereső kampányt indított (<http://boglar-hagyatek.blogspot.hu/p/felhivas.html>) azzal a reménnyel, hogy magánemberek, nonprofit szervezetek és cégek támogatásával összegyűjti a család által kért összeg egy részét. Boglár Lajos sok egykori ismerőse, tanítványa, valamint az indián kultúrák iránt érdeklődő, a kampányt szimpatikusnak találó magánember járult hozzá a gyűjtéshez. A 45 egyéni és 3 intézményi támogató összesen 70 tárgy megvásárlását támogatta.

3. A gyűjteménynek volt két különösen értékes darabja, melyet az örökösök legutoljára kínáltak fel eladásra: egy másfél méteres, kék ara farktollakból készült kazsapó tollkorona és a tollmozaikkal borított tapirape táncmaszk. Ezeknek a nagy értékű tárgyaknak a megvásárlását a Néprajzi Múzeumot alapítványán keresztül már korábban is nagylelkűen segítő Richard de Unger magántámogatása tette lehetővé.

Tolldisz
(Fotó: Sarnyai Krisztina)

A közös erőfeszítés arra is jó példa volt, hogy ilyen esetekben mennyire hasznos lehet a közgyűjtemények, valamint az ügy iránt elkötelezett nonprofit szervezetek és magánemberek összefogása. Ez segített abban, hogy az állami finanszírozástól független forrásokat is rövid idő alatt elő lehetett teremteni ennek a rendkívül értékes magángyűjteménynek a megvásárlására.

A megvásárolt tárgyak közös jellemzője, hogy magas esztétikai értéket képviselnek. Önálló műalkotásként értékelhetőek, szépségük és kidolgozottságuk fölveszi a versenyt bármely iparművészeti alkotással. Ráadásul a gondos és szeretetteljes odafigyelésnek köszönhetően ma is kiváló állapotban vannak.

A 250 tárgyból igen sok a toll: 26 kisebb-nagyobb fejdísz és további 60 tollas ékszer. Fejre boruló tollsapkák, színpompás tollkoronák, aprólékosan kidolgozott füldíszek találhatók a listán – az amazóniai tollművészet legszebb alkotásai.

Boglár a mindennapi használati tárgyak közül is a legszebbeket válogatta ki: festett kerámiákat, madár alakúra faragott lepényforgató lapátokat, mintásan fonott tálakat.

Bizonyos műfajokat különösen kedvelt, ilyenek a karazsa agyagbabák. Ezek a kis figurák eredetileg gyermekjátékok voltak, de ma mint jellegzetes karazsa készítmények, népszerű emléktárgyak és múzeumi műtárgyak. Boglár 57 darabot gyűjtött össze belőlük. A másik, 17 darabos sorozatot különféle sámáncsörgők alkotják. Mindkét csoport jellemzője, hogy az alapvetően egyszerű tárgyak változatos, egyéni formákban készültek.

A közös erőfeszítéssel megvásárolt tárgyakból a Néprajzi Múzeum Napján, 2014. március 5-én nyílik kiállítás.

FŐZY VILMA
SZELJAK GYÖRGY

A néprajzkutató muzeológusok továbbképzése (Mályi, 2013. október 9–11.)

Miskolc mellett, Mályiban került sor a néprajzos muzeológusok 2013-as továbbképzésére. A téma ezúttal az online adatbázisokról szólt és a *Nyilvántartástól az elérhetőség – A múzeumi digitalizálás eredményei és feladatai* címet kapta.

A konferencia első napján arra vonatkozóan kaptunk tájékoztatást, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a múzeumi digitalizáláshoz. Pusztai Tamás múzeumigazgató (Herman Ottó Múzeum) és Kemecci Lajos főigazgató (Néprajzi Múzeum) köszöntői után Vigh Annamária főosztályvezető (EMMI Közgyűjteményi Főosztály) előadását hallgathattuk meg, utóbbi a konferencia elindításaként ismertette a hazai múzeumi digitalizálás célkitűzé-

seit és az ezt támogató NKA által 2010-ben elindított projektet. Ehhez kapcsolódva Bereczki Ibolya (Szabadtéri Néprajzi Múzeum) és Ráduly Emil (Néprajzi Múzeum) számolt be a saját intézményükben megvalósított programok folyamatáról, melynek során módszerként azt a megoldást választották, hogy az elnyert pályázati pénzből egy önálló céget bíztak meg a nyilvántartó adatbázis elkészítésével. Ráduly Emil emellett beszámolt az online adatbázisok kialakítására alkalmazható jelenleg létező szoftverekről, illetve a skanzen számára kialakított program továbbfejlesztéséről a Néprajzi Múzeumban.

Az első nap második szekciójában a miskolci Herman Ottó Múzeum digitalizálási eredményeivel ismerkedhettünk meg Tóth Arnold előadásában, aki egy megyei hatókörű városi múzeum esetében felmerülő problémákra világított rá. A napot Farkas Péter (Ózdi Városi Múzeum) *A MaNDA és az ózdi Tudásgyár – egy digitalizálási projekt tapasztalatai* című beszámolója zárta. A számos reflexiót kiváltó előadás annak a közmunkaprogramnak a bemutatásáról szólt, melynek során egy hátrányos helyzetű régió múzeumának digitalizálási projektje zajlott le jelentős állami támogatásokkal. Az így létrehozott adatbázis egyelőre nem kutatható, mivel az ehhez szükséges szoftver még fejlesztés alatt áll, a program azonban igen jelentős számbeli eredményt tud felmutatni.

A második nap első szekciójában a gyűjtemények online felületen való összekapcsolásáról szóló előadások hangzottak el a magyarországi és a nemzetközi színterekre vonatkozóan. Előtérbe került a tárgyszólisták létrehozásának szükségessége és a néprajzi gyűjteményekkel szemben felmerülő olyan egyéni kérdések a digitalizálás területén, mint például a – Sári Zsolt által említett – borsajtók és prések mérete és állapota. Az, hogy a néprajzi tárgyak olykor több darabban kerülnek be egy-egy gyűjteménybe, egyéni kérdéseket vet fel a fotózás újragondolásával kapcsolatban. Kemény Márton és Vida Gabriella közösen mutatták be a magyarországi ónedények digitalizálási projektjét, amely a 2010-es NKA-pályázat támogatásával mintaprogramként szerveződött. Az adatbázis a Monari-programra alapozott, de a továbbfejlesztési lehetőségeket magában rejtő online felületen jött létre, ahol nem csak a dekoratív megjelenés, hanem az informatív tudományos munka támogatása is célkitűzés volt. Toronyi Zsuzsanna a Magyar Zsidó Levéltár online publikálása kapcsán beszélt arról a jelenségről, ami minden interneten megjelenő gyűjtemény szempontjából fontos, hogy meg tudjanak nyílni az érdeklődő közönség előtt, elérhetőek, ismertek legyenek a nyilvánosság számára. E szekció előadásai közé ékelődött Tóth Máté beszámolója – egyben felszólítása –, aki a digitalizálás mérésére, az eredmények kimutatásának szükségességre hívta fel a figyelmet. Az Enumerate projekt 2014-ig felelős a digitalizálás eredményeit mérő program kidolgozásáért, amely előbb egyfajta kvantitatív, majd ezt követően részletezőbb kvalitatív módszerekkel igyekszik mérni, hogy a számok tükrében hol tartunk gyűjteményeink digitalizálásában. Fontos kiemelni, hogy a számokon túl a módszer hangsúlyt fektet az ezzel foglalkozó humán erőfor-

rás, a finanszírozási kérdések, illetve a digitalizált anyag tematikájának megismerésére. A konferencia ezen részében merült fel a problémákat tisztázó fogalomváltás szükségessége, amikor Bánki Zsolt a Petőfi Irodalmi Múzeum integrált adatbázis-kezelő rendszere alapján beszélt az angol CMS (Collection Management System) mozaikszó jelentőségéről, ami magyarra fordítva a digitális gyűjteménykezelő rendszer kifejezéssel fedhető le leginkább. A fogalomváltás azért is szükséges, hogy a múzeumi informatikában tudatosuljon a rendszerszemlélet követelménye és az online adatbázisokban úgy gondolkodjunk, mint integrált gyűjteménykezelő rendszerek, melyeknek csak egyik funkciója a nyilvántartás. Részüket képezi a digitalizálás, a webes publikáció, a tudományos közönség kiszolgálása, illetve kiállítások informatikus támogatása. Az e szekcióhoz tartozó utolsó két előadás mindegyike a vidéki múzeumok digitalizálási lehetőségeivel és eredményeivel kapcsolódott a konferencia témájához. Lengyel Ágnes a Palóc Múzeum, Kákonyi Anna a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum elektronikus nyilvántartási munkálatairól számolt be, hogy milyen többletfeladatokat kíván a dolgozóktól, illetve a Palóc Múzeum esetében kialakított webkettes felület használatának előnyei is szóba kerültek. Az általuk bemutatott intézmények esetében is kiemelkedő a nyilvánosság elérésének az eddigiék szerint megvalósuló szándéka.

A konferencia utolsó két beszámolója is ehhez kapcsolódott tematikusan, melyek már az *Értéknövelt tartalmak, virtuális kiállítások, interaktív technológiák* című szekcióban hangzottak el. Granasztói Péter a Néprajzi Múzeum, Perger Gyula pedig a győri Xántus János Múzeum példáin keresztül beszélt az online felületek és az érdeklődő közönség közti kapcsolatáról. Mindkét esetben felmerült a személyes történetek internetes közzétételének lehetősége, amely az előbbinél a Vidámpark és annak bezárásához, utóbbinál a győriek vizuális emlékezetéhez kapcsolódik. Ebben a szekcióban hangzott el az egyik legteljesebb formában megvalósult digitalizálási projekt, amely minden jel szerint alkalmas az online gyűjtemények elé kitűzött célok elérésére. Serfőző Szabolcs az Iparművészeti Múzeum digitalizálási projektjeit mutatta be, amely nemcsak nemzetközi gyűjteményekkel közös programokat valósít meg, hanem a legmodernebb digitális technológia (3D fotózás) használatával és a legismertebb online keresőfelület, a Google alkalmazásával jut el a közönséghez.

A konferencia elméleti szinten is tudta összegezni a digitalizálással kapcsolatos ismereteket Nagy Károly Zsolt előadásában. A szekció címében is megfogalmazódó értéknövelésen volt a hangsúly, melynek során a kiterjesztett elérhetőség, a kollaboráció, a komplex adatstruktúra és a multimedialitás kulcsszavak kerültek előtérbe. A fogalmak kialakulása szorosan összefügg a G. Bateson és M. Mead által elindított, majd Ted Nelson, B. Dicks és B. Maison által folytatott, továbbá L. E. Lassiter és Nina Simon által vizsgált média etnográfia, vagy hipermédia és a társadalomtudományok kapcsolatára vonatkozó tudományos kutatásokkal. Ezek eredményeképp jönnek létre a komplex bemutatási módszerek társadalomtudományok vizsgálatait, amelyek-

kel a kutatás és a bemutatás egyre közelebb vihető a befogadóhoz. A konferencia összegzése nem az eredményekről szólt, hiszen egy folyamatban levő témáról folyt diskurzus. A beszámolókból megjelenő értéknövelés, hozzáférhetőség és nemzetköziség mellett a múzeumi nyilvántartó rendszerekben fontosnak tűnik a konvertálhatóság is, a szoftverek sokfélesége és állandó változása miatt. Szükség van egy akkreditált rendszer kialakítására, illetve a tárgyszólisták elkészítése kell hogy a következő lépés legyen online gyűjteményeink kezelhetőségének biztosításához.

A konferencia zárónapján meglátogattuk a miskolci Herman Ottó Múzeum kiállításait, illetve szakvezetéssel tekintettük meg az Ortodox Múzeumot és az ortodox templomot. A program egyik legnagyobb érdeklődéssel övezett célállomása a Lézerpont Látványtár és Műhely elnevezésű objektum volt, amely „Miskolc kulturális turizmusának egyedi színpontja”.

BUSA MÓNIKA

Múltidéző tárgyak a korszerűsítés jegyében

2013 őszén a *Gazdaszemmel* című könyv bemutatójára hívtak a bihari falvak egyikébe, Nagyrábéra. Vendéglátómmal, Kocsis Csabával, a művelődési ház igazgatójával, aki maga is író, szerkesztő, közösségszervező a közönségtalálkozó előtt körbejártuk a kétezerháromszáz lelkes falut. Nagy felújítási munkálatok folynak az Echerolles-kastélyban, megújult a közösségi ház, melynek parkjában két gondosan berendezett tájház idézi a bihari családok életmódját. A 19. századi módosgazdaházat még Szűcs Sándor, a Sárrét neves néprajzkutatója instrukciója alapján építették az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején. A szegényebbek *kisházának* áttelepítésére az 1990-es években került sor. Ebben jelenleg a falu 20. századi történetének dokumentumait őrzik.

Az oncsa-sor házai viszont megújultak csakúgy, mint a református templom, sőt, az egész falu. Az Erdélyből ismert négy kicsi toronnyal díszített tornya mellett a 2006-ban Sinka István és Kodály Zoltán emlékére állított, szépen faragott kopjafa, és a községi park, valamint a községháza bejáratánál álló hatalmas székely kapuk is hirdetik, hogy eleven a kapcsolat a Székelyfölddel. A fazekasságáról ismert Korond testvértelepülés mellett a mezőségi Szentjobb delegációi is rendszeresen részt vesznek a *Sárrét íze fesztiválon*, melyet az idén már hetedszer rendeztek meg.

A nagy kiterjedésű porták azonban sok esetben műveletlenek, ami jelzi, hogy (ez a falu is az öregedés útján halad) gazdájuk az év nagy részében külföldön dolgozik. Ugyanakkor gondosan berendezett szálláshelyek, közösségi épületek tulajdonosai, üzemeltetői várják a lovaglőversenyekre és egyéb látóivalók megtekintésére ide látogató turistákat.

A faluban található helyszínek, emlékhelyek (vannak itt szobrok, dom-borművek, köztük a Györffy szobrásztestvérek alkotásai) mellett a mai iroda-lom népszerűsítéséért is sokat tesz a közösségi ház igazgatója. Többször járt itt a nagykunsági Körmendi Lajos, Dienes Eszter, Jókai Anna, Vári Fábrián László, Bakó Endre és mások. Berecz András műsora kapcsán született az ötlet az említett kopjafa állítására. (A nagyszalontai születésű Sinka István a nagyrábéi puszán töltött évei alatt kapta a „fekete bojtár” nevet az itteni gá-nyó lányoktól. Kodály Zoltán pedig abban az időben gyűjtötte a szalontai dal-lamokat. Sinka később egyébként találkozott a falu népével író-olvasó talál-kozon is.) A Sárréti Népfőiskola – melynek igazgatója a biharnagybajomi Szűcs Sándor volt – lelkes kutatója a földesi Péter Imre, akit ez alkalommal szintén meghívott a könyvbemutatóra.

Sétánk során betértünk a helyi pálinkafőzdébe is, ahol éppen szorgos munka folyt. A tulajdonos, miután fokolta az éppen készülő párlatot, szakított arra időt, hogy végigvezessen a mezőgazdasági gép és -eszköz gyűjteményén.

Ványai Gusztáv agrármérnök egy évtized alatt nem kis elkötelezettséggel, gondossággal és anyagi ráfordítással hozta létre a közel kétezres tárgyi gyűj-teményét. A 65 méter hosszú, 6 méter széles épület előtt álló gangon egymás mellett sorakoznak a különböző típusú ekék, boronák, kocsik, a cséplőgép, a Hofherr-traktor és más nagyméretű tárgyak.

Az épületben 14 helyiségben tematikus rendben vannak elhelyezve a ki-sebb tárgyak. A témacsoportok a következők: ösfoglalkozások, vadfogás, mé-hészet, halászat, vadászat, pásztorkodás, szántás, vetés, betakarítás, szőlészet-borászat, őrlés, kenyérsütés, tejfeldolgozás, konyhai eszközök. Vannak itt ritkaságok bőven, csakúgy az archaikus eszközök, mint az újítás, korszerűsítés jegyében született találmányok vagy gépmakettek között. Hasznos ismereteket szerezhetnek itt a mezőgazdasági profilú közép- és felsőfokú képzésben ré-szesülők csakúgy, mint az anyagi kultúra iránt érdeklődő pályakezdő népraj-zosok. A kollekciónak értékét növeli, hogy a tárgyak a Kárpát-medence különbö-ző tájairól kerültek ugyan ide, de a gyűjtemény tulajdonosa szakszerűen ada-tolta azokat (Bátky Zsigmond néprajzi útmutatása alapján). 1356 tárgy nyil-vántartásba véve, fotózva van. Még kb. 500 vár leltározásra, amelyhez jól jönne egy kis segítség nyugdíjas muzeológusoktól, a szegedi vagy más néprajzi, illetve agrár tanszékekről. A tulajdonos a tárgyak konzerválásáról is gondos-kodik. Ványai Gusztáv szakirodalmi és tárgyismerete lenyűgöző és példás.

Az egymás mellett sorakozó tárgyak jól mutatják, hogy a 20. századi pa-rasztgazdaságokban hogyan jelentkezett a fejlődés, hogyan bővült, korszerű-södött az eszközállomány. Jóllehet, az itt látható kisgépek többségén túlhaladt már az idő, mégsem felesleges a közöttük való barangolás. Ötleteket adhat az innovációra hajló fiataloknak. Hogy a példa ragadós lehet, ezt bizonyítja a gyűjtemény tulajdonosának fia, aki maga is gyűjtővé vált.

ALMA MATER

Néprajz az Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2013-ban

Az évtizedes hagyományoknak megfelelően 2013 tavaszán újra sor került az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára. A Humántudományi Szekciót, ahol néprajzi, társadalomnéprajzi és folklorisztikai dolgozataikat a hazai és külföldi magyar egyetemek, főiskolák néprajz szakos hallgatói előadták, április 3–5. között a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán rendezték és szervezték meg.

A beküldött dolgozatok előzetesen két felkért bírálóhoz kerültek, szóbeli előadásra azok juthattak tovább, akik legalább az elérhető pontszám felét megkapták. A dolgozat és a szóbeli bemutatás együttes pontszáma alapján alakult ki a végső sorrend. Az *Anyagi kultúra, társadalom* témakör zsűrielnöke Lukács László (Székesfehérvár), tagjai Lovas Kiss Antal (Debreceni Egyetem), Farkas Judit (Pécsi Tudományegyetem) voltak. A zsűri Pulszter Zsuzsanna pécsi egyetemista *Gazdasági stratégiák és értékpreferenciák egy ormánsági kistelephelyen* című dolgozatát és előadását ítélte a legjobbnak, második helyezést kapott az ELTE-ről érkezett Kiss Nóra „... mint egy kis Svájc” – *A kőolajipar Bázakerettyén (1937–1949)* című dolgozata, harmadik pedig a szintén ELTE-ről érkezett Vámos Gabriella *Életreformer irányzatok és egészségügyi felvilágosítás (1820–1910)* című munkája. A három díjazott az összes résztvevő egyharmada, és érdemes felsorolni a többi hat indulót is, mert a témák a mostani egyetemi hallgatóság érdeklődésének irányait is jelzik. Kiss Gyöngyvér Judit (Corvinus Egyetem) a 18–19. századi mezőtúri fazekasságról, Nagy Balázs (Szegeti Tudományegyetem) a gyulai térhasználat hagyományos és gyakorlati elemeiről, Nagyillés Anikó (Szegedi Tudományegyetem) az 1938-as szenti Hősök Napjáról, Fekete Bálint (ELTE) egy 20. századi vitnyédi tanári életpályáról, Debnár Lilla (Debreceni Egyetem) egy debreceni egyetemi kollégium diákjainak tárgyhasználatáról, Molnár Csenge (ELTE) a 2010-es árvíz után újjáépített felsőzsolcai parasztházakkal kapcsolatos értékes tapasztalatokról írt.

A „folklor” (helyesebben folklorisztikai) zsűri elnöke Keményfi Róbert (Debrecen), tagjai Verebélyi Kincső (ELTE) és Hesz Ágnes (Pécsi Tudományegyetem) voltak. A tíz induló közül első helyezett lett Ország Dóra (Debreceni Egyetem) „*Szerényen kell élni*” – *Narratívák egy nyáregyházi római katolikus pap szolgálatáról* című dolgozata, második Bakos Áron (Károli Gáspár Református Egyetem) *Népi költészet és vallásosság*, harmadik pedig Illés Anna (ELTE) *A magyar neosámánizmus mitológiai (re)konstrukciók modelljei* című műve. A további indulók: Török Eszter (NYME): *Ismerik-e a*

rátótiádát Rátóton?; Szücs Brigitta (SZTE): *Zöldág állítása Csíkszentgyörgyön és Csíkbánkfalván*; Leichter Lilla (ELTE): *Egy naiv művész kortárs recepciói. Győri Elek alakja az elit és a tiszaladányiak felfogásában*; Portik Gabriella (BBTE): *Etnográfiai leírás vagy szépirodalom? Az etnográfiai útleírás mint modell Gyarmathy Zsigmondné Hóry Etelka szépirodalmi műveiben*; Tompos Krisztina (ELTE): *Néprajztudomány és ideológia az 1950-es évekbe. A Kálmány-vita elemzése*; Szabó Tünde (DE): *Az almágyi római katolikus templom festett kazettás mennyezete és archaikus népi imák közötti párhuzam*; Nagy Ramóna (ELTE): „*Mert kéneköves esső az égből letsordul...*”.

A szervezés és rendezés méltó volt az esemény rangjához. A programfüzet és a rezüméket tartalmazó kötet időben megjelent, kézbe kaptuk, a tájékoztatás pontos és teljes volt (az ilyenkor kikerülhetetlen apró fennakadásokkal), a rendelkezésre bocsátott technika működött, a segítők segítettek. Az érdeklődők a teljes anyagot megtalálják az interneten (<http://humanotdk.unideb.hu/>).

A tudományos diákköri munka szemléje újra felveti a régi kérdéseket. Sok-e vagy kevés az indulók száma (2013-ban tizenkilenc)? Négy hazai egyetemen folyik néprajz szakos képzés, innen került ki 15 induló, egy Kolozsvárról érkezett, három másik pedig szakos képzést nem folytató egyeteméről. A kétszintű képzés bevezetése óta együtt versenyeznek alapszakos és mesterszakos hallgatók – ez a helyes megoldás, vagy mást kellene keresni? Előírás, hogy szakdolgozati munkával nem lehet pályázni az OTDK-n – hol mennyire tartják magukat ehhez az elvhez? Ahol igen, ott hogy kerülnek hátrányba olyan hallgatók, akik a szakdolgozati témájukon kívül eső területre merészkednek, ha viszont nem, akkor indokolható és jogos-e a kétségtelen szakmai előny, ami abból adódik, hogy valaki a csaknem kész szakdolgozatát vagy annak egyik fejezetét adja be? További kérdés, hogy vajon továbbra is két teljesen külön szekcióban célszerű tartani a néprajzi és az antropológiai témákat (utóbbiak régóta a társadalomtudományi szekcióba tartoznak). A szekciók még mindig a nyolcvanéves *A Magyarság néprajza* kötetpárjai szerint oszlanak anyagi kultúra és folklór szeletre. Újra meg újra adódik ebből a kérdés: hová kerüljenek a társadalomnéprajzi témájú dolgozatok? Ide is, oda is, számarányosan, vagy a témavezető elsődleges érdeklődése szerint? És végül újra meg újra kérdéssé és (sajnos) kérdésessé válik a legfontosabb, a tudományos tárgyilagosság és pártatlanság elve. Szívszorító tapasztalni, hogy tehetséges és szorgalmas diákok hónapokon át végzett munkája messze az értéke alatti értékelést kap akár az előzetes bírálatok során elvégzett pontozáskor, akár a bemutatáskor, pusztán amiatt, hogy generációval idősebb és tapasztaltabb kollégák nem tudnak uralkodni fel-feltörő szakmai féltékenységükön vagy hirtelen indulataikon, vagy éppen amiatt, hogy nem a szerzőt és az előadót látják maguk előtt, hanem azt, hogy ki kinek a tanítványa, ki kinek válik a lekötelezett-jévé, kinek illik és kinek nem szabad kedvezni. Sokan szeretnénk, ha a tudományos versengés a tudományos teljesítmények versengése lenne, maradna, és minél kevésbé szivárogná be az értékelésbe az emberi gyarlóság. Akkor

valóban igazi ösztönző ereje lesz a diákköri tudományos munkának, és reménykedhetünk abban, hogy a tudományos utánpótlás szellemi műhelyei valódiak, valóságosak maradnak.

MOHAY TAMÁS

Az andocsi Szűzanya ruhatárában

2013. július 2-tól 8-ig Barna Gábor tanszékvezető vezetésével a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék jelenlegi és volt hallgatói, Márton Dorottya, Szűcs Brigitta, Terendi Viktória, Karácsony Anna, Nagyillés Anikó, Makovics Erika Anna és Bakos Áron kutatószemináriumon vettek részt az andocsi Mennybe Felvett Istenanya Plébánián. A kutatás fő célja az andocsi Mária-kegyszobor több mint 320 darabból álló ruhatárának dokumentálása, leltározása és a szoboröltöztetés szokásának vizsgálata volt.

Andocs a Balatontól délre fekvő Somogy megyei település. A veszprémi püspök, Jakusich György kezdeményezésére, a török hódoltság idején, 1640-ben indult meg az andocsi misszió. Mindebben a jezsuitáknak kiemelkedő szerepük volt, hiszen 1686-ig ők tartották fent a missziót. A későbbiekben Horváth Miklós lekipásztor 1665 és 1681 közötti szolgálata alatt Andocs Nyugat-Magyarország legjelentősebb búcsújáró helyszínévé vált. 1716-tól ferences szerzetesek vették át Andocs és környékének lelki gondozását.

A kegytemplom barokk stílusban épült. A templom főoltárán található Szűzanya-szobor a 16. században készült, Álló Boldogasszony. A legenda szerint a kápolnával együtt angyalok hozták el Kalocsáról a törökveszély idején. A történet a loretoi legenda magyar változata, ezért Andocsot *magyar Loretonak* kis nevezik.

A kegyeszobor különlegessége, hogy a hívek, az 1700-as évek közepétől imameghallgatásért vagy köszönetképpen ruhát ajándékoztak Máriának és a Kis Jézusnak, amelyeket zömmel a hívek saját maguk készítettek el, megadott szabásminta alapján. Ez a szokás a mai napig élő, ahogyan az öltöztetés hagyománya is. A szobrot az egyházi év liturgikus színeinek megfelelően, minden második héten, pénteken öltöztetik át. A kalocsai zarándokok tiszteletére a szobrot kalocsai hímzéses palástba öltöztetik.

Az andocsi kegyszobor ruháinak leltározása
 Balról jobbra: Barna Gábor és Nagyillés Anikó
 (Fotó: Szűcs Brigitta)

A kutatószeminárium alatt a néprajzkutatók a Szűzanya kegyszobrának ruháit, az adományozott oltárterítőt, ambótakarókat, „lábalávalót”, és a kegyhelytakarókat leltárba vették, részletes leírást adtak róluk, illetve a ruhákhoz kapcsolódó, Máriához szóló üzeneteket is lejegyezték. Mindezenkívül a palástokat fotókkal is dokumentálták. A dokumentációs munka mellett interjúzásra is sor került: a jelenlegi és a korábbi öltöztetést végző andocsi lakosokkal való beszélgetések során az öltöztetés és a búcsújárás szokásáról, annak változásairól tájékozódtak.

A kutatószeminárium a jövőben is folytatódni fog, hiszen a terepmunka alatt összegyűjtött anyagból tanulmánykötet készül.

NAGYILLÉS ANIKÓ
 SZŰCS BRIGITTA

SZEMLE

Hagyomány és korszerűség a néptánckutatásban*

Ha még az akadémiai Zenetudományi Intézet által megjelentetett könyv alcímét is hozzátesszük (*Pesovár Ernő emlékezete*), el is mondtuk a kötet lényegi méltatását. A Zenetudományi Intézet kiadványaként Felföldi László és Müller Anita által szerkesztett, 447 lapnyi, gazdagon illusztrált tudományos tanulmánykötet ugyanis Pesovár Ernő (1926–2007) és Réthei Prikkel Marián (1871–1925) munkásságára vonatkozó, módszerüket nemcsak bemutató, hanem követő írásokat tartalmaz. Ünnepi rendezvényekről tudósít – néptánc- és népzene-kutatásunk összetartó működésének újabb szép jeleként. Eredetileg 2006-ban a Pesovár 80. születésnapján tartott tudományos konferencia kiadványának tervezték, ám csak évekkel később, már emlékező kötetként jelent meg. És máris megkerülhetetlen szemléje, adattára a magyar néptánckutatás mai fejlettségének.

Köztudott – és Pesovár Ernő életművének is vezérfonala volt az –, hogy a folklórt csak úgy érdemes kutatni, ha megismerjük jelenét, eleven valóságát. Ezt azután igen gondos módszertannal rendszerezzük, történeti fejlődését áttekintjük, nemzetközi összefüggéseit figyelemmel kísérjük és érzékeltetjük. Pesovár Ernőnek a magyar tánc-történetről adott áttekintéseiben mindehhez tüzetes művelődéstörténeti (elsősorban irodalomtörténeti) háttérrel is nyújt (még kartársaihoz képest is feltűnő céltudatossággal). Nemzedéktársai jobban ismerhették néptáncgyűttes vezetői, koreográfiai munkásságát, mint mi, már más évtizedek szülöttei. Szerencsére az emléküléseken és e kötetben is kortársai nyomatókosan utaltak erre. (Nekem Körtvélyes Géza jellemezte így egyszer: „*Ő nálunk az egyetlen jó művészi érzékű koreográfus-folklorista.*”) Ezért is mégiscsak megpendítem: érdemes volna életműve e szeletéről is külön, részletes áttekintést közzétenni. (Meg egy csakugyan teljes bibliográfiát, mivel a mostani kiadványból évek termése hiányzik.)

Noha sok a biográfiai visszatekintés és ilyen jellegű adatközlés is a kötetben (köztük maga Pesovár Ernő is megszólal), Réthei Prikkeltől pedig nemcsak írásait és leveleit olvashatjuk, hanem például – sikertelen – függetlenségi képviselőnek fellépéséről is értesülhetünk – mégsem a ma oly szokásos hamis műltraömlengést vehetjük észre. E hiteles kiadványban a legérintettebbek szavaiból kiderül, hogy a Pesovár-fivérek kiváló tanáraik révén már a középiskolától kezdve megérik a magyar néphagyomány szépségét, és szinte nyílegyenesen néprajzkutatóvá, leginkább táncfolkloristává válnak. A Molnár

* Elhangzott az MTA Zenetudományi Intézetében 2010. június 28-án.

István képviselte nemzeti néptáncfelfogás, majd a Népművészeti Intézetben a Muharay Elemér vezette munkaközösség, ez után a kezdetben még Pázmány Péterről elnevezett budapesti egyetemen szerzett ismeretek (nemcsak a folklorisztika és néprajz, meg etnológia, hanem zenetörténet, művészettörténet is) egy életre biztos elvi alapot adott. Noha ő maga sokszor elmondta, ritkán szoktuk említeni, hogy másik szakja a „népvándorláskori régészet” volt, László Gyulánál. (Óh, boldog aranykora a pesti néprajz szakos képzésnek!)

Szerény önéletrajzában nem kesereg, inkább folyamatos előbbrejutásnak tartja, hogy végzett etnográfusként a Népművészeti Intézetbe került, majd 1956 után a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályára juthatott, rövidebb ideig vidéki múzeumokban is dolgozott. Majd mindvégig – gyakorlatilag nyugdíjba vonulása után is – a későbbi nevén Zenetudományi Intézet vezető néptánc-kutatója volt. Pedig ő is átélte az évtizedek nehézségeit, váratlan fordulatait. Ám nem szokott ezeken lamentálni. Egész életműve, mintha egyetlen tömbből volna kifaragva. Kezdődött a Néptánckutató Munkaközösség somogyi, majd szatmári monográfikus gyűjtésével, amelyben hamar a filmezést is teljes mértékben felhasználták. Az utókor meglepődhet, hogy már fél évszázaddal ez-előtt (!), Martin Györggyel megrajzolták a magyar néptánc szerkezeti modelljét, egy-egy tánc típus valóban történeti elemzését adták, amelyhez több mint 40 éve állította össze az első kresztomátiát. Mindez máig változatlanul érvényes, és sokkal megbízhatóbb, mint akár a magyar folklorisztika rokon területein kialakított más történeti-művelődéstörténeti summázatok. Ehhez persze kiváló társakra is volt szükség, és őket Pesovár Ernő sosem felejtette el szóhoz juttatni. Megkérdezhetnénk, mondjuk öccse, Pesovár Ferenc, meg Martin György és Andrásfalvy Bertalan mellett miért éppen ő lett a hivatalbeli „vezető”? Ez tánckutatóink körében sosem volt vitatéma, hiszen egymást segítve dolgoztak. A mostani kötetből kaptam választ erre a szinte felesleges kérdésre: ez a nyugodt, szívélyes ember egyszerűen az „idősebb testvér” volt.

A most a kezünkben levő kötetből kiderül, hogy életműve nemcsak szerencsésen beteljesedett – kézikönyveinkben a Martin Györggyel együtt írott áttekintéseik olvashatók, az ő módszerüket tartja máig követendőnek a nemzetközi kutatás (amely azért nem mindig éri el ezt a színvonalat) –, hanem folytatókra is talált. E nemzedék tagjai is írtak e kötetbe, mégpedig nemcsak a táncrendszeréről és táncagyományozásról, fontos történeti adatokról, tuvai és breton folklórról, hanem a hagyomány környezetéről, táncpedagógiáról, koreográfiáról, a tánc ház világáról. Ebben a környezetben még a megemlékezések, ünnepi beszédek és az ezeket dokumentáló színes fényképek is jelentőségteljesebbnek mutatkoznak. Jóleső érzés kézbe venni e kötetet: úgy látszik, olykor nálunk is elismerik, haló porukban is megbecsülik a valódi eredményeket elérő kollégákat. Egyébként ő életében is sok elismeréshez jutott, amit a *Kossuth-díj* csak betetőzött. Ezeket ő nagyra értékelte, de nem ezt a dekórumot, hanem munkássága folytatódását tartotta a fontosabbnak.

Idős könyvméltató esetében mindig bekövetkezik az a pillanat, amikor a

szóhoz jutó magáról kezd beszélni. Én sem akarok csalódást okozni.

Ernövel évtizedek óta ismertük egymást, mondhatom: jóban voltunk. Három ponton találkozhattunk.

Egyetemista koromban Katona Imre mutatta be a Pesovár-testvéreket. Ez a kapcsolat később is megvolt. Emlékszem, Ferenc táncát Jancsó Miklós agrárszocialista témájú filmjében Katona tanár úr egyik szombati „cercle”-jében elég sok humorral beszélhettük meg. Ugyancsak egyetemista korom óta számomra a Néprajzi Múzeumban a leginkább meghitt hely a népzene kutatók szobája volt, rögtön a bejárattól jobbra. 1958-ban végül is ez lett Pesovár munkahelye. Főként pedig az Erzsébet híd és a 44-es villamos újra működésével kezdődően (erre utazó budaiak lévén) a Széll Kálmán téren igazán sokszor összefutottunk – és bizony hosszasan trafikáltunk. Ehhez képest a már későbbi találkozások tudományos és szakmai jellegűek és hivatalosabbak voltak. Azért emlékszem a folklorizmus kutatás Goriziában tartott nemzetközi konferenciájára, ahol élettapasztalatának sokrétűségére derült fény, ide érve a redőnyjavítást is. És a csodálatos kirándulás (Aquileia, Grado) során kiderült, hogy a tarokk-kártya kiváló szakértője. (Vett is egy igen szép paklit – remélem, otthonukban még megvan.)

Egy árnyalattal komolyabbra fordítva a szót, mihelyt én lettem az egyetemi Folklore Tanszék vezetője, első dolgom volt szakembereket hívni a népzene- és néptánc-stúdióinkhoz. A legjobbak ezt el is fogadták. Köztük természetesen Martin György is. Amíg élt, ő tartotta az órákat, Ernő ritkán „segített be”. Ám egyetemi tankönyvünkbe a néptánc-fejezetbe ő írta az új táncstílusról szóló részt. Azt hiszem (mint a Martin György írta részt illetően is), a témának ez máig a legjobb, leginkább „megtanulható” magyar nyelvű áttekintése, kiváló nemzetközi szakirodalommal (amelyet Felföldi László egészített ki). Martin fájdalmasan korai halála után szinte nem is kellett megbeszélni, hogy Pesovár folytassa az oktatást. Úgy kétévenként egy-egy szemeszterben került erre sor. Nemcsak kiváló volt az előadás, hanem az illusztrációk is mindenkit megérintettek. 20–30 hallgatója volt – sokkal több, mint a mi kötelező óráinkon. Erről is elég sokszor beszélgethettünk. Azt hiszem, a legutóbbi ilyen félév után „figyelmeztettem”, hogy csak az első harminc rovatba írja be kollókviumi minősítésként a „jeles (5)” megjegyzést – a következő sor ugyanis már a vizsga dátumát tartalmazza. Derűsen felelte: azért adok mindenkinek jelest, mert érdeklődnek és tudnak. (Ami azért...)

Akárcsak Martin Györgyöt és Olsvai Imrét, őt is felterjesztettem címzetes egyetemi docensnek. Amióta volt folklorisztikai doktori programunk, ő volt a néptánc kutatás felelőse. Készült is, készül is ilyen tárgyú disszertáció. És ebben a félévben, 2010 tavaszán is volt néptánc-folklorisztika a mi Folklore Tanszékünkön: már a következő generáció révén. Megint csak alig fértek a hallgatók ugyanabba a szobába, ahol még Pesovár tanított. Gondolom, így kell emlékéit őriznünk továbbra is.

A mostani kötetből is „árad” az a megbecsülés és szeretet, amely feléje

továbbra is irányul. Biztos vagyok abban, hogy e szép és fontos kötet nemcsak a régi társak, hanem a következő nemzedékek számára is ilyen dokumentumaként marad meg.

VOIGT VILMOS

Nagykunsági lapozgató Budapesten

Nagykunsági lapozgató címmel tartott előadást február 21-én Örsi Julianna a Magyar Néprajzi Társaság rendezvényén. Az előadó népes közönség előtt vázolta fel a könyvkiadás múltját és jelenét. A Nagykunságban mindig nagy tisztelet övezte a helyi szerzők tollából megjelent írásokat, ami a debreceni Református Kollégium szelleméhez köthető. A Jászkun Kerületek egykori lakói történelmi tudatának erősítését és az ismeretek átadását szolgálták ezek a könyvek. Horváth Péter első magyar nyelven írt történelemkönyvét 1823-ban ezer példányban adta ki a kerületi közgyűlés, majd Gyárfás István négykötetes, a jászkunokról szóló, napjainkban is forrásértékű könyve az 1870–80-as években is igen hamar elfogyott.

Napjainkban – különösen a rendszerváltás óta – az önkormányzatok újságok, monográfiák megjelentetését segítik. Főleg civil szervezetek vállalják fel a tudományos ismeretterjesztő kiadványok megjelentetését. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület a kiadója az 55 évfolyamot megért *Jászkunság* folyóiratnak – amely ez évtől évkönyvként jelenik meg – és a tudományos konferencia-köteteknek. A Túrkevei Kulturális Egyesület a térségben született tudományos eredményeket teszi közzé a Nagykun Kistérségi Tanulmányok és az Alföldi Könyvtéka sorozatban.

A helyszínen több mint 20 könyvbe lapozgathattak bele az érdeklődők és vihették haza saját könyvtárukba. (Közbevetőleg meg kell említenünk, hogy a két megnevezett egyesület decemberben nagy könyvajándékozási akciót bonyolított le, amelynek kedvezményezettjei a települési és iskolakönyvtárak, múzeumok, egyetemi tanszékek, levéltárak voltak.)

Az előadásból kiderült, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megyében közel száz aktív és nyugdíjas kutató van, akik tudományos eredményeikkel hozzájárulnak a magyar vidék jobb megismeréséhez. Ezt a törekvést ismerték el több alkalommal a pályázatok (Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Vidék Hálózat stb.), amikor ezen egyesületek projektjeit, pályázatait támogatták. Legutóbb Szűcs Sándor *A puszta utolsó krónikása* című könyvének megvalósítása nyerte el a kiemelt projekt minősítést.

Az előadást a könyvbemutatón kívül Farkas Rozika kunsági dalcsokra, a túrkevei asszonyok kunhímzései és a nagykunsági hagyományörző fesztiválokról bemutatott kisfilm színesítette.

ÖRSI JULIANNA

Tanulmánykötet a szőlőről és a borról – Csoma Zsigmond születésnapjára*

Muskovics Andrea Anna (szerk.): *Szőlő – Bor – Termelés – Fogyasztás – Társadalom. Borkultúra és társadalom visszatekintve a 21. századi Magyarországról*. Agroinform, Budapest, 2013. 606 old.

„Csoma Zsigmond tudományos teljesítményének meghatározó szerepe volt abban, hogy az utóbbi évtizedekben jelentősen átalakultak a hangsúlyok a magyarországi borvidékekre vonatkozó néprajzi kutatásokban” – írja e kötetbeli tanulmányában Kemecsi Lajos, és hasonló gondolatokat sokan mások. Valóban, a szőlő-, bor- és kertkultúra hazai, sőt, nemzetközi hírű kutatója Csoma Zsigmond Tanár úr, akinek munkásságával összeforrtak e diszciplínák. E grandiózus kötet, mellyel a tavaly 60 esztendősen Tanár urat köszöntjük, azt is jelzi továbbá, hogy a szőlő- és borkultúra kutatása ráadásul – legalábbis a néprajz, illetve az anyagikultúra-kutatás – egyik legkedveltebb tematikája, sőt, csaknem egyedülálló módon a kutatás 19. századi kezdeteitől napjainkig egyfolytában.

A Tanár úrral ellentétben, nem vagyok a szőlészlet és borászat országosan és/vagy nemzetközileg elismert kutatója – ráadásul csupán háromnapos előnyyel vehettem kézbe ezt a kötetet, hiszen olyan friss, hogy a múlt hét vége felé hagyta el a nyomdát. Szeptemberi hétvégéiken márpedig – s ez itt evidencia kell legyen – szüretel és/vagy szüreti mulatságba hivatalos az ember. 87 szerző 74 tanulmányát és az Andrea által szerkesztett grandiózus mellékleteket kellett volna tüzetesen átolvasni – az első percben megbeszéltük, hogy erre vállalkozni túlzás, a másodikban érthetővé vált a kötet egyéves csúszásának miéértje, később pedig, hogy a tanulmányonkénti bemutatás a résztvevők idejével is súlyos visszaélés volna.

Ha a kötetnek egyébként csak a tartalomjegyzékét tekintjük át, máris halatlan témabőséggel találjuk szembe magunkat. Az ember szájára szokott jönni ilyenkor a monografikus jelző, ám valójában itt ennél is sokkal szélesebb tudományközi, holisztikus szempontok mutatkoznak. Néprajzkutató, történész, régész, folklorista, művelődéstörténész, levéltáros, borász, kertész, szőlész, földrajztudós, geoinformatikus, jogász írt többek közt bele, s tulajdonképpen több könyvbemutató szükségeltetne ahhoz, hogy legalább alapjaiban érzékeltessük azt a sokszínűséget, mely a kötet egyik fő értéke.

Miként a Tanár úr munkásságában, úgy e kötet tematikájában is mindvégig a szőlészlet és legfőképp borászat, borkultúra a meghatározó. Az első és legnagyobb, harmincnál több tanulmányt magában foglaló, *Szőlő-borkultúra* című tematikus egység témái elsődlegesen is ide kapcsolhatók, azonban még

* Elhangzott a kötet ünnepélyes bemutatóján, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban 2013. szeptember 25-én.

másik három egység, a *Kereskedelem, italkultúra, fogyasztás, a Társadalom, szerepek, életmód*, valamint az *Oktatás, ismeretek terjesztése* is újra és újra a szőlő-borkultúra világához így vagy úgy kapcsolódó példákat fejt ki. A kötet további két, terjedelmében kisebb tanulmánycokra, a *Gyümölcs- és kertkultúra*, valamint a *Gazdaságtörténet* címet viseli, a kisebb szóhasználat azonban relatív, hiszen magukban is könyvnyi terjedelműek.

A kötet részletesebb felépítését és közelítésmódjait az első és legnagyobb tanulmányegyüttes, a *Szőlő-borkultúra* fejezet alapján igyekszem röviden szemléltetni, ebben azonban kizárólag a szűkítés szüksége vezet, vele természetesen semmiféle rangsort nem szeretnék felállítani a fejezetek között.

Témaválasztás szempontjából tradicionális és friss témák, régi bevált és új módszerek egyaránt találhatók köztük. Jól kikutatott téma főleg szakirodalmi alapú, precíz és súlyozott összefoglalása Németh Krisztina munkája, aki írásában szőlőhegyi szokásokat, hiedelmeket rendszerez, vagy Simon Andrásnak a szőlőszedést és válogatást mint a szőlőfeldolgozás kezdő munkafolyamatát szintetizáló, s táji, üzemszervezeti különbségeket kimutató tanulmánya. Kocsis Gyula az egykori PPSK vármegye jelesebb bortermelő térségeinek parcellaméreteit, eszközkészletét, a feldolgozás és tárolás módjait vizsgálja volt jobbágyok hagyatéki leltárjai, becsük és árverési jegyzőkönyvek segítségével, s jelentős eltérésekre hívja fel a figyelmet, olykor szomszédos falvak között is. Eddig kevésbé kutatott 18–19. századi témára példa Halász Imre régi pinceverésekről (értsd pincerablásokról) írott munkája, mely a forrásként használt peres iratok alapján e sajátos bűncselekményforma jellegzetességeire, s rajta keresztül a szőlőhegyi mindennapok számos érdekes apró jelenségére hívja fel a figyelmet. Ugyanebbe a korba vezet Gelencsér József munkája a Káli-medencebeli szőlőbirtoklás jogviszonyairól. Hála Józsefnek egy sajátos, Istenmezején található geológiai képződményhez, a *Noé szőlőjéhez* kapcsolódó mondatkutatása is régi korokig megy vissza, mégis nagyon újszerű a folklórkutatásban. Recens témaként több tanulmányban vizsgálják a napjainkban elterjedő borutak kialakulását és szerepét, így Beck Tibor a tolnai borvidék, vagy Bödör Péter, Baranyai Gábor és Puskás János „Isten itt felejtett kalapja”, a Somló kapcsán.

Imponáló a tanulmányok által választott terepeknek a Kárpát-medence egészére, sőt, utalásrendszerükben Európára is kiterjedő változatossága. Jól feldolgozott borrégiók újabban felmerült kutatási kérdései mellett kevésbé ismert borvidékek szinte első közléseire vállalkoztak a szerzők. A nagy múltú, gazdag szakirodalmú borvidékek feltárása közt Lukács László „Dunántúl Tokaja”, a móri borvidék néprajzát közli, mások a kőszegi és soproni borvidékek hiteles történetét összegzik. A valaha messze híres, mára azonban a világváros terjeszkedésének áldozatává lett budai hegyek kevésbé feltárt szőlőművelését foglalja össze Andrásfalvy Bertalan. A régiek közt legfiatalabb borvidékünknek, a tolnainak speciális történetét Beck Tibor tollából olvashatjuk, e munka az egykori tolnai borvidéknek a 90-es években bekövetkezett borpiaci

visszaesést követő leszűkítését szekszárdi borvidékké, majd az így kiesett települések tolnai borvidék néven való újraszerveződését vázolja. A kötet-szerkesztő, aki maga is a szőlő-, bor- és pincekultúra nagy ismerője, ezúttal saját települése, a tárnoki szőlőhegy építészeti emlékeit dokumentálja, szerényen elhallgatva, hogy családjuk is egy kiváló borospince tulajdonosa itt.

Akár külön egységbe is lehetett volna szerkeszteni, annyira gazdag a valamely intézmény, család, híresség, szakember szőlőműveléshez, borászathoz fűződő kapcsolatát elemző írások sora. Horváth István például összefoglalja a Pécsi Papnevelő Intézet hajdanvolt szerepét a mecsekalkjai, mecsekháti szőlészetben. Gyulai Éva kideríti, hogy a Balassi családnak nemcsak Hegyalján, hanem Miskolcon is volt szőleje, igaz, a családra oly jellemző perekkel, botrányokkal fűszerezve. Zelenák István tisztázza Szepsi Laczkó Máté hegyaljai prédikátor legendáját, miszerint ő találta volna fel a tokaji aszúbort, s ő helyezte volna Lórántffy Zsuzsanna asztalára az első üveggel: helyezhetett, sőt, valószínűleg helyezett is, a valóságtartalom azonban nem több ennél. Gröber Jenőről, az „egri bikavér atyjáról” ad rövid karcolatot Bitskey István, Gröber távoli leszármazottjának tanulmánya, a kötet legrövidebbjeként.

Izgalmasak a népművészeti tárgyú, a szőlőhöz kapcsolódó tárgyi kultúrát és ábrázolásokat elemző dolgozatok. Így P. Szalay Emőke református ónopalack borosedényeket vizsgált, Gráfik Imre többek közt a Néprajzi Múzeum kocsmacégér gyűjteményét vetette mustra alá, mások pedig európai kitekintésekre is vállalkoztak, így Voigt Vilmos orosz fémikonok szőlőfürt-motívumait értelmezi és rendszerezi, Verebélyi Kincső pedig az európai hónapképek, különösképp a szeptember kapcsán évezredes impozáns ikonográfiai ábrázolásmintákat követ végig. Nem hiányoznak továbbá a muzeológia tárgykörébe tartozó írások sem. Kemecsi Lajos a skanzenbeli, szőlőkultúrához leginkább kapcsolódó felföldi mezőváros tokaji iparosházának példáján vezeti le a kimerítet múzeumi és a valóság állandó változásban levő tárgyi világának problematikáját és módszertanát. Knézy Judit a szennai néprajzi gyűjtemény borospincéit veti össze a Somogy megyei műemlékvédelmi felmérésekkel.

A néprajzi, művelődéstörténeti, történeti, nyelvészeti tematikájú tanulmányok mellett jó néhány kertészeti, növényvédelmi témájú dolgozat is szerepel, több ráadásul kutatástörténeti aspektusba ágyazottan, hiszen Csoma Tanár úr is kertézmérnök eredeti végzettségét tekintve, és több vonatkozó kutatás fűződik a nevéhez. Szakszerű írások szólnak így a szőlő zöldmunkáiról, szőlővédelemről és fejlődésükről (Zanathy Gábor, Mikulás József tollából), sőt, itt is apróbb résztémák is megjelennek. Tanulságos munka többek közt a Feromon- és fénycsapdával gyűjtött szőlőkártevő lepkék mennyisége a holdfázisokkal összefüggésben című dolgozat, mely arra következtet, hogy e lepkék életciklusaira valószínűleg erősen hatnak a holdfázisok, ezáltal az okozott károkat is egyenetlenül fejtik ki.

A kutatói jellegű, tehát leíró, szintetizáló, értelmező és újraértelmező tanulmányok mellett több olyan is helyet kapott a köszöntő kötetben, melyek

hangvétele részben vagy egészben az értékóvást, értékmentést helyezi előtérbe – például Tóthné Igó Zsuzsanna tanulmánya az észak-magyarországi borturizmusról –, az olvasó pedig e törekvésekkel is azonosulni tud. Annál is inkább, mert fontosnak érzem hazánk valós helyének kijelölését a többpólusú, jó- és rosszindulatú felhangokkal sűrűn átszőtt sztereotípiák tengerében.

Többnyire szaktudományos igényességű, jegyzetelt, primer forrásokból dolgozó, logikusan felépített tanulmányok sorjáznak, néhány ismeretterjesztő jellegű írással megszakítva, ám ezek is helyénvalók, témaválasztásuk és hangvételük is helyesen illeszkedik mind a tematikába, mind Csoma Tanár úr munkásságához, aki maga is kiemelt feladatának tartja a nagyközönség megszólítását, a minőségi magyar borászati kultúra szélesítését.

Az igényes tördelés Sándor Anna munkája, a másfél hasábos korszerű tördeléstéchnikával lehetségessé vált, hogy a több millió karakteres szövegtömeg és több ezer ábra ne öntse el teljesen a lapokat, hanem még áttekinthető maradjon. Annak ellenére, hogy az A4-es méret, a 606 lapos terjedelem és a kötet dézsányi súlya elsőre szinte kétkötetnyi terjedelmi igényről árulkodik. Az alcím viszonylagos bonyolultsága s a címet jelentő öt kulcsszó: *Szőlő – Bor – Termelés – Fogyasztás – Társadalom* is erre utal. A kötet címlapjára bekúszó szőlővessző, dupla, alján enyhén túlérte szőlőfürt és a tipográfia Fónagy Dániel nevéhez fűződik.

A kötet szerkesztése minden részletében az Andreára jellemző pedáns, rendkívül kitartó és lankadatlan munkáról tanúskodik. A meghirdetés a szőlősorok pontos kijelölését idézte, majd következett a szerkesztői határidőktől mint karbidágyúk zúgásától kísért kidolgozás és szüret, hogy végül ügyes horolással és kacsozással elnyerjék a dolgozatok végleges, elütésektől, helyesírási és stilisztikai hibáktól gyakorlatilag teljesen mentes formájukat, ami ekkora munkánál igazán figyelemre méltó teljesítmény. A kötetben helyet kapott a Csoma Zsigmond szakmai önéletrajzaiból szerkesztett rövid életrajzi áttekintés, továbbá mintegy 150 nevet tartalmazó Tabula Gratulatoria, s a Tanár úr 15 önálló kötetét és több száz publikációját tartalmazó bibliográfia, valamint utalás az ugyancsak százas nagyságrendben készült kiállítási és filmforgatókönyvekre. A szerzők számos tudományághoz való tartozása miatt különösen hasznos a névsorba szedett lista munkahelyeik felsorolásával. Az óriási terjedelem és a sürgető határidők miatt idegen nyelvű rezümék közlésére nyilvánvalóan nem lehetett mód, ám épp a kötet komoly jelentősége miatt köztes megoldásként esetleg néhány idegen nyelvű tartalomjegyzék még praktikus lett volna.

A kötet tanulmányai tehát tematikájukban – még a műfajhoz képest is – meglepően pontosan leképezik Csoma Zsigmond kutatói múltját, s közben maguk is számos értékes szintetizáló, új eredményeket bemutató vagy figyelemfelkeltő gondolattal járulnak a kutatás évszázados történetéhez. Azt pedig különösen szép látni, hogy a Tanár úr doktorandusza, Muskovics Andrea Anna milyen termékeny munkával, s milyen nagyvonalúan hálálta meg a magas

szintű konzulensi tevékenységét. Összességében tehát egyéni ízekkel is bőven felruházva, szépen illeszkedik e kötet az elmúlt évtizedek – hála Istennek – élénk és színvonalas hazai Festschrift-hagyományaihoz.

Végül Balassi Bálint e kötetben is idézett soraival szeretném köszönteni a Tanár urat:

*Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!*

MOLNÁR GERGELY

*A kalocsai népművészeti motívumok alkalmazása, korszakok találkozása
(Forrás: internet)*

KÖSZÖNTÉSEK

Lantosné Imre Mária köszöntése

A néprajztudomány szolgálatában ma is fiatalos energiával munkálkodó Lantosné Imre Mária maga is elcsodálkozott, mikor szóba került a kora: „*Válóban, már 70 éves lennék?*”

Imre Mária Somogyban, Kaposváron született 1943-ban. Ott végezte a középiskolát, 1961-ben érettségizett. A néprajzos diplomához többlépcsős módon jutott. 1965-ben a Pécsi Tanárképző Főiskolán magyar, történelem, rajz szakon általános iskolai tanári képesítést szerzett. 1965 és 1973 között gimnáziumi tanár Bonyhádon és Pécsen. Közben elvégzi a szegedi József Attila Tudományegyetemen a magyar nyelv és irodalom szakot, majd Budapesten az ELTE Bölcsészettudományi Karán folytatott tanulmányai során 1977-ben a néprajz szakot is. 1978-ban néprajzból bölcsészdoktori minősítést kapott.

1974-től nyugdíjazásáig, 2002-ig Pécsen a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának tudományos főmunkatársaként dolgozik. Terepen gyűjt, kiállításokat rendez, publikál és tanít. Munkássága főként a vallásos népelet hagyományai és változásai, a népi műveltség és értékrend, a tárgyi kultúra területén az építkezés, kézművesség kutatására irányul. Ezeken kívül nagy hangsúllyal foglalkozik a német nemzetiségi néprajzi és interetnikus kölcsönhatásokkal. Ennek a jegyében több állandó tájházat rendezett be. (Többek közt német: Mecseknádasd [1977], Ófalu [1979], Szentlászló [2003]; magyar: Zengővárkony [1982] és Karád a somogyi Rippl-Rónai Múzeum megbízásából).

Baranya népművészete címmel (Begovác Rózsával és Burján Istvánnal) a Janus Pannonius Néprajzi Osztályán állandó néprajzi-helytörténeti kiállítást rendezett Pécs városában, majd 2001-ben Bólyban. Ezeken kívül számos időszaki kiállítás is fűződik a nevéhez itthon és külföldön (Svédország/Leksand, Ausztria/Burg Strehau, Lengyelország/Torun, Németország/Freiburg, Stuttgart, Breisgau).

Múzeumi tevékenysége mellett 1981–1990 között (közművelődési, rajz és néprajz szakon) néprajzot oktat a Pécsi Tanárképző Főiskolán. 1992-től 2012-ig előbb mint adjunktus, majd docens a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán vallási néprajzot és szakrális művészetet tanít, mellette pedig magyar nyelv- és beszédművelés szemináriumokat vezet a teológusoknak. A Hittudományi Főiskola Egyháztörténeti Intézetének tagja, 2007 és 2009 között az intézet rektorhelyettese.

A népi vallásosság témakörben megjelent főbb művei: *Néphit és népi vallásosság Magyarországon* (1990, Bp.); *Öltöztetős Mária-szobrok Magyarországon* (1991, Pécs); *A katolikus németiség népi hitélete a pécsi egyházmegyé-*

ben (1991, Békéscsaba–Debrecen); *Kápolnaépítészet és kultusz a pécsi egyházmegyében* (1993, Bóly); *Szagrális táj és kultusz a pécsi egyházmegyében I. Csodaforrások, szentkutak* (1995, Pécs); *Szagrális táj és kultusz a pécsi egyházmegyében II. Kálváriák és a passió emlékei* (1997, Veszprém–Debrecen); *Védőszentek kultusza a pécsi egyházmegyében; Ikonográfiai program és szagrális tájformálás. Závod a 18–19. században* (2003, Szekszárd); *Az ürögi szentkúti pálos oltár* (2009, Bp.); *Az Ürög-szentkúti pálos kegyhely kultusza a 17–18. században* (2009, Pécs); *Die Marienfrömmigkeit der ungarischen Pauliner in der Neuzeit* (2009, Warszawa); *Die Erneuerung der Verehrung der Heiligen im Fünfkirchener Bistum in der Barockzeit* (2010, Pécs).

Lantosné Imre Mária munkás évtizedei alatt 200-nál több tanulmányt, cikket publikált, kiállítási forgatókönyveket szerkesztett, konferenciákon tartott előadásokat, néprajz-honismereti jellegű tankönyvet írt (*Baranya néprajza*). A Hagyományok Házával a tévében is látott néprajzi sorozatok szakértője, forgatókönyvírója. Szerkesztője a Hagyományok Háza kiadásában megjelent 2 CD-ROM-nak 2002-ben (*Véménd népviselete, Hosszúhetény népviselete*). Egyik szerzője a Száz magyar falu könyvesháza sorozat keretében megjelent *Mecseknádasd*-monográfiának (2002).

A nem népi vallásosság keretében végzett kutatásainak általában legfontosabb területe a népi építkezés, a népi fazekasság és más népi kismesterségek, népviselet rendjének változásai a Dél-Dunántúlon, elsősorban Baranyában. Közülük (nem bibliográfiai teljességgel) csak néhányat mutatunk be: *Adatok Szenna népi építkezéséhez* (1973); *Díszített házhomlokzatok a Mohács környéki falvakban*. (2002); *Baranya németiségének népi műemlékei* (1978); *Die Traditioner Fachwerkhäuser beiden Deutschen in Ungarn* (1986); *Hagyomány és kölcsönhatások a magyarországi németek népi építészetében* (1986); *Adatok a Mecseknádasd-öbányai fazekassághoz* (1976); *A Sásd környéki fazekasság* (1982); *Egy bakócai fazekascsalád* (1985); *Kőfaragó műhelyek és a kőfaragók emlékei a Dél-Dunántúlon* (1999); *Baranya megyei tájhzak: Bakóca, Orfű, Mecseknádasd, Ófalu, Zengővárkony, Magyaregregy, Nagydobsza* (1987); *A mecseknádasdi német tájhzak kiállításai* (1979); *Mecseknádasd. Német Nemzetiségi Tájhzak* (A Tájak, korok, múzeumok c. sorozatban); *A magyarországi németek népviselete* (1987); *Adatok a mecseknádasdi női hajviselet és fejrevalók alakulásához* (1979); *Varga János kadarkúti faragópásztor* (1975) stb.

Lantosné Imre Mária társadalmi tevékenysége is széles körű: 1973 óta tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, amely 1998-ban a *Pro Ethnographia Minoritatum*-emlékérem kitüntetésben részesítette. 1990 és 2000 között az MNT Nemzetiségi Szakosztályának, majd 2000-tól 2004-ig az Ethnographia Pannonica Szakosztályának a titkára. 1989 és 1995 között az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának néprajzi titkára, majd elnöke.

1967-ben ment férjhez Lantos Miklóshoz, aki neves néprajzfotós (önálló fotóalbuma: *Fából, kőből, sárból. From wood, stone and mud. Dél-Dunántúl*

népi építészeti öröksége. Pécs, 2008). A férj egyúttal hűséges kutatótárs, Imre Mária néprajzi gyűjtőtevékenységének művészi dokumentátora. E számvetés idején három gyermeküknek és öt unokájuknak örvendhetnek.

A Magyar Néprajzi Társaság nevében Lantosné Imre Máriát, a jeles néprajzkutatót 70. születésnapja alkalmával szeretettel köszöntjük, gazdag életpályáján további sok sikert kívánunk!

EPERJESSY ERNŐ

Köszöntő Bodó Sándor 70. születésnapjára*

Jól emlékszem, hogy Bodó Sándort már 10 évvel ezelőtt is úgy ünnepeltük, mint egy 70 évest. Ezt a fordulatot Glatz Ferenctől, az MTA korábbi elnökétől kölcsönöztem, aki meglepődött azon, hogy a néprajzosok – szemben a Történettudományi Intézet szokásaival – már a jeles hatvanasokat is méltó módon felköszöntik, ünnepi kötettel fejezik ki iránta megnyilvánuló tiszteletüket, baráti érzésüket.

Most – 10 év elmúltával – ismét azért gyűltünk össze, hogy a 10 évvel érettebb Bodó Sándor főigazgató urat illő módon köszöntsük és kifejezzük változatlan, sőt, az évek során még fokozódó nagyrabecsülésünket, iránta érzett barátságunkat, őszinte ragaszkodásunkat.

2003-ban az a megtiszteltetés ért, hogy szóban és írásban is köszönhettem Bodó Sándort, a BTM főigazgatóját és méltathattam közel negyven esztendő tudományos munkásságát, addigi pályáivét, a magyar közgyűjtemények, a hazai múzeumi világ érdekében kifejtett tevékenységét, áldozatos feladatvállalásait.

Úgy vélem, most könnyebb feladatot kaptam. Csupán az utóbbi tíz évről kell szólnom, arról is a teljesség igénye nélkül. Elegendő, ha etnográfusként, mintegy szakunk képviselőjeként tolmácsolom a magyar néprajztudomány köszönetét Bodó Sándornak napjainkban is tartó szolgálatáért. Azért, hogy a Budapesti Történeti Múzeum vezetésével járó ezernyi gondja között elvállalta és becsülettel ellátja a Magyar Néprajzi Társaság elnökének cseppet sem hálás teendőit. Vállalja az *Ethnographia*, a szak nagy múltú központi folyóiratának menedzselésével kapcsolatos gondokat, részt vállal a Néprajzi Múzeum és a szentendrei Skanzen jövőjével kapcsolatos kormányzati döntések előkészítésének szakmai megalapozásában. Számítani lehet rá az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának, illetve Néprajzi Bizottságának munkájában. Az

* Elhangzott a Budapesti Történeti Múzeumban 2013. október 16-án, a 70 éves Bodó Sándort köszöntő ünnepe során.

utóbbi tíz évben az MTA közgyűlési képviselőjeként, az OTKA plénum tagjaként, a Györffy István Egyesület elnökeként, a TIT, a Pulszky Társaság és más társadalmi szervezetek vezetőségi tagjaként áldozta idejét, figyelmét a néprajztudomány és a múzeumokban, közgyűjteményekben jelen levő tudományterületek, a Nemzeti Kulturális Örökség védelme, kutatása ügyeinek.

Bodó Sándor mindeközben megőrizte szakunk bizalmát, tiszteletét, megbecsülését. Aki valaha betöltött már vezetői tisztségeket, jól tudja, hogy milyen emberpróbáló feladat úgy végrehajtani költségvetési megszorítást, zárolást, átszervezést, elbocsátást, nyugdíjazást és bármilyen népszerűtlen intézkedést, hogy a vezető ne veszítse el a vezetésével dolgozó közösség bizalmát és megbecsülését. Úgy látom, hogy Bodó Sándor azon kevesek közé tartozik, akiknek az ilyen természetű feladványokat is sikerült megoldania.

Magam egyetemista éveink óta, mintegy 52 esztendeje ismerem, becsülöm az ünnepeltet. Első karakteres megnyilvánulására is jól emlékszem. Nagyhirű tanárunk, Gunda Béla, a Néprajzi Tanszék akkori tanszékvezető professzora az elsőéves egyetemistának azt ajánlotta, hogy a néprajzhoz választott másik szakját, a történelmet váltsa fel a magyar nyelv- és irodalom szakkal. Ezzel bizonyos órarendi egyeztetéseknek vehette volna elejét a tanszék és a Tanulmányi Osztály. Bodó Sándor azonban a maga csendes módján, de határozottan ellenállt és történelem szakos maradt. Ezzel a határozott kiállással egy csapásra elnyerte rokonszenvünket, ki sem mondott megbecsülésünket.

Még egy személyes emlékemet osztom meg róla az ünneplő közönséggel. Egyetemista, kollégista korunkban sokat fociztunk a Nagyerdő tisztásain és a DEAC-pályán is. Be kell vallanom, hogy a néprajzosok csapata Bodó Sándor belépése előtt nem tartozott a jobbak közé, mivel nem volt egyetlen gólerős csatárunk sem! Sándor belépésével a helyzet gyökeresen megváltozott! Elsőévesként, gólyaként is sorra rúgta a gólokat! Azóta sem volt olyan jó csapata a néprajznak...

Bodó Sándor már közel 50 éve gólerős, kihagyhatatlan tagja a néprajzi csapatnak – és tágabban véve – a múzeumi szakok válogatottjának. Most viszont a tagság és a vezetőség is elkezdhet gondolkodni azon, hogy ki fog majd gólt lőni, ha az év végeztével lejön a képletesen vett focipályáról, s velem együtt az „öreg fiúk” csapatában folytatja pályáját.

Kedves Sándor! Készülj rá, hogy a jövő évadtól velem együtt fogsz hetvenkedni és tréningezni, hogy az aranydiplomát követően, a gyémánt- és a vasdiploma átvétele alkalmával is hozni tudjuk legjobb formánkat. Ahogy azt Tőled régen megszoktuk.

Ebben a reménységben kívánok Neked erőt, egészséget a következő évtizedekre és kívánom Isten áldását!

**Az örökifjú gömörológus, Kovács István
(Szubjektív sorok egy, Kelet-Közép Európában
kereknek tartott évforduló kapcsán)**

Néprajz–régészet szakos egyetemistaként tréfásan szokta emlegetni, hogy a tudományterület, amit majd művelni szeretne, az sem nem a néprajz, sem nem a régészet, hanem a *gömörológia*. Gömörológia alatt a Gömörrel foglalkozó, több tudományág (a természet- és emberföldrajztól kezdve a régészetten, történettudományon, etnográfian át a folklorisztikával, társadalomnéprajzzal bezárólag) tudományközi együttműködésén alapuló új tudományos diszciplínát értette. Később, kívülről szemlélve, mintegy véletlenül belésodródva, valóban a gömörológia szülőatyja lett. B. Kovács István a napokban lett hatvanéves.

Ismeretségünk, barátságunk a mesék ősködébe, a balladák homályába nyúlik vissza. Rettenetesen régen volt, s mégis mintha tegnap történt volna. Egy tanszéki estre emlékezem (1976-ban lehetett vagy még 1975-ben?) Budapesten, a Ménesi úti kollégiumban, ahol arra lettem figyelmes, hogy néhai Katona tanár úrnak egy palóc akcentussal érvelő fiatalember nekihevülten magyaráz valamit. Nota bene: abban az időben, a mi köreinkben nem volt ebben semmi feltűnő, körülöttem valaki folyamatosan meg akarta váltani a világot: volt, aki azzal, hogy az ötvenes-hatvanas években épített kockaházak vizsgálatát a népi építészet problémakörébe óhajtotta beemelni, mások meg erdélyi gyűjtéseik eredményeit szerették volna mihamarabb a mindennapi kultúránk szerves részeként viszontlátani... Nem is tűnt volna fel ez a párbeszéd, ha nem hallom ki a palóc fiatalember érveléséből, hogy ő bizony a szlovákiai magyar néprajzi kutatást akarja gyökerestül megreformálni. Arról beszélt, hogy mi mindent kellene tenni diszciplínánk honi magyar fellendítése érdekében, s hogy eddig „kész kollégáink” milyen keveset tettek. Katona Imre, a maga szelíd mosolyával nyugtatni próbálta, mondván: türelemre van szükség Pista, meg kitartó munkára, s majd minden rendeződik. Az éppen akkor feltörőben lévő vajdasági magyar néprajz példáját hozta föl. Az idős kolléga, mester tapasztalt szavai nemigen nyugtatták meg a lázadót, s bizony az akkorra odacsatlakozott harmadik személyt, engem sem. Összeismerkedve, kettesben folytattuk a dohogást az áldatlan állapotok felett, tervek szövögetését, ott, akkor, a Ménesi úti kollégium tanszéki estjén, aztán egyéb alkalmakkor, bor, sör mellett – mikor, hogy. Aztán cikkeket írtunk, robbanékonyságot, amiért meg is kaptuk, hogy „*Először bizonyítsanak a fiatalurak!*” Türelmetlenek voltunk, az tény, de mai fejjel is úgy gondolom, e nélkül a türelmetlenség, vehemencia nélkül feleannyit sem értünk volna el, mint ami (ezt tudja ő is, én is, bizony) keveset elérnünk sikerült. S a „keveset” nem a kötelező szerénység mondatja velem, hanem az a tény, hogy Európa boldogabb tájain, ahol a magunkfajtanak nem folyamatos ellenszélben kell dolgoznia (ehhez mi itt a Csal-

lőközben, ahol – nem tudom, hogy csinálja, de – valóban mindig szembe fúj a szél, fizikailag hozzászoktunk), ennyi energia befektetése után, ennyi tudás birtokában, ennyi éves fejjel az egyetemi katedra természetes módon jár(na). Írásom műfaja nem engedi meg, hogy most elősoroljam az immár hatvanadik életévét betöltött, gyakran még ma is az egykori ifjú titán vehemenciájával érvelő B. Kovács István eredményeidet, pályája vargabetűktől nem mentes, mégis egyenes ívelését, hiszen ezek azért közismert dolgok. És hát hadd merjem remélni (naiv vagyok?), hogy az efféle dolgozatokat fogyasztó olvasó mindenképpen tisztában van ezekkel (s ha mégsem, Tisztelt Olvasó, akkor tessék utánanézni, vannak már kézikönyvek, amelyekben található B. Kovács István címszó – a K betű alatt).

A szülőföld ígázatében

Én még nem találkoztam ilyen emberrel, aki ilyen óriási, a beszélgetőpartnerét a szó szoros értelmében lehengerlő szeretettel tudott volna beszélni szülőföldjéről. A hegyes-dombos Gömőről persze, amibe – lelkesedése farvizén – annak idején magam is beleszerettem. Úgy, hogy még nem is jártam ott. De az valami csúcs lehet – gondoltam –, a gerinces magyarokkal, a dombokkal, hegyekkel, kis völgyi falvakkal, kolompoló marhacsordákkal!

Néha bátortalan megjegyeztem neki, hogy azért nálunk is vannak ám dombok, sőt, a köbölkúti szőlőhegyről szép időben ellátni az esztergomi bazilikáig, a másik irányban, némi szerencsével és nyaknyújtogatással a Zobor is felsejlik, de Pista erre csak legyintett. Ugyan már, asztallap az Józsikám, asztallap... Hát, elhittem neki. Aztán, amikor egyszer nálunk járt – mert, ahogy én is az ő elbeszéléseiből ismertem kezdetben Gömört, képzeletében az én szülőföldemet ő is valamiféle nemes egyszerűséggel a Csallóközhöz csapta, s leasztalozta – szóval, amikor először nálunk járt, s elismerően jegyezte meg, hogy hát itt valóban vannak dombok, emlékszem arra a mérhetetlen büszkeségre, ami eltöltött: mégsem vagyunk teljesen elveszve! Ha nem is Gömör, de azért *válami nálunk is van, dé né máz igázi...* Jut eszembe Arkagyij Rajkin híres mondása.

Tudományszervezés, intézmények gründolása

Állandóan pezsgett, vele pezsegtem én is, s rettenetesen imponált, ahogy még egyetemistaként együtt bementünk Pozsonyba az *Irodalmi Szemle* szerkesztőségébe, ahol (két élő, hús-vér költővel, szerkesztővel!) Varga Imrével és Tóth Lászlóval – *tegeződött!*

Emlékeim közt kutatva, egyszer csak egy magtárban találok magamat vele Rimaszécsen, ahol arról beszél, hogyan lesz ez átalakítva szlovákiai magyar múzeumká... Utólag bevallva, a korhadozó gerendák, málladozó vakoatú falak közt bukdácsolva nemigen tudtam lelki szemeimmel abba az épü-

letbe egy élő, funkcionáló múzeumot elképzelni, de nyakamat rá, hogy ő pontosan látta azt, amiről beszélt. Majd jön a rendszerváltás, a rimaszécsi magtárból semmi nem lett (múzeum semmiképpen nem), ám nem sokára már Csáky Pál miniszterelnök-helyettesi előszobájában ülünk, hogy vele a leendő, rimaszombati székhelyű szlovákiai magyar múzeumról tárgyaljunk... Amiből aztán megint semmi nem lett.

Itt azért csak nyújtok némi irodalmi segítséget a Nyájas Olvasónak. Tessék elolvasni B. Kovács István *Álomtitkárságom története avagy: „Pisti a vérzivatarban”* című rendkívül tanulságos könyvét, ami az elmúlt húsz év szlovákiai magyar történéseinek (elnézést az olcsó szójátékért!) kor- és egyzersmind kórrajza. És hogy ne csak a szép, ám mégis csak elvetélt lángoló terveket említsem (azokat sem hiánytalanul!), álljon itt happy endként, hogy több mint tíz esztendeje a rimaszombati székhelyű Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményeinek az igazgatója!

A folklorisztikától a régészeten át a gömörológiáig

Aztán szakdolgozata, majd az abból kinőni készülő, saját szavaival élve, zsi-lettpengényinek tervezett könyve jut eszembe. A budapesti iskola (Istenem, hát melyik másik, hiszen oda járt – kiálthat fel a tájékozatlan olvasó; ám ebben az esetben nem helyhatározóról van szó, hanem tudományos irányzatról, a mesekutató Ortutay Gyula által kidolgozott budapesti vagy egyéniségkutató iskoláról), szóval a budapesti iskola nyomdokain haladva, azt továbbfejlesztve szülőfaluja egy idős asszonyának minden szöveges folklórtudását magnetofonra vette, s abból egy nagyszerű monográfiát készített. Cseh és szlovák katonatársaim enyhén szólva furán méregettek, amikor 1981-ben a znojmoi laktanyában, a postán utánam küldött, átütőpapírra gépelt (tudja-e még valaki, hogy az mit jelent?) több száz oldalas kéziratát olvasgattam szabad időmben. Ehhez képest több mint egy évtizedet kellett várni, amíg (ahogy mondani szokás) nyomdafestéket látott a *Baracai népköltészet* című alapmű. A mából nézve már mindegy is, fő, hogy megjelent, de hogy kinek a szemét szúrta, miért kellett hosszú éveken át a szerzőt áztatva fektetni a kéziratot?

Aztán egyszer csak arról kapok hírt tőle mint a rimaszombati Gömöri Múzeum régésztől, hogy európai mércével mérve is szenzációs rézkori leletekre bukkant Méhi határában. Lelkesen kalauzol ásatásán (még nem mondtam: hasonlóan alakult a pályánk, mindketten néprajz-régészet szakot végeztünk Budapesten, mindketten inkább néprajzosnak éreztük magunkat, s tanulmányaink befejeztével mindkettőnknek régészként sikerült elhelyezkednünk), szóval ebből a szempontból is kollégaként, akkorra már messze nem oly tájékozott kollégaként igyekeztem együttlelkesedni vele.

És folytathatnám még, megemlítve társadalomnéprajzi ihletettségu kiváló tanulmányait, a gömöri kerámiáról írott kis gyöngyszemét, hogy valóban eljussunk a gömörológiáig. És ennek is lettek, vannak (és nyilván lesznek!),

ércnél maradandóbb lenyomatai. Hogy csak egyet említsek, a több kiadást is megért, szlovákul is megjelent *Gömörország* című kultúrhistoriái kalauz.

Betöltöttem a teret, ami rendelkezésemre állott, s noha bőven lenne még miről beszélni, most meg kell szakítanom a visszaemlékező szemlét. S most engedtessek meg a személyes hangvételű írást még személyesebben befejezni.

Pistám! Noha senki nem hatalmazott föl rá, csak a magam nevében mondom (ám meggyőződésem, hogy sokan, nagyon sokan egyetértenek velem), amikor mint lélekben egy kicsit gömöri, mint (szlovákiai) magyar, mint európai megköszönöm Neked azt az irtózatosan nagy munkát, amit eddig kifejtettél: erőt, egészséget, jó kedélyt, egy kicsit szélmentesebb munkakörülményeket kívánok! Várjuk további könyveidet, tanulmányaidat, az általad szerkesztett *Gömörország* újabb és újabb számaint – örömmel és tanulsággal!

LISZKA JÓZSEF

*A kalocsai népművészeti motívumok alkalmazása,
a MALÉV pályázatára beérkezett egyik design terv
(Forrás: internet)*

IN MEMORIAM

Búcsú Kovalcsik Katalintól*

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Búcsúzni jöttünk össze, hogy utolsó útján elkísérjük Kovalcsik Katalin kollégánkat, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézete tudományos főmunkatársát.

Mintegy három évtizeden kutatta a hazai, illetve a környező országokban élő roma közösségek zenei kultúráját. Nemcsak kutatási területe, hanem alkalmazott kutatási módszerei miatt is tevékenysége egyedi és hiánypótló irányvonalat jelentett és jelent a magyar népzene-tudományon belül. Vizsgálatai a roma közösségek zenéjének folyamatos változására irányultak, mely változásokat azonban nem egy minőségében „aranykort” szimbolizáló hagyományos zenei cigány nyelv felől nézve értékelt. Számára a zenének a kommunikációban betöltött szerepe, e szerep változása, a külső hatásokra a közösség által adott belső válaszok feltérképezése volt a lényeges. Mindehhez a kutatott téma komplex, társadalomtudományi, szociológiai, néprajzi, történelmi, kisebbségtörténelmi megközelítése vált szükségessé. Népzene-kutatói munkáját 2010-ben a hazai muzikológia legrangosabb kitüntetésével, *Szabolcsi Bence-díjjal* ismerték el.

De nemcsak kutató volt, hanem egyetemi oktató, publicista, romológus, a cigányság nemzetközileg ismert és számon tartott kutatója, hazai és nemzetközi szakmai szervezetek nagyra becsült tagja, azaz választott témakörén belül minden szinten igyekezett tudását kamatoztatni, átadni. Kutatásai révén egyre inkább átérezte a cigányság életét szorító gondokat, figyelmét nem kerülte el az a szocio-kulturális háttér, amelynek megértése nélkül hosszú távon a magyarság problémái sem oldhatók meg. A roma közösségek zenekultúráját

* Elhangzott 2013. március 4-én a budapesti Fiumei úti Sírkertben.

sebészi pontossággal illesztette e háttérbe saját maga által kifejlesztett módszertanának segítségével. Emberi, empatikus képességeit pedig maguk a kutatás tárgyát képező közösségek, személyek, férfiak, asszonyok, gyerekek igazolták vissza: a többségi társadalomból érkezett fővárosi értelmiségiként, asszonyként el tudta magát fogadtatni a roma társadalom különböző rétegeivel. Ettől a személyes, sokszor szoros kapcsolattól váltak kutatásai és azok eredményei nemzetközi szinten is egyedülállóan értékessé, és személye pedig nemcsak szakmai körökben széles körben ismertté és elismertté.

Kovalcsik Katalin tanulmányait a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, illetve Egyetemen végezte. 1978-ban zeneiskolai szolfézs- és hárfatanár, 2004-ben muzikológus és zenetörténet-tanár szakon diplomázott. Doktori fokozatát 2006-ban védte meg *summa cum laude* eredménnyel. Intézetünknek, az MTA Zenetudományi Intézetének 1979-től volt munkatársa, majd 2006-tól főmunkatársa. Tagja volt a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaságnak, a Magyar Néprajzi Társaságnak, az Európai Etnomuzikológiai Szemináriumnak (ESEM), a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanácsnak (ICTM), amelyben 2010-től egészen haláláig a Magyar Nemzeti Bizottság elnöki tisztét is betöltötte, valamint a Gypsy Lore Society-nek, melynek 2003 óta volt vezetőségi tagja. 1994-től tanított cigány kultúrát és cigány zenekultúrát a Pécsi Tudományegyetemen. 2003-ban az ELTE Kulturális Antropológia Tanszékén román és beás cigány nyelvet, illetve zenei antropológiát adott elő. Nevéhez fűződik az *Európai Cigány Népzene* című, az MTA Zenetudományi Intézet által jegyzett kiadványsorozat, amelyből eddig öt kötet jelent meg. Akadémiai csereegyezmények keretében és ösztöndíjak támogatásával terepmunkát végzett Csehszlovákia, Bulgária, Jugoszlávia, Lengyelország, Moldávia, Románia, Görögország, Nagy-Britannia, Finnország és Kárpátalja cigány közösségeiben. A gyűjtőmunkát román és beás nyelvtudása alapvetően segítette. Szakmai utakon járt és konferenciákon vett részt, előadásokat tartott többek között az USA-ban, Nagy-Britanniában, Izraelben, Németországban, Törökországban és Ausztriában. Bibliográfiája tekintélyt parancsoló: kutatási eredményeiről könyvekben, tanulmánykötetekben és mintegy 40 magyar és több idegen nyelven kiadott szakcikkben számolt be. Számos könyvismertetést, lemezkritikát és a cigány közművelődéssel kapcsolatos írást is közölt.

Ars poeticája gyanánt három szóval idézhetjük meg személyét: tisztaság, tisztesség és emberi méltóság. Próféta buzgalommal hirdette ez utóbbi megőrzésének fontosságát, és vasakarattal hitte, hogy ez mindnyájunk óhaja, az a közös vágy, amely biztosíthatja az emberi társadalmak és közösségek létezésének egyetlen lehetséges filozófiájaként az élni és élni hagyni elv érvényre jutását. E vágytól vezérelve ragadta magához a mitológiai ladik evezőit, hogy emberi méltóságát megőrizve juthasson át a túlsó partra.

Kedves Katalin, emlékedet megőrizzük, tudományos munkádat képességeinkhez és lehetőségeinkhez mérten folytatjuk. Nyugodjál békében!

HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS

A kalocsai motívumok térhódítása napjainkban¹

„Kevés olyan ember él ma Magyarországon, akinek a Kalocsa városnév halatára a paprikán kívüül ne a népművészet jutna eszébe” – írta Bárh János 1981-ben,² de gondolatát még 2002-ben is érvényesnek találta Romsics Imre.³ A majd századnyi idő alatt kialakult „kalocsai” fokozatosan épült be a magyarországi és nemzetközi közvélemény tudatába, és él benne napjainkban is. Mi sem bizonyítja mindezt jobban, mint hogy a Kalocsa kulturális terében élő hagyományok (*hímzés, viselet, pingálás, tánc*) 2010-ben az elsők között kerültek fel (a *busójárás* mellett) a *Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére*. Napjainkban már nem csak az eddig megszokott helyeken, például népművészeti boltokban és vásárokon, vagy a budapesti Váci utcában találkozhatunk kalocsai mintával ékesített terítőkkel, viseletdarabokkal, vagy hímes tojásokkal, de akár a legközelebb eső vegyeskereskedésbe lépve is vásárolhatunk kalocsai módra díszített tejet, pezsgőt, csokoládét, vagy ajándéktáskát. A „kalocsai” a 21. századi mindennapok részévé vált, de mégsem hétköznapi – hanem egyszerre helyi, nemzeti és nemzetközi.

A *Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére* való felkerülés után a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban (Skanzen) működő Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága (SZKÖI) feladatai közé tartozik a jegyzékre felvett közösségek szellemi örökségének propagálása, ennek során arra törekszik, hogy az örökségelemek hagyományos voltát megismertesse a hazai és nemzetközi közönséggel. Közben bemutatja annak napjainkban is felhasználható és hasznos jellemzőit, jellegzetességeit. Valószínűleg e részben jelenkötő bemutatás és a nemzeti szellemi kulturális örökséggé válás keltette újbóli nagy népszerűség eredménye, hogy az utóbbi három évben végtelenül különböző módokon rengeteg új felületen jelent meg a „kalocsai” minta. Kalocsa élő hagyományainak reklámozására például a SZKÖI is készítettet pingálóasszonyt ábrázoló puzzle-t, vagy hűtőmágnest, amiket a Skanzenbe látogatók is megvásárolhatnak, de vehetnek mellé például kalocsaiba öltöztetett csokoládét, vagy ugyanilyen mintájú ékszereket is.

¹ Jelen tömör problémafelvető írás az azonos címet viselő, 2013. június 26-án az ELTE BTK Néprajzi Intézetében megvédett mesterszakos diplomamunkám egy részének rövid kivonata. A teljes dolgozat megtekinthető az ELTE BTK Néprajzi Intézet Könyvtárában.

² Bárh János: *Korai kalocsai hímzések*. Budapest, 1981. 3.

³ Romsics Imre: *Élő népművészet Kalocsán*. Kalocsa, 2002. 5.

A kalocsai motívumok egyes újraértelmezett megjelenési formáira napjainkban ismét felfigyelt a média is. 2011-ben rendkívül nagy figyelmet és visszhangot keltett a Forma-1-ben versenyző McLaren-istálló és a Hugo Boss divatcég által közös munkájuk 30. évfordulója alkalmából 37 országban meghirdetett „*Öltöztess fel a Fináléra*” címet viselő designverseny, melynek keretében a jelentkezők a McLaren két pilótája számára tervezhettek overallt. A beérkező pályamunkák közül online szavazás segítségével választották ki azt az egyet, amelyet a versenyzők a szezon Brazil Nagydíján viseltek. Az első internetes voksolás során a Kalmár Tamás tervezte – Jenson Button és csapattársa, Lewis Hamilton által a Magyar Nagydíj időmérő edzésén is viselt – kalocsai mintás kezeslábas sokáig vezetett, majd a második szavazást is nagy fölényrel nyerte meg. Button után az európa-bajnoki aranyérmes Nádas Tamás műrepülő pilótát érte, megfogalmazása szerint, az a megtiszteltetés, hogy ő lehetett az első olyan magyar versenyző, aki kalocsai mintás overallt ölthetett. A tűzálló anyagból készült, ezért nem hímzett, hanem nyomott kalocsai mintás ruha ötlete a kalocsaiaktól érkezett és szintén általuk valósult meg, főként annak köszönhetően, hogy a pilóta sokat versenyez Kalocsán, ezért úgy gondolták, ő is megérdemli a mintás overallt. A „kalocsai” mindemellett egy másik nemzetközi sportszavazáson is diadalmaskodott. A Real Madrid kapusa, Iker Casillas által szintén 2011-ben hirdetett internetes kesztyűtervező versenyen a Madridban élő Csonka Gergő által kalocsai és matyó motívumokkal díszített kesztyű kapta a legtöbb voksot, ötezerrel többet, mint a második helyezett. Casillas azonban mégsem a „magyar” kesztyűben védett a Bernabéu Stadionban.

Nemcsak a sport, de a divat világában is hódít a „kalocsai”. Hrivnák Tünde „*By Me Spicy*” nevet viselő kollekcióinak vázát az örökké divatos fekete-fehér-piros szín kombinációja határozza meg, amely az állandóságot jelképezi. A ruhákat a kiváló minőségű alapanyagok, aprólékos kézimunka és az egyedi anyagválasztások jellemzik. A kézzel hímzett magyar motívumok különösen egyedivé és elegánssá teszik a ruhákat, valamint a tervező ezek segítségével kívánja felhívni a figyelmet kulturális identitásunk és értékeink megőrzésére is. A tervező célja a magyar népművészeti motívumok hordozhatóvá tétele és átültetése az aktuális divatba. Ruháinak neves viselői közé tartozik például Pataki Zita, Polyák Lilla, Bánhidi Petra, valamint Tatár Csilla is.

2012 márciusában az egész világot bejárták Nicole Kidman repülőtéri fotói, amelyeken az *Oscar-díjas* színésznő, kislányával a karján, egy kalocsai mintás nyári ruhában utazott. A világhírűvé vált ruhát a Judit Folklor tulajdonosa és tervezője, Lukács Judit népi iparművész készítette. A tervezőnek azonban nem ez az első ruhája, amelyet híresség hord, mivel vásárolt már nála többek közt Lady Diana, Roger Moore és Melanie Griffith is. Egy ausztrál divattervezőnek köszönhetően is bővíthet azonban a „kalocsait” viselő nemzetközi hírességek sora. Alice McCall 2012-es kollekcióját ugyanis az orosz matrjoska babák, valamint magyar kalocsai motívumok ihlették.

Kalocsai az ausztrál kifutókon
(Forrás: internet)

A kalocsai minta egyre többször köszön vissza a menyasszonyi ruhákról is. A Rózsa Szalon *Anna* fantáziánévet viselő kollekciónak hagyományos motívumokat egy modern szabású esküvői ruhával ötvöző darabját elsőként a 2013. január 19–20. között a Kongresszusi Központban 20. alkalommal megrendezett Esküvő Kiállításon és Vásáron csodálhatták meg a leendő menyasszonyok. A ruhát később Lipcsei Betta szépségkirálynő öltötte magára egy fotózás kedvéért. Menyasszonyi ruhák mintája azonban már esküvői torták díszje is lehet. A Cake International 2012 nemzetközi tortaversenyen ugyanis ezüst minősítést szerzett házi sütődéjében készült kalocsai mintás tortájával Király Erika, Londonban élő, főállásban gyermekfelügyelettel foglalkozó könyvelő. Sikerének hírére több hazai cukrász és háziasszony is megpróbálkozott már a kalocsai virágmintás torták készítésével.

2012 májusában Szabó Éva, Kalocsáról származó iparművész 72 órás folyamatos pingálás eredményeként robogóját „kalocsai”-ra festette, majd kis idő elteltével egy autót is a kalocsai népi motívumok segítségével varázslott díszessé. A jármű hátsó részének pingálása több mint három nap alkotómunkát igényelt. A művész vallja, hogy e népi motívum nem lehet az enyészeté, nem bújhat el skanzenekben és múzeumokban, ezért olyan hordozókon kell alkalmazni, amelyekkel az emberek nap mint nap találkozhatnak.

Az újítkók sorából a Magyar Posta sem maradt ki, hiszen 2012. július 6–8. között a 85. Bélyegnap alkalmából hagyományosan különleges bélyegek ki-

bocsátásával köszöntötte a bélyeggyűjtők legnagyobb ünnepét. A hímzett és paprika illatú bélyegek a kalocsai Bélyegnapon jelentek meg. A bélyegsorozat kevésbé drága, 80 Ft-os címetén kalocsai hímzés, a 130 Ft-os bélyegképen pedig kalocsai paprikafüzér és a kalocsai Paprika Múzeum épületének külső részlete látható.

2013-ban viszont már nem meglepő a „kalocsai”-val hímzett farmer, póló, ing, szoknya, gyermekruha, vagy tornacipő sem. Továbbá könnyen találhatunk hozzájuk illő, szintén e mintákkal díszített, különböző stílusú táskákat és ékszereket is. Lehet kalocsai motívumokkal ékesített babzsákfotelünk, iPhone tokunk, öngyújtónk, vagy elektromos cigarettánk, fülhallgatónk, számítógépünk, de biciklink is, amelyek elkészítését nem kell feltétlenül külön tervezőre bízunk, hiszen már azonnali használatra kész állapotban is megvásárolhatjuk őket egyes üzletekben. Az élelmiszerboltok polcairól választhatunk „kalocsai”-ba csomagolt energiaitalt, pezsgőt, vagy kézműves csokoládét is, melyeket akár ajándékként kalocsai mintás papírtáskába is csomagolhatunk.

A választási lehetőségek száma szinte végtelen, ahogyan például e használati tárgyak készítőinek megnevezése és felsorolása is, mivel kalocsai motívumot századunkban már nem csak a kalocsai közösség tagjai, mesterei, vagy népi iparművészei tervezhetnek és alkalmazhatnak, hanem gyakorlatilag bárki elkészítheti a saját maga vagy mások számára ajándékba, vagy értékesítésre szánt alkotásokat. Ennek következtében a minták variálódása, az előző korszakokhoz képest még nagyobb mértéket öltött, hiszen az alkotók saját ízlésük szerint komponálhatják és változtathatják meg a csokrok tartalmi és formai összetételét. A kalocsai minta az említett esetekben a legtöbbször egyértelműen felismerhető, de akadnak olyan megfogalmazások is, amelyek esetenként egyszerűsítik, átszínezik, vagy szinte észrevehetetlenné teszik az alapul szolgáló, majd évszázados múlttal rendelkező mintakincset.

A folklorisztikai kutatás számára új problematikát szolgáltat, hogy az UNESCO jegyzékein már nemcsak természeti vagy tárgyi jellegű örökségelemek, de szokások és hagyományok is helyet kaphatnak. A néprajztudomány különböző korszakaira jellemző volt, hogy vagy kimondottan nagy figyelemmel kísérte a Kalocsai Sárköz díszítőművészetét és annak változásait, vagy igyekezett egyáltalán nem venni róla tudomást, s ez a kettősség napjaink tudományos hozzáállásában is megfigyelhető. A kalocsai motívumoknak mindaddig kialakult különféle változatos felhasználási és alkalmazási módjainak vizsgálata ezért napjainkban is a tudományos kutatások kiváló témájául, valamint alapjául szolgálhat. A kalocsai kultúra ugyanis mind a hagyományápolás, mind az örökségesítés különböző fogalmain keresztül egyaránt jól vizsgálható és értelmezhető. Motívumainak alkalmazása hol a survival vagy a revival, hol pedig a folklorizáció vagy a folklorizmus terminusához kapcsolódik, mely jelenségek napjainkig párhuzamosan élnek egymás mellett a „kalocsai” történetében és idézik elő annak változását.

MINDENFÉLE

Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum új főigazgatója

Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere 2013. február 1-jei hatállyal, sikeres pályázat eredményeként Kemecsi Lajost nevezte ki a budapesti Néprajzi Múzeum főigazgatójává. Megbízatása öt évre szól.

Kemecsi Lajos 1969. január 10-én született Budapesten. A tatai Eötvös József Gimnázium elvégzése (1987) után felvételt nyert a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol 1993-ban történelem szakos középiskolai tanár és etnográfus oklevelet, 2002-ben pedig kulturális menedzser képesítést szerzett. Ugyanitt (valamint a Szegedi Tudományegyetemen és a Debreceni Egyetemen) 1996 óta megbízott előadóként tanít és 2011-ben habilitált. Múzeumi vezetési ismeretekre a szentendrei Múzeumi Oktatási és Képzési Központban tett szert 2009-ben. Kandidátus 1998-ban lett, a PhD-fokozatot ugyanabban az évben kapta meg.

1993 és 2003 között a tatai Kuny Domokos Múzeum muzeológusa és a tatai Eötvös József Gimnázium történelemtanára volt. Ebben az időszakban, egyebek mellett, TMB kutatói ösztöndíjjal a paraszti járműkultúrát (1993–1997) kutatta, MTA Bolyai Kutatói Ösztöndíjjal pedig hagyatéki levéltárakat (2000–2003) tanulmányozott, valamint a *Limes – Komárom–Esztergom Megyei Tudományos Szemlét* (1997–2002) és a *Néprajzi Látóhatárt* (2001–2003) szerkesztette.

2003-tól 2013-ig a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban dolgozott: 2007-ig a muzeológiai osztályvezetői, 2013-ig pedig a tudományos igazgatói feladatokat látta el. 2006-ig folytatta az OTKA kutatási program keretében 2000-ben megkezdett, a Komárom megyei szakrális emlékekkel kapcsolatos vizsgálódásait. A Skanzenben a nevéhez fűződik a Néprajzi Látványraktár megvalósítása (2003); a Felföldi mezőváros tájegység és az Északmagyarországi falu tájegység létrehozásában (2003–2006, 2008–2010) mint tájegységfelelős, illetve mint projektfelelős vett részt. Megrendezte a *Falu és város határán* című kiállítást (2010–2011) és elkészítette a hagyományos járművek országos gyűjteményi katalógusát (2011–2012).

1998-tól tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, amelyben 2000-től választmányi tagként, 2004-től 2012-ig titkárként tevékenykedett, 2012-től ő az egyesület főtitkára. 2002 és 2004 között a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület titkára, 2003 és 2011 között az MTA VEAB Néprajzi Munkabizottságának az elnöke volt. 2012-től az MTA Néprajztudományi Bizottságának a titkára.

Munkásságát ezidáig *Jankó János-díjjal* (Magyar Néprajzi Társaság, 1999), *Pulszky Károly-díjjal* (Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, 2006) és *Az Év Kutatója* (MTA VEAB, 2010) kitüntetéssel, illetve címmel ismerték el.

Latin és német nyelvből nyelvvizsgával rendelkezik.

HÁLA JÓZSEF

Rövid hírek, tudósítások

„ÍGY NŐTT A FEJEMRE A SOK VADRÓZSA”. E címmel és a *Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez* alcímmel adott ki könyvet a Kriza János Néprajzi Társaság és a Magyar Unitárius Egyház. A szétszóródott kéziratot összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi: Szakál Anna. A forráskiadvány célja, hogy Kriza János unitárius püspök levelezését feltárja és a *Vadrózsák* gyűjtőhálózatához kapcsolható leveleket, amelyek Kriza Jánosnak és gyűjtőinek a folklórszövegek gyűjtésére, átdolgozására és kiadására vonatkozó elképzeléseit tartalmazzák, egy kötetben hozzáférhetővé tegye. (Kolozsvár, 2012. 416. old. + DVD-melléklet)

SZABÓ LÁSZLÓ EMLÉKEZETE. *Folyóiratunk 2012. 3. számában (85–88. old.) Bereczki Ibolya írásával búcsúztunk el a 2012. július 8-án meghalt kiváló szolnoki etnográfus kollégánktól, Szabó Lászlótól. Az alábbiakban közöljük a hozzánk eljutott, másutt megjelent megemlékezések adatait. Szilágyi Miklós: Szabó Lászlótól búcsúzunk (Mátészalka, 1939. szeptember 29.–Szolnok, 2012. július 8.). Pethő László (szerk.): Jászsági Évkönyv 2012. 316–320. old.; Bereczki Ibolya–Horváth László–Lovas Kiss Antal–H. Bathó Edit: Elment Szabó László, a társadalomnéprajz kiemelkedő kutatója. *Jászkunság* 2012. 1–4. sz. 355–361.; Elment Szabó László. Lovas Kiss Antal búcsúbeszéde. *Ethnica* 2012. 4. sz. 65.; Horváth László búcsúztató beszéde. Uo. 66.; Novák László Ferenc: Szabó Laci Tanár Úr. Uo. 67–69.; Viga Gyula: Emléksorok Szabó Lászlóról. Uo. 69–70.; Bathó Edit: Gyűjtési élményeim Szabó Lászlóról. Uo. 70–71.; Bánkiné Molnár Erzsébet: Gondolataim Szabó Lászlóról és a barátságáról. Uo. 71–72.; Madaras László: Szabó László az anekdoták és a vidámság atyamestere. Uo. 72.; Szilágyi Miklós: Szabó Lacika, aki a munkában is mókamester volt. Uo. 72–74.; Gecse Annabella: 136 liter zenetudomány. Uo. 74.; Nagy Molnár Miklós: Emlékeim Szabó Lászlóról. Uo. 75.; Erdei Sándor: Ki az az ángy? Uo. 75.; Selmeczi Kovács Attila: Egy közös kötet szerkesztése Szabó Lászlóval. Uo. 76.; Selmeczi László: Magán emlékeim Szabó Laciról. Uo. 76–77.; Kozma Károly fotói. 78.; Cserenyák László: Néhány forrásértékű fotó. Uo. 78–79.; Benedek Csaba: Az utolsó út. Uo. 79.; Gecse Annabella: *In memoriam Szabó László*. *Ethnographia* 2012. 4. sz. 448–456.; Uő.: *Az egész utca, In memoriam Szabó László. A néprajztudós, aki nem gyűjtött, hanem beszélgetett*. *Magyar Nemzet* 2012. aug. 25. 34.*

FALU A VÁROSBAN. *„Angyalföld-kertváros története Trianontól kezdődik, és benne van a nagyhatalmi politika, a nemzetállami elképzelések és megvalósítások, Jalta, a kitelepítések, '56, a földönfutók és a rendszerváltás históriája”* – Ember Judit így összegezte az angyalföldi OTI-telepről készült ötórás dokumentumfilmjének lényegét. Ugyanezt mondhatjuk kötetünkről, amelyben egy kiterjedt kutatás eredményeit foglaltuk össze. A teleppel kapcsolatos dokumentumok közlése mellett helytörténeti, városi néprajzi, városantropológiai tanulmányokban foglalkozunk az angyalföldi kertváros múltjával, jelenével és a változások irányával. Az angyalföldi OTI-telep (eredeti nevén Horthy Miklós kertés családi ház telep) Budapest első, egész városrészt alkotó, egységesen beépülő családi házas lakóterülete volt. Építését Horthy Miklós kormányzásának 10 éves jubileuma alkalmából, törvényhozási úton határozták el a kormányzó feleségéről Magdolnavárosnak elnevezett XIII. kerület északi részén. A változatos, főként népies stílusú sor-, iker- és szabadon álló házak építését 1940-ben kezdték. 1944-re 751 földszintes házat vehettek birtokba a sokgyermekes munkáscsaládok és tisztviselők. A központi térre tervezett emeletes lakóházak és a kultúrház építését a háború félbeszakította, végül megváltoztatott tervek szerint csak 1949-re fejezték be. A rendszerváltás után az addig tanácsi bérlemények magántulajdonba kerültek, s ezzel a kertvárosi telep felértékelődött az ingatlanpiacon. Az új beköltözők révén egyre inkább elveszíti eredeti építészeti arculatát, miközben a társadalmi összetétellel együtt a lakosság kapcsolatrendszere is átalakul. (*Falu a városban: az angyalföldi OTI-telep. Dokumentumok és néprajzi tanulmányok.* Szerk.: Juhász Katalin. Dokumentatio Ethnographica 28. L' Harmattan–MTA BTK Néprajzudományi Intézet, Bp., 2012. 270 old.

SZENT HELYEK, ÜNNEPEK, SZENT SZÖVEGEK. *A tanulmánykötet második összefoglalása a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén folyó vallási néprajzi kutatások eredményeinek. A Studia sorozat VIII. tagjaként megjelent első kötet még csak a gyimesi magyarság vallási életének, hiedelemvilágának és vallásos folklórájának feltárásáról számolt be. Időközben a vizsgálatok – melyekbe kolozsvári és budapesti kutatók is bekapcsolódtak – a moldvai magyarság néhány településére, valamint a Maros megyei Szőkefalván létrejött Mária-kegyhelyre is kiterjedtek. Az e terepeken végzett kutatások – és e kötet tanulmányai – három fő problematika köré szerveződnek. A hivatalos és a népi vallásosság kettősségének és kapcsolatainak tisztázása. E kérdéseket Peti Lehel a szőkefalvi kegyhelyen kialakult látomásjelenségek vizsgálatával, Györfy Eszter az ugyanott tapasztalt csodák elemzésével, Kajári Gabriella pedig gyimesi imatársulatok vezetőiről írva közelítette meg. A vallási értékek szerepének megváltozása a modernizáció hatásai nyomán, a „hagyományos” és „modern” jelenségek egymás mellett élése. Csonka-Takács Eszter egy Gyimesből Budapestre költözött család példáját elemzi; Peti Lehel a Szőkefalvára látogató moldvai zarándokcsoportok*

*látomáskultúráját vizsgálja; Kővári Réka és Rudasné Bajcsay Márta az egyházi népének, a vallásos énekkultúra változásait regisztrálja. A római katolikus és ortodox vallás és kultúra érintkezésének, a magyar–román együttélésnek, kölcsönhatásoknak a kérdései, a nyelvi hatások és a nyelvvesztés folyamatai, a kétnyelvűség problémái. Balatonyi Judit a gyimesi „gyermeklakodalmom” kapcsán vizsgálja a románok és magyarok egymással rivalizáló identitáskonstrukciós kísérleteit; Takács György a csíkszéki, kígyómarás elleni – magyarok kezén is románul használt – ráolvasók eredetkérdéseit boncolja; lancu Laura pedig – sajátosan a moldvai magyarság vallásgyakorlásának viszonylatában –, a kétnyelvűség, valamint a doktrinális és vernakuláris vallás kettősségének összefüggéseire világít rá. (Szent helyek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből. Szerk.: Pócs Éva. *Studia Ethnologica Hungarica XV. L' Harmattan–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest–Pécs, 2012. 526 old.*)*

KEMECSI LAJOS A KOCSI KOCSIRÓL. Fontos szerepe volt a magyar, de az európai járműkultúra alakulásában is a Komárom megyében fekvő Kocs községnek. Könyvünkben a kocsi kocsi művelődéstörténetét a különböző történeti források felhasználásával mutatjuk be. A hagyományos magyar járművek történeti jellemzőinek bemutatása mellett a vonatkozó néprajzi ismeretek is megjelennek a könyvben. A kocsi kocsi hiteles emlékének megőrzése nemzeti örökségünk hangsúlyos elemeként fontos, s nem utolsósorban a Kocson élők helyi identitásának is szerves részét képezi, a közösség számára is értékes. (Kemecsi Lajos: *A kocsi kocsi. Művelődéstörténeti és néprajzi tanulmány.* Magyar, angol és német nyelven. Kocs, 2012. 256 old.)

HIEDELEMSZÖVEGEK. *E kötettel indul új szöveggyűjtemény-sorozatunk, amely elsősorban a néphit, népi vallás, vallásos folklór szöveganyagát hivatott közreadni, részint a folklorisztika hagyományos kategóriarendszerében, műfaji beosztásában, részint az aktuális kutatások új kategóriáinak megfelelően. Párhuzamosan készült a még sajtó alá rendezés alatt álló magyar néphit enciklopédiaszerű összefoglalásával, amelynek mintegy példatárául, illusztrációjául kíván szolgálni. A közölt hiedelem-elbeszélések a folklór, illetve hiedelmek gyűjtésének intenzív megindulásától napjainkig tartó mintegy száznegyven éves időszak szövegeit képviselik az ország és a határainkon kívüli magyarság minden térségéből. A kötet a hatalmas gyűjtött anyagból nem a teljes magyar néphitet, hanem annak egy kiválasztott szeletét reprezentálja: a hiedelemlények vagy „mitikus lények” gazdag és színes világát kívánja minél teljesebben, minél több színárnyalatában bemutatni. Könyvünket a folklorisztika, antropológia, művelődéstörténet és más rokon tudományágak művelőin kívül szívesen ajánljuk a magyar kultúra múltja iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönségnek is. (Szerk.: Pócs Éva. *A Magyar Folklór Szövegvilága. I. Sorozatszerk.: Pócs Éva. Balassi Kiadó, Bp., 2012. 716 old.*)*

BELÉNYESY MÁRTA: FEJEZETEK A KÖZÉPKORI ANYAGI KULTÚRA TÖRTÉNETÉBŐL II. Belényesy Mártának a középkori Magyarország anyagi kultúrája köréből írott tanulmányainak újabb kötete, az itt közölt tanulmányok sora együttesen fogja át a középkori földművelő gazdaság problematikáját, kitekintéssel az európai párhuzamokra. Legfőbb forrásaként a korabeli oklevelek szolgáltak. Belényesy leszögezi, hogy *„nem elegendő csupán a forrásanyag gondos feltárása és összegyűjtése, hanem nyelvészeti és néprajzi vizsgálatuk is szükséges. Az oklevelek látszólag holt anyaga az élő nyelv, a néprajz által vizsgált szókészlet segítségével szólaltatható meg”*. Ez a látásmód kiemelte ezeket a tanulmányokat a gazdaságtörténeti, történeti néprajzi munkák sorából, alapját jelentették és jelentik ma is a kutatásoknak. Az eredetileg folyóiratokban, 1954–64 között megjelent nyolc dolgozat felöleli a hazai agrikultúra legfontosabb kérdésköreit: a föld művelésbe vételének, feltörésének módozatain elkezdve a határhasználat és a művelési rendszerek történeti változásán át, az agrotechnika, az eszközkészlet bemutatásáig, az árutermelő gabonatermesztés megjelenéséig, a szőlőművelés táji körzeteinek kialakulásáig és a borfelesleg értékesítéséig. Belényesy Márta egy csokorba gyűjtött, újra megjelentetett cikkei – a 2011-ben megjelent kötetrel együtt, amely a középkori állattartás témáját tárgyalta (Documentatio Ethnographica 26.) – a középkori mezőgazdaság működéséről nyújtanak életszerű, sokoldalúan illusztrált leírást nem csak a történészek, néprajzkutatók, de a szélesebb olvasóközönség számára is. (Szerk.: Báti Anikó. Documentatio Ethnographica 29. L' Harmattan–MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Bp., 2012. 274 old.)

SZÜCS SÁNDOR: A PUSZTA UTOLSÓ KRÓNIKÁSA. *Vonattal átrobogva az alföldi végtelen rónán vagy gépkocsival száguldv a aranyló búza és napraforgótáblák, a haragos zöld kukoricaföldek között ma már csak ritkán látnak az egyenes horizontot megtörő egy-egy falut, kisvárost a távolban. A Nagykunságon, a Sárréten, a Hajdúságban múltat idéző reliktumként áll magányosan egy-egy pásztorszállás vagy tanya. Azokban az években, mikor a nagy szárazsággal küzdünk, a földön öklömnnyi repedések tátonganak, nehezen tudjuk elképzelni, hogy ugyanitt évszázadokon át – a folyószabályozások előtti időben – hatalmas víztenger, benne sás, nád, gyékény rejtette a természet értékeit: halakat, madarakat, állatokat. Itt-ott a kiemelkedő porongon pedig néhány szegényember, pákász, csikász, madarász, halász tengette az életét. Máshol pásztorok vigyázták a rájuk bízott nyájukat kihajtástól beszorulásig. Életmódjuk, tudásuk már a múlté. De ki ne hallgatna bele színes történeteikbe, ha azok bikával viaskodó táltosról, ördögös kocsisról, a leleményes betyárról vagy éppen a tehén tejét elvivő boszorkányról szólnak. Ebbe a világba vezeti el az Olvasót Szücs Sándor, a magyar néprajztudomány egyik legszínesebben író alkotója. A szerző még találkozott azokkal a „vízi emberekkel”, akik élték azt az életet. Lejegyezte történeteiket, érdeklődéssel figyelte, rajzolta azokat a tevékenységeket, amely segítségével a vadon élő növényekből*

használati tárgyakat készítettek, ahogy a madártojásokat, a madár és a nagyobb állat nyomait megkülönböztették vagy éppen felsorolták a rét tengernyi gyógynövényét, virágát. A réten élő emberek ismerték a szél járását, a csillagok állását és megannyi természeti jelenséget, amelyre ma már alig bukkanunk. A puszta utolsó krónikásának könyvét meleg szívvel ajánlom Minden Generációnak. Elolvasásával új ismeretekkel és élményekkel lesz az Olvasó gazdagabb. Örsi Julianna (Második kiadás. Gondozta és a mellékleteket összeállította: Örsi Julianna és V. Szathmári Ibolya. Alföldi Könyvtéka Sorozat 7. Túrkeve, 2012. 324 old.)

AKADÉMIAI IFJÚSÁGI DÍJ KISS RÉKÁNAK. Földváryné Kiss Réka, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézetének tudományos munkatársa az *Egyház és közösség a kora újkorban – A Kükküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében* című pályamunkájának elismeréseként 2012-ben *Akadémiai Ifjúsági Díj*ban részesült.

HAZUG PISTA IGAZSÁGA. Balázs Katalin szerkesztésében *e címen* foglalták könyvbe a gyergyószentmiklósi, 1979 óta a baktai kunyhójában remeteként élő 82 éves egykori vadőr, Hazug Pista (polgári nevén Köllő István) meséit és „az igazság határát súroló” történeteit. A kötet, Dezső László és Dezső Máttyás fotográfiáival a messze földön híres mesélő születésnapjára, 2012. december 6-ára a gyergyószentmiklósi Mark House Kiadó gondozásában jelent meg.

VISELET. *Kalocsa újrafestve – divatot teremtő hagyomány* címmel nagy sikerű, egész napos programot szervezett a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága 2012 elején a budapesti Kossuth Klubban. A rendezvény foglalkozásain az érdeklődők bepillantást nyerhettek a pingálás, a tojáskarcolás, a porcelánfestés fortélyaiba, a kézi- és a gépi hímzés tudományába is. Megcsodálhatták Hrivnák Tünde kalocsai minták által ihletett ruháit, Button és Hamilton kalocsai mintás Forma 1-es pilótaöltözeteit, vásárolhattak kalocsai mintákkal díszített farmereket és pólókat. A program a kalocsai hagyományörzők folklórműsorával zárult. • 2012-ben Farkas Anett kasírozott furnérból készült, a zsendelyes háztetők formavilágát idéző ruháival nyerte el a *Gombold újra! – Divat a magyar* pályázat fődíját. A ruhákon Makovecz Imre szárnyformái és kupolái is megjelentek. Egyik munkája április 16-ától a pesti Dessewffy utca egyik tűzfalán is látható volt: Terézváros önkormányzatának segítségével a Suppré-Neopaint művészcsapat óriás falfestményen örökített meg a kollekciónak egyik darabját. • *Pentatónia* címmel kortárs magyar ruhatervezők kiállítása volt látható 2013. június közepétől egy hónapon át Milánóban, a Palazzo Morandoban. A kiállítás címe arra a zenei alaphangSORRA, az ötfokúságra utalt, amelyre a magyar népzene épült, amely a magyar népművészet alapját adja. Ez az utalás egyértelművé kívánta tenni, hogy az a kincs, amely századokon átívelve népzeneinkben megmaradt, szín-

tén fellelhető és követhető a magyar népi viselettörténet motívum- és formavilágban is. Simonffy Márta, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének elnöke, a divatbemutató kurátora szerint ez a gondolat és gondolkodásmód adta a magyar kortárs öltözéktervezőinek indíttatását, hogy napjaink divatkultúrájában megjelenítsék ezt a szellemi örökséget. Ezeken az öltözékeken a hagyomány sajátos folytatását, átvételét és továbbadását látják, az autentikus népi viseletben meglévő, hagyományos motívum- és formakincsből merítvén egyedi hangvétellő kortárs öltözékeket kívánnak létrehozni, példát adva népviseletünk felhasználásának lehetőségére, ennek a fantasztikus gazdag tárháznak a kortárs öltözékben való világszínvonalú megjelenítésére és megismertetésére. • „Farmer, blúz, ékszer, torta, tetovált bőr, bélyeg, bicikli: lassan nincs a világnak megmutatható olyan felület, amelyen ne tűnne fel a kalocsai – vagy más magyar népi – motívum. Tán már sok is belőle – ám a kultúrakutató szerint egy valamirevaló divatkód épp akkor az igazi, ha szinte idegesítő mértékben elterjed.” Így kezdődik Wekerle Szabolcs Tárház – Minek köszönhető, hogy világtrend lett a kalocsai motívum? című, terjedelmes, a témát részletesen „körüljáró” cikke, amely a *Magyar Nemzetben* (2012. júl. 14. 21., 26–27. old.) olvasható. • A hazai piacon 2007 óta van jelen a Nubu divatmárka. A *Gombold újra! Közép-Európa* 2013. évi pályázatán oldhands kategóriában hozhatta el a fődíjat a Bao Bao kollekciójával, amely a busójárás hagyományából merített. A Nubu – Garam Judit, Kovács Adél, Hajdú Anett – az intellektuális dizájn egyik legfigyelemreméltóbb csapata, ruhái a tudatosan öltözködő, igényes, szabad nő ruhatárának elengedhetetlen kellékei. • Nagy Géza és Nemes Mihály *A magyar viseletek története* című művének reprint változatát a budapesti Kossuth Kiadó adta ki 2012-ben, Tasnádi Zsuzsanna *Népviseletek és népelet a monarchiabeli képeslapokon* címet viselő könyve pedig a Cser Kiadó (Budapest) jóvoltából látott napvilágot 2013-ban.

A HITEL TEMATIKUS SZÁMA: MAGYARORSZÁG FÖLDJE ÉS NÉPE. *E címmel, 320 oldal terjedelemmel jelent meg a Hitel című irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat 2013. februári száma. A benne szereplő tanulmányok, esszék és versek szerzői a következő kérdésekre igyekeznek választ adni. Milyen volt a magyar falu, a magyar mezőgazdaság elmúlt húsz-huszonöt éve? Hol a legnagyobb a gond? Milyen kitérés stratégia képzelhető el? Hogyan él bennünk a magyar vidék ethosza? Van-e paraszti jövő? A figyelemre méltó összeállítást Andrásfalvy Bertalan Magyarország földjének és népének jelene, múltja és jövője című, nagy ívű dolgozata vezeti be (4–24. old.)*

TELEKI PÁL-ÉRDEMÉRMET KAPOTT BARABÁS LÁSZLÓ. A Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriumának 2013. április 10-én megtartott ülésén „magyarságszolgálatuk elismeréseként” több személynek ítélte oda a *Teleki Pál-érdemérmét*, köztük Barabás László néprajzkutatónak, a Marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskola igazgatójának.

GYÖKERES GYÖRGY–OZOGÁNY ERNŐ: TEJFALUSI DŐREJÁRÁS. A dőrejárás nevű régi farsangi szokás egyedül a csallóközi Tejfalun maradt fenn, amelynek éltetője régóta a helyi önkéntes tűzoltó egyesület. A 2013. évi ünnepi felvonulás különlegessége az volt, hogy bemutatták a somorjai Méry Ratio Kiadó által 2012-ben megjelentetett, fenti című reprezentatív albumot, amely Ozogány Ernőnek a szokást bemutató írását és a közelmúltban elhunyt Gyökeres György nagyszerű fényképfelvételeit tartalmazza.

EMLÉKTÁBLA SINKÁNAK. Sinka István emléktábláját 2013. május 17-én Csömörön, egykori lakóházánál avatták fel. A posztumusz Kossuth-díjas pásztor-költő 1944–45-ben itt, a főváros melletti faluban élt és alkotott. Emlékét tíz éve egy most felújított kopjafa őrzi.

EMBER A HAVASON. E címmel, és a Szóts István 100 alcímmel emlékkönyv jelent meg az Emberek a havason és az Ének a búzamezőkről (és több néprajzi film!) kiváló rendezőjének tiszteletére a 2013. évi Ünnepi Könyvhéten. A Magyar Művészeti Akadémia támogatásával kiadott kötetben tanulmányok, dokumentumok, laudációk kaptak helyet.

CIPŐVILÁGBAJNOKI CÍM – KALOTASZEGI CSIZMÁÉRT. Kovács Attila három arany és egy bronzéremmel térhetett haza 2013 tavaszán a cipészek háromévente megrendezett világbajnokságáról, sőt, a női és a férficipő kategóriában is megszerezte a különdíjat. A kisgyőri mester a minőség és a kézműves munka becsületére esküszik, szerinte ezért is eredményes. Négy alkotással mutatkozott be, melyből egy kalotaszegi női csizma a magyar viseletkultúránkból merít. A másik női lábbeli egy antilop és rája bőrből készült cipő volt, a két férfi cipőből az egyik békabőrből, míg a másik borjú és krokodilbőrből készült. Részletesebben lásd Fábos Erika: Magyar mester idén a cipővilágbajnok. Kovács Attila egyszerre hisz a hagyományokban és a jövőben (*Vasárnap Reggel* 2013. máj. 12. 5. old.).

A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA ÚJ TAGJAI. A Magyar Művészeti Akadémiának 2013. május 31-én megrendezett rendes évi közgyűlésén új tagokat választottak. Rendes tagok (mások mellett) a következők lettek: Normantas Paulius (Film- és Fotóművészeti Tagozat); Iancu Laura (Irodalmi Tagozat); Petrás Mária, Halmos Béla, Kékedi László, Stoller Antal (Népművészeti, Néprajzi Tagozat). Mások mellett levelező tagokká választották a következőket: Olasz Ferenc (Film- és Fotóművészeti Tagozat); Eredics Gábor, Vajda László, Szatyor Győző, Mihályi Gábor, Sipos Mihály, Juhász Zoltán (Népművészeti, Néprajzi Tagozat); Zsuráfszky Zoltán (Színházművészeti Tagozat).

MEGHALT KENYÉRI KORNÉLIA. 2013. május 22-én, Budapesten, életének 65. évében meghalt Kenyéri Kornélia könyvtáros, helytörténész, a Hon-

ismereti Szövetség alapító tagja, a Néprajzi Múzeum könyvtárának nyugalmazott vezetője. Tisztelői és barátai május 31-én régi múzeumi munkahelyén emlékeztek meg róla. Temetése június 1-jén volt Csákváron.

CSÁSZÁR ANGELA DIVATBA HOZNÁ A BALLADÁKAT. *Ez a címe annak az interjúnak, amelyet Fodor Erika tollából a Helyi Téma (VIII. kerület, 2013. máj. 1. 6. old.) közölt. A megkérdezett Császár Angela, Kazinczy-díjas színművész „– A nagyközönség olvas még?” kérdésre a következőket válaszolta: „– Olvasnak az emberek, csak átalakulóban van a formája: számítógép, hangoskönyv, okostelefon. Kicsit sajnálom, hogy kevesebb teret kap a fantázia, hétköznapiabbá válik a fogalmazás, szűkül a szókincs, de azért vagyunk mi, a szó és a színpad szolgálói, hogy őrizzük és terjesszük az irodalom gyöngyeit. Persze, nem mindegy, mit. Egy magyar népballadában legalább annyi csodás elem van, mint a Harry Potter-könyvekben, csak az nem divat. Divatba kellene hozni egy Röpülj, magyar szó! vetélkedővel!”*

JARED DIAMOND AZ ANTROPOLÓGIA HASZNÁRÓL. Jared Diamond hetvenöt éves amerikai kutató és író. Nehéz meghatározni a szakterületét, minthogy eredetileg a Harvard Egyetemen, majd Cambridge-ben emberi fiziológiából doktorált, később viszont az új-guineai madárvilágot, majd az ökológiát és az evolúciót kezdte kutatni. Ezután a tapasztalatait felhasználva a környezeti adottságok és az emberi történelem összefüggéseinek szakértőjévé vált. Jelenleg a Los Angeles-i Kaliforniai Egyetem földrajzprofesszora. Ismeretterjesztő íróként számos bestsellert írt, amelyek többsége magyarul is megjelent. Így a *Miért élvezet a sex?*, *A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása*, *a Háborúk, járványok, technikák*, *az Összeomlás* és a *Világ tegnapig*. „Ugyanolyan ártalmas, ha vadállatnak tartjuk a természeti népeket, mintha faöllelgető hippinek tekintjük őket, tartja Jared Diamond evolúcióbiológus-etnográfus, a világ egyik legolvasottabb ismeretterjesztő írója. Diamond legújabb könyve, *A világ tegnapig* nemrégiben jelent meg magyarul” – így kezdődik Molnár Csaba Jared Diamonddal készített, Ismeretlen magány – Jared Diamond az antropológia hasznáról, az esernyőkről és az újjáéledő nyelvekről címet viselő interjúja, amelyet a *Magyar Nemzet* (2013. május 4. 23. old.) közölt.

A „CSÁNGÓ KÖRKÉP” BRÜSSZELBEN. *Az Európai Parlamentben Tőkés László néppárti képviselő meghívására mutatták be a finn Tytti Isohookana-Asunmaa – volt finn kulturális miniszter – Csángó körkép címen a Méry Ratio Kiadó gondozásában megjelent könyvének reprezentatív kötetét. (A kötetről és szerzőjéről folyóiratunk 2013. 1. számának 93–94. oldalán írtunk.)*

FOGY A MAGYAR A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN. 2001-ben még 11,8 millió ember vallotta magát magyarnak a Kárpát-medencében, a 2011-es népszámlálások során ennél 1,4 millióval kevesebb, azaz mindössze 10,4 millió

ember határozta meg magát magyarként. A Kárpát-medence összlakossága 2001-ben 26,8 millió volt, 2011-ben 25,7 millió. Mindez a *Korfa* című hírlevélben olvasható. A rendelkezésre álló adatok szerint a magukat magyar nemzetiségüként megjelölők csökkenésének üteme jelentősen felgyorsult, amelyért komoly részben a nemzetiségükről nem nyilatkozók számának növekedése a felelős. Magyarországon például csak 8,3 millió ember vallotta magát magyarnak – tíz évvel korábban még 9,4 millió ember mondta ugyanezt magáról. A környező országok közül a legtöbb magyar Romániában él – Erdélyben 1,22 millió magyar boldogult 2011-ben, kétszázezerrel kevesebb, mint tíz évvel korábban. Szlovákiában sem gyarapodik a magyar lakosság: tíz év alatt 60 ezerrel csökkent a populáció, ami 2011-ben alig 459 ezer embert jelentett. A Vajdaságban negyvenezres a csökkenés, ott 250 ezren maradtak. Kárpátalján tízezres a fogyás, két éve 141 ezren használták anyanyelvként a magyart. Horvátországban és Ausztriában ellenben kissé emelkedett a magyarok lélekszáma. (Ö. Z. *Népszabadság* 2013. máj. 11. 2. old.)

SZÉKELY KÖNYVTÁR. *A csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal százkötetesre tervezi a Székely Könyvtár című sorozatot, amelyben különböző korokban élt, ismert és kevésbé ismert alkotók szépirodalmi, történelmi, néprajzi, szociográfiai művei szerepelnek majd, a tervek szerint egyfajta „székely szellemi minimum” áll össze a sorozat darabjaiból. A 2013. májusig megjelent 15 kötet közül különösen az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Székely népbaladák; Mikes Kelemen: Törökországi levelek; Tamási Áron: Ábel a rengetegben; Bözödi György: Székely bánja; Benedek Elek: Székely népmesék; Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae; Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus.*

A HONISMERETI SZÖVETSÉG ÚJ ELNÖKSÉGE. A Honismereti Szövetség 2013. május 25-én a Magyar Nemzeti Múzeumban megtartott tisztújító közgyűlésén megválasztották a 31 fős elnökséget, a vezető tisztségeket ettől a naptól az alábbiak viselik. Elnök: Debreczeni-Droppán Béla történész-levéltáros (Magyar Nemzeti Múzeum); alelnökök: Gálné Jáger Márta levéltáros, Hála József néprajzkutató, Mándli Gyula könyvtáros, igazgató (Katona Lajos Városi Könyvtár, Vác), Rémiás Tibor történész (Dobó István Vármúzeum, Eger); titkár: Bartha Éva történész. Az egyesület folyóiratát, a *Honismeret*et a következő ciklusban is Selmeczi Kovács Attila néprajzkutató szerkeszti.

ELHUNYT KATONA TAMÁS TÖRTÉNÉSZ. *Nyolcvanegy éves korában, 2013. június 28-án elhunyt Katona Tamás történész, politikus, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének nyugdíjas munkatársa, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jeles kutatója. Az egyetem elvégzése után könyvtárosként dolgozott. Az 1960-as évektől a Ma-*

gyar Helikonnál, majd az Európa Könyvkiadónál volt szerkesztő és műfordító. Az 1970-es években részben az ő kezdeményezésére indult meg két fontos könyvsorozat, a *Bibliotheca Historica* és a *Pro Memoria*. 1990 és 1998 között országgyűlési képviselő volt, először a Magyar Demokrata Fórum, majd a Magyar Demokrata Néppárt színeiben. 1990 és 1992 között külügyminisztériumi, 1992-től 1994-ig miniszterelnökségi politikai államtitkár volt. 1994 és 1998 között Budapest I. kerületének polgármesterként, 2000-től 2002-ig pedig Magyarország Varsói nagykövetségént tevékenykedett. Végső búcsúztatása július 23-án volt a budapesti Farkasréti temetőben. • A néprajztudomány számára is hasznosítható eredményeiből két elemet emelünk ki: Új adatokkal gazdagította az *Ipolyi Arnold-irodalmat*, s úgy is mint távoli rokon, ápolta Orbán Balázs emlékét. Az ő szerkesztésében jelent meg válogatás „a legnagyobb székely” A Székelyföld leírása... (I–VI. Pest–Bp.; 1868–1873) című klasszikus művéből (sajtó alá rendezte: Péterfy László, az utószót írta: Kósa László, Bp., 1982., második kiadás: Bp., 1985) és 1990. december 19-én a budapesti Széchenyi Casino Hagyományörző és Művelődési Társas Kör rendezvényén tartalmas és szép előadást tartott róla, amelyet a Néprajzi Hírekben (1991. 1. sz. 100–103. old.) Gondolatok Orbán Balászról címmel közöltünk. (Hála József)

ÉGÉSI SÉRÜLTEK KUNADACSON SZENT IVÁN ÉJJELÉN. Többen is égési sérüléseket szenvedtek a Mária Lovagrend Által Ősi Forrás címen szervezett rendezvényen a Bács-Kiskun megyei Kunadacson. A résztvevőknek forró parázson kellett járniuk. Józanné Sipos Etelka, a szervező Közösségi Információs Térség Alapítvány ügyvezető igazgatója szerint a 2013. június 23-án este 10 órakor kezdődött „hagyományörző” Szent Iván-éji szertatáson résztvevők közül tizenketten azért sérültek meg, „Mert nem készültek fel kellőképpen mentálisan a feladatra.” Hat embert kellett a kecskeméti kórházba szállítani.

HALÁSZ MARGIT: VIDRÓCZKI-KÓDEX. Napjaink népmesei szegénységében és egyszerűségében élő mátrai szénégető fiú, Matyi egy barlang mélyén ráakad a legendás betyár, Vidróczki „kódexére”, s ezzel izgalmas kalandok, szerelmek és messzi utazások veszik kezdetüket, letehetetlen pikareszkregény-nyé kerekedve. (Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2013)

MAGYAR ÉS AZERI PÁVA BÉLYEGEKEN. A Magyar Posta és az Azerbajdzsáni Posta közös, 300–300 Ft névértékű bélyegeket adott ki 2013. júniusban. A bélyegújdonságok az Iparművészeti Múzeum és a Néprajzi Múzeum szakmai közreműködésével, Weisenburger István grafikusművész tervei alapján készültek. Az egyik bélyegképen, világos alapon, egy Dunántúlról származó keresztaszemes hímzés; a másik címleten egy kaukázusi szöttes részlete látható. A bélyegeken bemutatott pávamotívum mindkét nép művészetében igen gyakori.

ÜNNEPI KÖNYVHÉT, 2013. A 2013. június 6. és 10. között megrendezett 84. Ünnepi Könyvhétre megjelent kiadványok közül az alábbiakat ajánljuk olvasóink figyelmébe. *Gracza György: A nevető Magyarország. Népi fortélyok és úri huncutságok (az 1901-ben napvilágot látott könyv újrakiadása, Helikon, Bp.); Halász Margit: Vidróczki-kódex (Kortárs, Bp.); Molnár Vilmos: Az ördög megint Csíkban (Bookart, Csíkszereda); Muszka Sándor: Sanyi bá. Székely egypercesek (Ulpius-Ház, Bp.); Rostás-Farkas György: Ördögi históriák. Paramichi. Cigány mesék, hiedelemmondák (Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Bp.); Bárdosi Vilmos: Lassan a testtel! Emberi testrészek a magyar szólásokban, közmondásokban (Tinta, Bp.); Lopes-Szabó Zsuzsa: A bükki füvesember nyomában. Házi Patika Gyuri bácsi gyógynövényeivel (Szerzői kiadás); Zichy József gróf: Ázsiai útinapló. Gróf Zichy József utazásai I.; Amerikai útinapló. Gróf Zichy József utazásai II. (Széphalom, Bp.); Benedek Elek: Édes anyaföldem. Egy nép és egy ember története (Helikon, Bp.); Egyed Ákos: A székelyek rövid története. A megtelepedéstől 1989-ig (Pallas-Akadémia, Csíkszereda); Pál-Antal Sándor: A székelyek földje és népe (Mentor, Marosvásárhely); Tóth Péter: Tanulmányok a magyarországi jászok és a Jászság középkori történetéről (Lucidus, Bp.); Burány Béla: Így éltünk a Délvidéken. Hagyaték. Második és Harmadik könyv (Nap, Bp.); Az Olympos mellett I–II. Mágikus hagyományok az ókori Mediterraneumban. Válogatta Nagy Árpád Miklós (Gondolat, Bp.); Babirák Hajnalka: A kaukázusi Georgia (L'Harmattan, Bp.); Boldizsár Anikó: Mesekalauz úton lévőknek (Magvető, Bp.); Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből (L'Harmattan, Bp.); Varga Csaba: Szóértelmező szótörténeti szótár (Fríg, Pilisszentiván).*

MEGNYÍLT AZ ÚJ FERENCZY MÚZEUM. Ünnepélyes keretek között adták át 2013. június 18-án a közönségnek Szentendrén az új Ferenczy Múzeumot. Az intézménynek az egykori Pajor-kúria felújított épülete ad otthont a város központjában. A megnyitóval egybekötve felavatták Radnóti Miklós emléktábláját is. A költő 1942-ben ebbe az épületbe vonult be munkaszolgálatra. Emlékbeszédet tartott Ilan Mor, Izrael Állam budapesti nagykövete; köszöntőt mondott Kálnoki-Gyöngyössy Márton múzeumigazgató és Dietz Ferenc, Szentendre polgármestere. A kiállításokat Halász János államtitkár és Fabényi Júlia művészettörténész nyitotta meg. (F. B. *Magyar Nemzet* 2013. jún. 19. 15. old.)

NÉPI FORTÉLYOK, ÚRI HUNCUTSÁGOK. A budapesti Helikon Kiadó gondozásában 2013-ban újra megjelent Gracza György *A nevető Magyarország – Népi fortélyok és úri huncutságok* című könyve, amely kitűnő kor- és kórképet ad az Osztrák–Magyar Monarchia magyar világáról, nemzetiségeiről, katonaságáról, papságáról, népi humoráról és tiszteletlen fővárosi vicceiről, tematikus fejezetekbe sorolva a tréfás, derűs történeteket.

MIT VINNE MAGÁVAL, HA MENEKÜLNIE KELLENE? Ezt a kérdést tette fel a *Metropol* című napilap néhány ismert személyiségnek és a válaszokat a 2013. június 20-i számában (14. old.) közölte. A kérdésre Miklósa Erika nemzetközi hírű operaénekes a következőket válaszolta: *„Sajnos vannak személyes élményeim a meneküléssel kapcsolatban. Félig-meddig a Vajdaságból származom, és a jugoszláv háború idején a családom sok tagja hagyta el hazáját az életveszély vagy a frontra szólító behívó elől menekülve. Ma szétszórva élnek a világban. Azt vinném magammal, ha menekülnöm kéne, amit senki nem vehet el tőlem, ahogyan a hangomat sem: egy dalt. Egy olyat, amelyik számomra a legjobban kifejezi a hazaszeretetet, a honvágyat és a szerelmet: az A csitári hegyek alatt dalt.”*

EMLÉKEZÉS VISKI KÁROLYRA. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya az Akadémia felolvasótermében 2013. június 10-én megemlékezést szervezett Viski Károly akadémikus néprajzkutatóról. A rendezvényen, nagyszámú hallgatóság előtt Paládi-Kovács Attilának, az MTA rendes tagjának, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya elnökének vetített képekkel illusztrált, nagy elődünk életét és munkásságát részletesen bemutató és elemző emlékbeszéde hangzott el, amely nyomtatásban az Ethnographiában fog megjelenni.

ELHUNYT HALMOS BÉLA. Hatvanhét éves korában, 2013. július 18-án elhunyt Halmos Béla *Széchenyi-díjas* népzenekutató, népzenesz, a táncházmozgalom egyik elindítója, a táncházarchívum alapítója. Temetése augusztus 9-én volt a budapesti Farkasréti temetőben.

ISZLÁM MŰTÁRGYAK AZ IPARMŰVÉSZETIBEN. Nyolcvan iszlám vonatkozású műtárgyat lehet megnézni 2013. július 8-tól a budapesti Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. A tárlat az intézmény második emeleti kupola-termében kapott helyet az épület tervezett rekonstrukciójáig. A felújítás után nagyjából hatszoros alapterületen, mintegy 1200 négyzetméteren, több más tárgy-együttessel bővülve nyílik meg újra a kiállítás az erre a célra kialakítandó, úgynevezett „Iszlám szárnyban”.

SZILÁGYI MIKLÓS KITÜNTETÉSE. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés kimagasló tudományos teljesítményének elismeréseként Szilágyi Miklósnak 2013. augusztus 15-én *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Díjat* adományozott.

BARSI ERNŐ (1920–2013.) Kilencvenhárom éves korában, 2013. augusztus 8-án elhunyt Barsi Ernő református lelkész, hegedűtanár, a Nyugatmagyarországi Egyetem nyugalmazott főiskolai tanára, „a Tanító”. Búcsúztatása augusztus 16-án volt Győrben, a Szabadhegyi Új köztemetőben.

NYOMÁRKAY ISTVÁN: SZLÁV SZOMSZÉDAINK. Hogyan fejlődtek a szláv nyelvek? Hol volt a szlávok őshazája? Értjük-e, ha egy szláv vendégünk uzsonnára cseresznyét, vacsorára pecsenyét kér? Ezekre, s még sok más kérdésre ad választ az Akadémiai Kiadónál, Budapesten 2013-ban megjelent kötet.

VÉGH ALPÁR SÁNDOR A SKANZENRŐL. *Augusztus 17., szombat. Ma újra beláttam, mennyire fontos az előadásmód. Szentendrén jártunk a skanzenben. Utoljára két éve látogattunk el oda. Akkor a nagy melegben megfáradt lányunkat a nyakamban cipeltem jó darabig. Erre ma már nem vállalkozom, de nem a súlya miatt. Folyton le kéne tennem, hol egy szederbokor, hol egy simogatásra érdemes macska miatt. Ahogy akkor, most is felvillanyozott, hogy a skanzent átszelő motorvonat éppolyan – de lehet, hogy ugyanaz –, mint amilyennel Mezőtúrról jártunk át Túrkevére, amikor még létezett a két város között vasút. Okos ember volt, aki kitalálta, hogy fektessenek síneket a skanzenben a tájegységek közé. Hamarabb odaér az ember. A felnőtteknek külön élmény, amikor észreveszik a kocsiiban a régi figyelmeztető táblákat. A vonatvezető előtt ezt olvasni: „Szemed a pályán legyen!” Intelmes a másik is, a kocsiban: „Ruha- és zsebtolvajoktól óvakodjunk!” Visszatérve az előadásmódra, másnap a rádióban megszólaltatták kedvcsinálóként a skanzen egyik felelősét. Épp arról a részéről beszélt, amelyet sok más mellett alaposan bejártunk. A Bakony és a Balaton-felvidék házait, a vízimalmot. Láttunk szappanfőzést, egy helyen a lányunk buborékot fújt, odébb hamulúggal fémteknőben mosott. Kiderült, hogy éltünk minden lehetőséggel, amikről az illetékes hölgy beszélt. Szépen beszélt. Jól. Annyira jól, hogy azt gondoltam, mi egy másik skanzenben jártunk. Nem lett volna ezzel semmi baj, végtére a park így is rengeteg élményt adott, ám a kettő: a látottak és a rádióban hallottak között elég nagy volt a különbség. A skanzen beépítetlen részét gaz borítja. A szél jár-ke, időnként fölkap némi port, s odébb leszórja. Pár ház beázott, a szobákból kiköltöztették a régi bútorokat. Láttam, éreztem a fenntartók igyekezetét: kedvességükkel próbálták feledtetni a hiányokat. A ritkuló zsúpfedeleket, a padokat, amelyekre oly szívesen letelepednének a fáradó vendégek. Megőriztük a két év előtti térképet. Összevetettük az ideivel, és semmi változást nem láttunk. Feltételezem, hogy a skanzent bővíteni fogják. Hely van rá, ezért kaptak jókora területet. De... A Nagy-kunság szülőteként nem értem, hogy a Felső-Tisza-vidéket kivéve miért mostohagyerek az Alföld többi része. Láttunk néhány mezővárosi portát, de semmit, ami a Hortobágyra, a tiszai halászok világára vagy az amúgy is alig ismert bihari részekre utalna. Hiányolom a fentieket, de hadd tegyem rögtön hozzá: a szentendrei skanzenben, ebben a kis modell-országban minden mindig elkápráztat. Elfog az érzés, milyen jó ebben a hazában élni. No, talán újabb két év elteltével más lesz... Adja isten! (Részlet a Köznapló című cikkből, Magyar Nemzet 2013. aug. 24. 37. old.)*

MEGHALT ÁG TIBOR. Életének 85. évében, 2013. augusztus 29-én elhunyt Ág Tibor népzene-kutató, karnagy, zeneszerző. Ág Tibor 1928-ban született Pozsonyban. A tanítóképző intézet elvégzése után rövid ideig egyetemre járt, majd hamarosan az 1953-ban alakult Ifjú Szívek (akkori teljes nevén Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes) művészeti vezetője és karnagy lett. 1957 és 1962 között az együttes igazgatója volt, emellett aktív szerepet vállalt a Csemadokban és más magyar szervezetekben is. 1968-ban megszervezte a *Tavaszi szél vizet áraszt* című országos népdalvetélkedőt, több mint tízezer felvidéki magyar népdalt gyűjtött össze az elmúlt évtizedekben. Munkásságát több magyarországi és szlovákiai kitüntetéssel is elismerték.

LAJKÓ FÉLIX LEMEZE A VILÁGZENEI TOPLISTA ÉLÉN. A világszerte ismert hegedűs első, Mező című citerás albuma áll a világzenei toplista első helyén. Ilyen rangos helyre legutóbb a kilencvenes évek elején került magyar szerzemény, Sebestyén Márta egy felvétele. A WMCE (World Music Chart Europe) világzenei toplistájához havonta egyszer választják ki a legfrissebb világzenei lemezek közül az első 10-et a 24 európai országból származó világzenei szakemberek. A Top 10-es listát ezután minden hónapban közzé teszik a WMCE weboldalán (www.wmce.de). Augusztus elsejétől a listát Lajkó Félix Mező című lemeze vezeti – közölte az MTI-vel Hegedűs Anna, a Fonó Budai Zeneház sajtókapcsolatokért felelős munkatársa. A hegedűvirtuóz először 2012-ben a Budapest Folk Fest nyitókoncertjén játszott nagyközönség előtt gyermekkori, legkedvesebb hangszerén, a citerán. Majd egy évvel később, 2013 áprilisában ugyanezen a fesztiválon bemutatta első csak citerás lemezét. A felvételen közreműködik Brasnyó Antal brácsán, Kurina Ferenc bőgőn, Kurina Mihály cimbalmon. (Vasárnap Reggel 2013. aug. 4. 13. old.)

MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI (1922–2012). 2012. augusztus 14-én hosszas betegség után Zágrábban elhunyt Maja Bošković-Stulli folklorista. „Az utóbbi fél évszázad legjelentősebb horvátországi (korábban Jugoszláv) népköltészet-kutatójára”-ról az újvidéki *Híd* című folyóiratban (2013. 5. sz. 68–72. old.) Voigt Vilmos emlékezett meg.

GRYNAEUS TAMÁS ANDRÁS TEMETÉSE. Grynaeus Tamás András nyugalmazott ideg-, elmeszakfőorvos, történész és néprajztudós, a szegedi egyetem címzetes docense, a budavári Evangélikus Gyülekezet presbitere 77 éves korában, 2008 novemberében kutatóútja során Áthoszon tragikus körülmények között visszaadta lelkét a Teremtőnek. A két és fél év után föllelt és újabb két év elteltével nagy nehezen hazahozatott földi maradványait végakarátának megfelelően szűk családi körben helyezték örök nyugalomra a Budapest–Farkasréti temetőben az evangélikus egyház szertartása szerint. 2013. szeptember 28-án a budai Bécsi kapu téri evangélikus templomban emlékeztek rá.

MAGYAR MESE PARK A VIDÁM PARK HELYÉN. A magyar népmesék által ihletett mese parkot és egy a szubtrópusi növény- és állatvilágot bemutató családi élményparkot tervez a Fővárosi Állat- és Növénykert a 2013-ban megszüntetett Vidám Park területére. Kalandpálya, vízi szafari és állatkifutó is várja majd a látogatókat. A Vidám Park műemléki játékait lehetőség szerint üzemeltetni fogják.

MÚZEUMI NEGYED – NÉPRAJZI MÚZEUM. A Szépművészeti Múzeum 2013. júliusban írt ki ötletpályázatot a budapesti Városligetbe tervezett múzeumi negyed épületeinek elhelyezésére és az ezzel összefüggő környezetalakítási feladatokra. Az ötletpályázat leadási határideje szeptember 9. volt. Összesen 12 pályaművet díjazott a bírálóbizottság a beérkezett 47 pályaműből. A kiíró Szépművészeti Múzeum csaknem húszmillió forint értékben vásárolja meg a legjobbnak ítélt pályázatokat. A kormány 2013. július 2-án megjelent határozatával döntött az új nemzeti közgyűjteményi épületegyüttesre vonatkozó koncepció második ütemeként a Városliget átfogó hasznosítási koncepciójáról. A most kiírt ötletpályázat a ligetben felépítendő múzeumi épületek (az új Nemzeti Galéria – együtt a Ludwig Múzeummal –, a Néprajzi Múzeum, a Magyar Zene Háza, a Magyar Fotográfiai Múzeum, valamint a Magyar Építészeti Múzeum) optimális elhelyezését célozta. Az elképzelések szerint a múzeumok nemzetközi építészeti tervpályázatát az elhelyezési ötletpályázat alapján véglegesített helyszínekre – 2013 végén írják ki.

HOLLÓKŐ ÖRÖKSÉGE. 2012-ben egy internetes szavazás résztvevői Hollókőt választották az ország legszebb falujának. Ez az elismerés a világörökségi címet birtokló ófalunak szól, amely 1987-ben került fel az UNESCO világörökségi listájára. A most megjelent *Hollókő öröksége* című kötet, amelyben sokféle tanulmány, dokumentum, interjú, visszaemlékezés szerepel, Hollókő utóbbi nyolcvan évét fogja át. Ehhez hasonló válogatás még nem készült magyar világörökségi helyszínről. A kötetben nemcsak visszaemlékezések, hanem eredeti dokumentumok, tervek, tanulmányok is helyet kaptak, és a falu életének alakulásában fontos szerepet játszó hollókőiek is megszólalnak. A válogatásban sokféle látásmód, vélemény megjelenik. A szerzők máig ható érvennyel vallanak egymásról, munkájukról, korábbi önmagukról is. A kötet a maga sokrétűségével nagyon sok szakmai kérdésre, dilemmára választ ad, ugyanakkor vitára is inspirál. Különösen fontos ez a mű azok számára, akik világörökségi ügyekkel, vidék- és falufejlesztéssel kívánnak foglalkozni, vagy bepillantást szeretnének nyerni a legszebb magyar falu történetének fejezeteibe és napjaink égető kérdéseibe. • Családjával kereste fel 2013. október 12-én Áder János köztársasági elnök a világörökség részeként nyilvántartott Hollókőt, ahol a kötetlen program során bejárta az ófalu utcáit, múzeumait, tájékozódott a helyi hagyományörzészről, majd megtekintette a szüreti felvonulást. Az államfő beszédében úgy fogalmazott: az, hogy egy közel négyszáz lelkes

falu vonzó tudott maradni a fiatalok számára, világosan bizonyítja, jó úton jártak azok, akik az utóbbi húsz évben kitartottak Hollókő eredeti arculatának megőrzése mellett, és az ott élők mindent megtettek annak érdekében, hogy továbbra is megérdemeljék a világörökségi címet. (MTI)

MUZSIKUS CIGÁNYOK PARKJA. Nagyszabású ünnepség keretében adták át a Muzsikus Cigányok Parkját a Budapest VIII. kerületi Baross utca és a Szigony utca kereszteződésénél található téren 2013. október 26-án. A parkban felállított négy emlékoszlopon jelenleg nyolc olyan cigányzenészt (Cziffra Györgyöt, Járóka Sándort, ifj. Járóka Sándort, Berki Lászlót, Lakatos Sándort, Bobe Gáspár Ernőt, Pertis Jenőt és Kozák Gábor Józsefet) ábrázoló domborművet láthatunk, akik Budapesthez és Józsefvároshoz kötődnek, de a magyar zene nagyköveteiként bejárták az egész világot. Később még nyolc zenész emlékének megörökítésére lesz lehetőség az oszloponokon.

ÚJJAÉPÜL A SZENTKÚTI KEGYHELY. Ünnepeles keretek között helyezték el a Mátraverebély–Szentkúton található nemzeti kegyhely alapkövét, az eseményen részt vett Áder János köztársasági elnök is. A szentkúti zarándokhely infrastrukturális fejlesztése és műemléki rekonstrukciója, valamint a kommunista rendszer pusztításának maradványait felszámoló építkezés két és fél milliárd forint uniós forrásból valósul meg. A munkálatokkal 2014 novemberére végeznek. (V. T. *Magyar Nemzet* 2013. október 4. 2. old.)

ELHUNYT FERENCZ ÉVA. Életének 62. évében, 2013. október 17-én tragikus hirtelenséggel elhunyt Ferencz Éva Magyar Örökség Díjjal kitüntetett énekes, színész, előadóművész. Ferencz Éva A Magyar Kultúra Lovagja, a Széchenyi Társaság díjazottja, valamint Tinódi lant-díjjal kitüntetett művész, a magyar zenei és prózai néphagyomány elkötelezett ápolója és közvetítője volt.

KÖLTÖZIK ÉS MEGÚJUL A SZIGETKÖZ MÚZEUM. Mosonmagyaróvárról a közeli Máriakálnokra költözik, 2014 nyarán pedig újra megnyit a Szigetköz Múzeum. A település egy 17,7 milliós projekt (mintegy 14 milliós a pályázati rész) egyik elemeként veszi át az eredetileg a mosonmagyaróvári várpincében elhelyezett, de hosszabb ideje nem látogatható gyűjteményt. A tárlat egyszerre mutatja be a Mosoni- és az Öreg-Duna között elterülő térség élővilágát, halászati hagyományait, és olyan különlegességét is, mint a szigetközi aranyosás.

PRO URBE BUDAPEST DÍJAT KAPOTT BODÓ SÁNDOR. A Fővárosi Közgyűlés a Pest, Buda és Óbuda egyesülésének 140. évfordulója, Budapest születésnapja (november 17.) alkalmából 2013. november 13-án megrendezett ünnepi ülésén Tarlós István főpolgármester kitüntetésekkel adta át neves tudósoknak, művészeknek, sportolóknak és közéleti személyiségeknek. A néprajz és

múzeumügy területén folytatott csaknem öt évtizedes tudományos munkásságáért és magas színvonalú intézményvezetői tevékenysége elismeréséül a Pro Urbe Budapest kitüntetésben részesült Bodó Sándor etnográfus, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, Társaságunk elnöke.

MAGYAROK A SIEF-BEN. A 2013. évi tartui kongresszusán a SIEF Working Group on Folk Religion Povedák Istvánt választotta elnökévé. Povedák István volt az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (Szeged) munkatársa. 1999–2006 között e tisztet Barna Gábor (Szeged) töltötte be, utána egy ciklusban Ulrika Wolf-Knuts (Abo), most pedig Peter Jan Margry (Amszterdam) a SIEF ügyvezető alelnöke. Ebben az évben a SIEF International Ethnographic Network munkacsoportját, aminek Thomas Schippers-szel (Aix-in-Provence) együtt 2000 óta Barna Gábor egyik, majd 2010 óta egyedüli vezetője, új néven újraalakította. Az új munkacsoport neve: SIEF Working Group on Space-lore and Place-lore, vezetője továbbra is Barna Gábor. Titkára a cseh akadémiai kutatóintézet fiatal munkatársa, Jiri Woitsch. A szűkebb vezetőségben van még Jelka Vince-Pallua (Zágráb) és Szabó Á. Töhötöm (Kolozsvár). Az újjászervezés oka a hagyományos etnokartográfiai témák iránti érdektelenség volt. Ezt megőrizve a munkacsoport minden, a kultúra és a társadalom minden, térbeliséggel, lokalitással összefüggő problémája iránt nyitott lesz. Reméljük, valóban sikerül megújítani a csoport tevékenységét. 2014-ben Prágában, azt követően pedig Kolozsváron tervezik nemzetközi konferenciájukat. Mindez azt jelenti, hogy a SIEF azon fórumain, ahol elősorban dolgozni kell, két magyar és szegedi munkatárs van jelen, képviselve a magyar néprajzot. (Barna Gábor)

KIGYULLADT A BAKONYI HÁZ. Életveszélyessé nyilvánította 2013. november 30-án este a Bakonyi Tájházat a Veszprém Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság. Az épület lánggra lobbant tetejét 1-jén hajnalban oltották el a tűzoltók. A belső terekre nem terjedt át a tűz, az ott lévő berendezési, kiállítási tárgyakat a tűzoltók és a Laczkó Dezső Veszprém Megyei Múzeum munkatársai kihordták az épületből. A Bakonyi Tájház a Laczkó Dezső Veszprém Megyei Múzeum szomszédságában áll. Ez az egyik legrégebbi magyar szabadtéri néprajzi kiállítóhely: 1935-ben közadakozásból épült egy öcsi kisnemesi lakóház mintájára.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.